SFÂNTUL AUGUSTIN

DESPRE MINCIUNĂ

ediție bilingvă

SURSE CLASICE

Sfântul Augustin din Hippo (354–430), cel mai mare dintre părinții Bisericii latine, s-a născut la Thagaste, în nordul Africii. A studiat și apoi a predat la Cartagina, Roma și Milano. Atras o vreme de maniheism și de scepticism, în 386 s-a întors la creștinism, hotărâtoare în acest sens fiind influența episcopului Ambrozie din Milano, care l-a și botezat, în noaptea de Paști a anului 387. În 389 a revenit la Thagaste, unde a întemeiat o comunitate monahală, iar în 395 a fost numit episcop de Hippo, funcție pe care a păstrat-o până s-a stins din viață. Dintre numeroasele sale tratate teologice (și filozofice), cele mai cunoscute sunt *Confesiunile* (400; trad. la Humanitas, 1998, reed. 2005) și *Cetatea lui Dumnezeu* (412–427). Adaptând filozofia Antichității (îndeosebi tradiția platoniciană) la învățătura creștină, Augustin a creat el însuși un important sistem filozofic și a contribuit astfel decisiv la fundamentarea gândirii creștine medievale și moderne. Alte scrieri ale Sfântului Augustin apărute la Humanitas: *De dialectica* (ed. bilingvă; 1991, reed. 2003), *Solilocvii* (ed. bilingvă; 1993), *De magistro* (ed. bilingvă; 1994), *De doctrina Christiana* (ed. bilingvă; 2002), *De libero arbitrio* (ed. bilingvă; 2004), *Despre îngeri și oameni* (2005), *Despre adevărata religie* (2007).

Lucia Wald s-a născut pe 1 octombrie 1923, la Iași. Filolog clasic, model de profesor, savant și cercetător erudit, cu contribuții științifice remarcabile în domenii numeroase și variate, a scris și a tradus tratate, studii și articole de lingvistică teoretică, istoria lingvisticii românești și universale, lingvistică indo-europeană, articole și studii augustiniene, a predat la Facultatea de Filologie Clasică din București cursuri de fonetică și gramatică istorică latină, gramatică comparată a limbilor indo-europene, lingvistică generală, teoria limbii, poetică și stilistică. Dintre volumele semnate de Lucia Wald: *Scurtă istorie a lingvisticii* (în colab. cu Alexandru Graur; Ed. Științifică, 1961, reed. 1965 și 1977), *Progresul în limbă* (Ed. Științifică, 1969), *Istoria literaturii latine de la origini până la destrămarea Republicii* (în colab.; EDP, 1972), *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene* (în colab. cu Dan Slușanschi; Ed. Științifică și Enciclopedică, 1987), *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii* (Ed. ALL, 1998), *Institutiones linguae valachicae: prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină* (în colab. cu Gheorghe Chivu; Ed. Academiei Române, 2001). Volume omagiale: *Antic și modern. In honorem Luciae Wald* (Humanitas, 2006), *Sapientia et scientia. In honorem Luciae Wald* (Editura Universității din București, 2014).

AURELIUS
AUGUSTINUS

DESPRE MINCIUNĂ

Ediție bilingvă

Traducere din limba latină de
LUCIA WALD

Studiu introductiv și note de
CONSTANTIN GEORGESCU

Revizie științifică de
MARIANA BĂLUȚĂ-SKULTÉTY

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: S. Skultéty, Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Fotografia de pe copertă:© Ryzhkovsergey | Dreamstime.com - *Snake Scale*

ISBN 978-973-50-5193-8 (pdf)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textul latinesc pe care îl reproducem în lucrarea de față, inclusiv în ceea ce privește punctuația și împărțirea în capitole, este cel propus de Alfons Städele în ediția sa recentă:

> Augustinus: Die Lügenschriften. *De mendacio – Die Lüge und Ad Consentium contra mendacium – An Consentius gegen die Lüge*, eingeleitet, übersetzt und kommentiert von Alfons Städele [u.a.]. *Ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas – An Orosius gegen die Priszillianisten und Origenisten*, eingeleitet, übersetzt und kommentiert von Volker Henning Drecoll unter Mitarbeit von Mirjam Kudella; în: *Opera – Werke I. Weitere antihäretische Schriften und Adversus iudaeos*, Bd. 50, Schöningh, Paderborn, München–Wien–Zürich, 2013 (ediție în care textul latinesc al tratatului *De mendacio* a fost preluat, prin bunăvoința Österreichischen Akademie der Wissenschaften, din: *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, vol. 41, pp. 413–466, ed. Joseph Zycha, Prag–Wien–Leipzig, 1900).

Spre deosebire însă de acesta, fără alte modificări, în cazul teonimelor *Deus* și *Dominus* am preferat să folosim inițială majusculă.

Toate traducerile din limba latină altele decât cele din *De mendacio*, precum și cele din limba engleză aparțin autorului introducerii și al notelor.

Titlurile capitolelor din textul românesc aparțin traducătoarei textului *De mendacio*.

Pentru citatele din Noul Testament, traducătoarea a utilizat ediția *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001. Pentru citatele din Vechiul Testament, a preferat uneori o versiune mai apropiată de textul latin augustinian.

ABREVIERI

ABREVIERI BIBLICE

Vechiul Testament

Gn. = Genesis (Geneza; Facerea)
Ex. = Exodus (Exodul; Ieșirea)
Lv. = Leviticus (Leviticul)
Ps. = Psalmi (Psalmii)
Prv. = Proverbia Salomonis (Proverbe; Pildele lui Solomon)
Eccl. = Ecclesiastes (Ecleziastul)
Sap. = Sapientia Salomonis (Înțelepciunea lui Solomon)
Sir. = Iesus, filius Sirah (Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah, sau Ecleziasticul)
Is. = Isaia (Isaia)
Ez. = Hiezechiel (Ezechiel)

Noul Testament

Mt. = Matthaeus (Matei)
Lc. = Lucas (Luca)
Io. = Iohannes (Ioan)
Act. = Acta apostolorum (Faptele apostolilor)
Rm. = ad Romanos (Romani)
I–II Cor. = ad Corinthios (Corinteni)
I Io. = Epistula Iohannis 1
Gal. = ad Galatas (Galateni)
Eph. = ad Ephesios (Efeseni)
Phil. = ad Philippenses (Filipeni)

ABREVIERI AUGUSTINIENE

Confess. = Confessiones
Contra mend. = Contra mendacium
De catech. rud. = De catechizandis rudibus
De doctr. Christ. = De doctrina Christiana
De mend. = De mendacio
Ench. = Enchiridion
Enar. in Ps. = Enarrationes in Psalmos
Epist. = Epistulae
Retract. = Retractationes
Sermon. = Sermones
Sol. = Soliloquia
Tract. Ev. Io. = Tractatus in Iohannis Evangelium

ALTE ABREVIERI

Apol. = Apologeticum (Tertulliani)
EN = Ethica Nicomachea (Aristotelis)
Gell. = Aulus Gellius
LXX = Septuaginta
NT = Noul Testament
PG = Patrologia Graeca
PL = Patrologia Latina
Vulg. = Vulgata

STUDIU INTRODUCTIV

La originea minciunii stă viclenia. Pentru a săvârși o nedreptate există două căi: violența și vicleșugul. Așa cum prin violență pot să ucid un om, să-l jefuiesc sau să-l silesc să mi se supună, pot să ajung la același scop înfățișând spiritului său motive înșelătoare, care-l vor sili să facă ce n-ar face altfel. Aceasta, prin minciună.

Arthur Schopenhauer

1. Poate paradoxal, spre sfârșitul unei vieți și al unei opere prodigioase închinate adevărului,[1] Augustin a simțit nevoia și a găsit răgazul de a se apleca din nou asupra unei probleme ce pare să-l fi preocupat neîncetat: minciuna. Caz unic în literatura antică,[2] el a dedicat acestei teme nu unul, ci două opuscule, *De mendacio* și *Contra mendacium*, redactate la interval de aproape 25 de ani. Cel dintâi (scris în jurul anului 395) constituie ultima operă a lui Augustin ca presbiter, înainte de a fi ales episcop de Hippo; i s-a părut atât de neizbutit, încât nu l-a publicat niciodată, iar mai târziu a vrut chiar să-l distrugă. Despre acesta, la vârsta de 72 de ani, în *Retractationes* – o lucrare cu caracter retrospectiv, în care venerabilul episcop își recitește și comentează opera pentru ultima dată –, Augustin a notat următoarele:

> „Despre minciună“ – o carte. Am scris de asemenea o carte despre minciună, care, deși se înțelege cu ceva efort, oferă

1. Pentru biografia lui Augustin, vezi în special Peter Brown, *Augustine of Hippo. A Biography*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 2000; James J. O'Donnell, *Augustine. A New Biography*, HarperCollins Publishers, New York, 2005.

2. Alfons Fürst, *Augustins Briefwechsel mit Hieronymus*, Jahrbuch für Antike und Christentum, Ergänzungsband 29, Aschendorff Verlag, Münster, 1999, p. 47.

totuși un exercițiu nu lipsit de utilitate pentru spirit și minte și care mai cu seamă este de folos conduitei morale, născând dragostea de a spune adevărul. Stabilisem chiar să o retrag dintre lucrările mele, fiindcă mi se părea neclară, complicată și foarte greoaie; de aceea nici n-am publicat-o. Mai târziu, după ce am scris o a doua [lucrare], al cărei titlu este „Împotriva minciunii", hotărâsem că aceasta [*sc*. „Despre minciună"] nu mai are rost și dădusem dispoziție să fie distrusă, dar nu s-a întâmplat așa. Am regăsit-o nevătămată odată cu revizuirea lucrărilor mele și, după ce am revăzut-o, am rânduit ca și ea să rămână, mai ales că aici se găsesc unele lucruri necesare, care în cealaltă nu sunt. De aceea titlul uneia este „Împotriva minciunii", iar al celeilalte, „Despre minciună". Prima este în întregime o luptă deschisă împotriva minciunii, în vreme ce a doua se ocupă în mare parte cu dezbaterea teoretică a problemei cercetate. Totuși ambele au aceeași finalitate. Această carte începe așa: „Grea problemă este aceea a minciunii"[3] (*Retract*. 1.27).

---

3. *De mendacio liber unus. Item de mendacio scripsi librum, qui etsi cum aliquo labore intelligitur, habet tamen non inutilem ingenii et mentis exercitationem, magisque moribus ad veriloquium diligendum proficit. Hunc quoque auferre statueram de opusculis meis, quia et obscurus et anfractuosus et omnino molestus mihi videbatur, propter quod eum nec edideram. Deinde cum postea scripsissem alterum cuius titulus est contra mendacium, multo magis istum non esse decreveram et iusseram, sed non est factum. Itaque in ista retractatione opusculorum meorum cum eum incolumem reperissem, etiam ipsum retractatum manere praecepi, maxime quia in eo nonnulla sunt necessaria, quae in illo altero non sunt. Propterea vero illius inscriptio est contra mendacium, istius autem de mendacio, quoniam per illum totum oppugnatio est aperta mendacii, istius autem magna pars in inquisitionis disputatione versatur. Ad eundem tamen finem uterque dirigitur. Hic liber sic incipit: Magna quaestio est de mendacio*.

Severitatea cu care Augustin își critică propria lucrare[4] nu trebuie considerată un simplu artificiu retoric, și cu atât mai puțin poate fi trecută cu vederea formula de debut *magna quaestio*: autorul este conștient de dificultatea subiectului tratat și își avertizează cititorii cu privire la efortul pe care sunt chemați să îl depună într-un demers, totuși, „nu fără de folos". În plus, încercarea de definire a minciunii nu trebuie socotită un exercițiu pur teoretic, speculativ: motivațiile de natură etică și dogmatică sunt dublate îndeaproape de rațiuni practice, condiționate istoric și social. Tratatul a fost conceput ca răspuns la o întrebare concretă, iar autorul subliniază urgența acestuia.[5]

2. Astfel, dacă lăsăm deoparte minciuna ca problemă majoră și mereu actuală a oricărei comunități umane,

4. De multe ori vehement în a-i critica pe alții, Augustin nu s-a crutat nici pe sine: *Qui primo ratiocinationum contortione atque brevitate sic obscurus est, ut fatiget, cum legitur, etiam intentionem meam, vixque intelligatur a meipso* „Mai cu seamă prin stilul întortocheat și concizia argumentelor, acest tratat (sc. *De immortalitate animi*) este atât de obscur, încât mă obosește când încerc să-l citesc și abia de-l pot înțelege eu însumi" (*Retract.* 1.5.1). Rămâne totuși întrebarea dacă vederile lui Augustin s-au schimbat cu adevărat în decursul timpului sau dacă nu cumva, în funcție de controversele purtate și de scopul imediat, el a fost nevoit să accentueze o latură sau alta a unei concepții, în fond, unitare.

5. Vezi *Ench.* 6.18: *Verum hic difficillima et latebrosissima gignitur quaestio, de qua iam grande librum, cum respondendi necessitas nos urgueret, absolvimus, utrum ad officium hominis iusti pertineat aliquando mentiri* „Se naște însă aici o problemă extrem de dificilă și complexă, despre care am alcătuit deja o carte mare, când ne presa nevoia să răspundem dacă a minți ține vreodată de datoria omului drept".

inclusiv a celor din primele veacuri creștine, printre motivele care l-au determinat pe Augustin să scrie *De mendacio* este un comentariu al lui Ieronim la epistolele pauline (în special, Gal. 2.11–14),[6] care a ajuns în posesia sa în anii 394–395.[7] Preluând o tradiție de factură origenistă,[8] Ieronim acceptase că, în anumite situații și

---

6. Gal. 2.11–14: Ὅτε δὲ ἦλθεν Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλεν καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ [καὶ] οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρναβᾶς συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων, Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς ζῇς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; „Iar când Chefa a venit în Antiohia, pe față i-am stat împotrivă, căci era vrednic de înfruntare. Căci înainte de a veni unii de la Iacov, el mânca cu cei dintre neamuri; dar când au venit ei, se ferea și se osebea, temându-se (φοβούμενος) de cei din tăierea împrejur. Și, împreună cu el, s-au fățărnicit și ceilalți iudei, încât și Barnaba a fost atras în fățărnicia lor (τῇ ὑποκρίσει). Dar când am văzut că ei nu calcă drept, după adevărul Evangheliei, am zis lui Chefa, înaintea tuturor: Dacă tu, care ești iudeu, trăiești ca păgânii, și nu ca iudeii, de ce silești pe păgâni să trăiască ca iudeii?“ (trad. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006).

7. Vezi *Epist*. 28.3: *quaedam scripta, quae tua dicerentur* „unele scrieri atribuite ție“. Ieronim s-a născut în anul 347, deci era cu circa șapte ani mai în vârstă decât Augustin. În timpul schimbului epistolar cu Augustin, Ieronim se afla la Bethleem, unde întemeiase mai multe mânăstiri. Din cauza distanței (nordul Africii – Palestina) și, în general, a condițiilor dificile în care se purta corespondența în Antichitate, unele scrisori ajungeau la destinatar cu ani de zile întârziere, altele, niciodată.

8. Pentru relațiile dintre Origene, Ieronim și Augustin, vezi Alfons FÜRST, *Von Origenes und Hieronymus zu Augustinus. Studien*

sub constrângeri bine determinate (de exemplu, pentru a asigura pacea între credincioși), minciuna poate fi îngăduită și nu constituie un păcat, cu atât mai mult cu cât – nu-i așa? – apostolii înșiși s-ar fi folosit de prefăcătorie.[9]

---

zur Antiken Theologiegeschichte, Band 115, De Gruyter, 2011. Până la Augustin, în afară de Origene și de Ieronim, și alți teologi creștini de prim rang se pronunțaseră în favoarea admisibilității minciunii, cu condiția existenței unui bine superior: Clement din Alexandria, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur. Ilustrativ este modul în care Ioan Gură de Aur își justifică acțiunile în fața lui Vasile cel Mare: Τί ποτ' οὖν σε ἠδικήκαμεν; [...] Ἆρα ὅτι σε παρεκρουσάμεθα καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκρύψαμεν γνώμην; ἀλλ' ἐπὶ κέρδει καὶ τοῦ ἀπατηθέντος σου καὶ οἷς ἀπατήσαντές σε προὐδώκαμεν. Εἰ μὲν γὰρ δι' ὅλου τὸ τῆς κλοπῆς κακὸν καὶ οὐκ ἔστιν εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαί ποτε, δοῦναι ἕτοιμοι δίκην ἡμεῖς ἣν ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς [...]. Εἰ δὲ οὐκ ἀεὶ τὸ πρᾶγμα ἐπιβλαβές, ἀλλὰ παρὰ τὴν τάῶν χρωμένων προαίρεσιν γίνεται φαῦλον ἢ καλόν, ἀφεὶς ἐγκαλεῖν τὸ ἠπατῆσθαι, δεῖξον ἐπὶ κακῷ τοῦτο τεχνησαμένους· [...] Τοσοῦτον γὰρ ἔχει κέρδος εὔκαιρος ἀπάτη καὶ μετὰ τῆς ὀρθῆς γινομένη διανοίας ὡς πολλοὺς ὅτι μὴ παρεκρούσαντο καὶ δίκην δοῦναι πολλάκις „Cu ce te-am nedreptățit? [...] Te-am nedreptățit oare că te-am înșelat, pentru că ți-am ascuns gândul meu? E drept, te-am înșelat, dar am făcut asta și spre folosul tău, al celui înșelat, și spre folosul acelora cărora te-am dat, înșelându-te (ἀπατήσαντές σε). Dacă, în general vorbind, înșelăciunea este un rău și dacă nu-i îngăduit să o întrebuințezi nici în caz de nevoie, sunt gata să primesc pedeapsa pe care o vrei. [...] Dar dacă înșelăciunea nu este totdeauna păgubitoare, ci este bună sau rea, după gândul celor ce se folosesc de ea, atunci încetează de a mă învinui că te-am înșelat, ci dovedește-mi că am întrebuințat înșelăciunea cu gând rău. [...] Înșelăciunea (ἀπάτη), făcută la timp potrivit și cu gând bun, aduce atât de mare câștig, încât mulți au fost pedepsiți că n-au folosit-o“ (Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție* 1.6, trad. rom. de D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998).

9. Purtarea schimbătoare și ascunsă a lui Petru în Antiohia, care inițial mânca împreună cu păgânii, dar apoi, de teamă, s-ar fi

Această teză a fost combătută de Augustin atât în corespondența purtată cu Ieronim,[10] cât și în lucrările sale „teoretice", inclusiv în *De mendacio*, care este redactată în aceeași perioadă cu a sa *Epistula* 28. Miza interpretării pasajului nou-testamentar menționat (Gal. 2.11–14) nu este deloc neînsemnată și explică ardoarea cu care fiecare dintre cei doi mari teologi își apără poziția. Dacă se admitea, așa cum face Augustin, că Petru realmente îl înșelase pe Pavel în Antiohia și că acest lucru generase o

---

ferit de aceștia, a trezit vii dispute în Antichitate; episodul în cauză a fost folosit atât de păgâni, cât și de eretici pentru a-i discredita fie pe Petru, fie pe Pavel, fie pe toți creștinii, în general. În pasajul respectiv, Pavel îl acuză pe Petru de ὑπόκρισις „fățărnicie" (Gal. 2.13), cuvânt pe care Ieronim, după exemplul lui Origene, a încercat să îl atenueze, înțelegându-l drept un „artificiu util și care trebuie asumat uneori" (*utilis simulatio et assumenda in tempore*); Petru și Pavel doar ar fi simulat neînțelegerea dintre ei, pentru ca în acest fel să îi respingă mai ușor pe iudaizanți, *cf.* Ieronim, *Commentaria in Epistolam ad Galatas* (PL 26, pp. 367–438). O altă soluție a fost oferită de Clement din Alexandria, conform căruia Chefa, cel menționat în Galateni, nu este Sf. Petru, ci un discipol omonim. Dar Augustin se împotrivește acestor subterfugii, considerând că Petru chiar a comis o greșeală: *Cum enim volunt Petrum ab errore atque ab illa, in quam inciderat, viae pravitate defendere, ipsam religionis viam, in qua salus est omnibus, confracta et comminuta scripturarum auctoritate conantur evertere* „Căci, vrând să-l apere pe Petru de eroare și de faptul că s-a abătut de la drumul pe care pornise, ei tind să nimicească însăși calea religiei în care se află salvarea tuturor, distrugând și slăbind autoritatea Scripturilor" (*De mend.* 43).

10. În corespondența cu Ieronim, Augustin revine asupra pasajului Gal. 2.11–14 în trei scrisori: *Epist.* 28 (3–5), *Epist.* 40 (3–6) și *Epist.* 82 (4–29), scrise într-un interval de zece ani (395–405). *Cf.* Alfons Fürst, *Augustinus – Hieronymus. Epistulae mutuae. Briefwechsel*, 2 Teilbände, Brepols, Turnhout, 2002.

dispută între cei doi „stâlpi ai Bisericii", atunci imaginea unor relații armonioase între primii creștini risca să fie puternic zdruncinată. În plus, tocmai cel supranumit „Chefa/Piatra", pe care Iisus Și-a ridicat Biserica (Mt. 16.18), putea primi reproșul unui păcat dintre cele mai grele. Pe de altă parte, dacă se accepta interpretarea lui Ieronim, faptele și cuvintele lui Pavel trebuiau considerate, într-o bună măsură, mincinoase.[11]

De aceea, poate nu este de mirare că Augustin începe lucrarea definind minciuna și mincinosul, dar trece repede apoi la principala sa preocupare, dificila chestiune a „minciunii impuse de datorie" (*mendacium officiosum*):[12]

---

11. *Cf.* Kenneth E. KIRK, *Conscience and Its Problems. An Introduction to Casuistry*, London, 1933 (repr. Louisville, 1999), pp. 183–184: *There was a way out of the difficulty which Origen had previously suggested, and Jerome boldly adopted it; it was to assume no less than three successive 'useful' deceptions. St. Peter merely* feigned *to withdraw from the society of Gentiles, in order to keep the adhesion of the Jews; St. Paul then* feigned *to rebuke him publicly, to keep the Gentiles in countenance. And finally – though this indeed Jerome did not assert, but Augustine rightly saw that it was implied – Paul gave a false account of the whole matter to the Galatians, in order to keep up the original fiction* „Exista o cale de ieșire din această dificultate, pe care Origene o sugerase anterior, iar Ieronim o adoptase cu îndrăzneală: asumarea a nu mai puțin de trei înșelătorii «utile». Sf. Petru doar *a simulat* că se retrage din tovărășia păgânilor, astfel încât să păstreze adeziunea evreilor; Sf. Pavel *a simulat* apoi că îl mustră în mod public, astfel încât să-i țină calmi pe păgâni. Și, în sfârșit – chiar dacă Ieronim n-o afirmă explicit, însă Augustin și-a dat corect seama că acest lucru era implicit –, Pavel le-a relatat toată chestiunea în mod fals galatenilor, astfel încât să păstreze ficțiunea originară".

12. Același concept al minciunii „impuse de datorie" (adică minciuna care face un serviciu cuiva, utilă, convențională, legitimă) este exprimat în mai multe feluri; în afară de *mendacium officiosum*

sed utrum sit utile aliquando mendacium, multo maior magisque necessaria quaestio est „o problemă cu mult mai mare și mai necesară e însă dacă o minciună este vreodată utilă“ (cap. 5). Deși sunt distinse opt categorii de minciuni utile, cu un grad de vinovăție mai mic sau mai mare, concluzia va fi categorică și general valabilă: *non est mentiendum* „nu trebuie să se mintă“ (cap. 42). Așadar, dacă pentru Ieronim disputa dintre apostoli era doar aparentă, conjuncturală și trecătoare, neputându-se vorbi de vinovăție, din perspectiva lui Augustin, Petru comisese o greșeală când „se fățărnicise“ față de Pavel. Adoptând această poziție – radicală în raport cu opinia comună, dar consecventă cu propria teologie –, Augustin se distanțează nu numai de Ieronim, ci și de un întreg curent de gândire, anterior și supraviețuitor creștinismului,[13] care

---

(cf. *De mend.* 1 ș.a.), Augustin folosește: *mendacium dignum laude* „minciună vrednică de laudă“ (sau *praemio* „de răsplată“) (cf. *De mend.* 5, *Quaestiones in Exodum* 2.1), *honestum* „cinstită“ (cf. *De mend.* 20), *iustum* „dreaptă“ (cf. *Contra mend.* 1), *misericors* „milostivă“ (cf. *De mend.* 1), *utile* „folositoare“ (cf. *ibid.* 5). Sintagma *mendacium officiosum* este inventată de Augustin, fiind atestată doar la el (în special, în scrisorile către Ieronim: *Epist.* 28.3, 40.3, 82.21; *cf.* 28.5 și 82.21: *officiose mentiri* „a folosi minciuni utile“; 40.3: *honesto aliquo officio mentiri* „a minți ca dintr-un fel de îndatorire cinstită“; și, în special, 82.21: *quod ego appello officiosum mendacium, ut … sit officium, velut honeste mentiendi* „ceea ce eu numesc minciună impusă de datorie, ca îndatorire de a minți cu intenții cinstite“) și numai cu acest înțeles. Cf. *Contra mend.* 25.

13. De exemplu, pentru a arăta că minciuna este câteodată folositoare oamenilor, Origene citează un pasaj din *Republica* lui Platon (389 b), care este preluat și de Ieronim în *Apologia adversus Rufinum* (PG 11.101 f).

tolerează minciuna în anumite circumstanțe și pentru scopuri considerate superioare.

3. Cel de-al doilea tratat despre minciună, *Contra mendacium* (cca 422), a fost redactat de Augustin ca răspuns la problemele ridicate în Hispania de secta priscillianistă:[14]

> Atunci am scris și o carte „Împotriva minciunii". Pricina acestei lucrări este că, pentru a combate erezia priscillianiștilor – care socotesc că erezia lor trebuie tăinuită nu numai prin tăgăduire și minciună, ci și prin călcarea jurământului –, unii drept-credincioși au crezut că trebuie să se prefacă a fi priscillianiști, ca să le pătrundă ascunzișurile. Am compus această carte pentru a opri ca așa ceva să se întâmple. Cartea începe astfel: „Mi-ai trimis multe lucruri de citit."[15] (*Retract.* 2.60)

Între cele două lucrări ale lui Augustin există, firește, deosebiri atât la nivelul intențiilor, cât și la cel al conținutului, dar aceste deosebiri țin mai degrabă de ton și de

---

14. Titlul complet pare să fi fost *Ad Consentium contra mendacium*, Consentius fiind numele unui prelat din Hispania, care în anul 421 i-a trimis lui Augustin o lucrare îndreptată împotriva priscillianismului și o lungă scrisoare, ceea ce dovedește că, încă din timpul vieții, autoritatea episcopului de Hippo în probleme de credință era recunoscută în tot apusul Imperiului Roman. De remarcat că Augustin era alarmat nu atât de secta priscillianistă în sine, cât de disponibilitatea unor *catholici* de a se preface pentru a le afla tainele.

15. *Tunc et Contra mendacium scripsi librum, cuius operis ea causa exstitit, quod ad Priscillianistas haereticos vestigandos, qui haeresim suam non solum negando atque mentiendo, verum etiam peierando existimant occultandam, visum est quibusdam catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent. Quod ego fieri prohibens, hunc librum condidi. Hic liber sic incipit: Multa mihi legenda misisti.*

nuanță. Rezultatul investigațiilor sale rămâne, în esență, același, neschimbat după dialogul purtat cu Ieronim: orice formă de minciună trebuie respinsă, fiindcă pentru creștin nu există beneficiu mai mare decât mântuirea sufletului, și nu există vreun fel de minciună care să nu fie un păcat.[16] În sprijinul afirmațiilor sale, Augustin citează și comentează repetat câteva pasaje biblice în care minciuna și înșelătoria sunt interzise explicit și total: *perdes omnes qui loquuntur mendacium* „pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuni“ (Ps. 5.7), *os autem quod mentitur occidit animam* „gura care minte aduce moarte sufletului“ (Sap. 1.11) și *omne mendacium non est ex veritate* „nici o minciună nu vine din adevăr“ (I Io. 2.21).[17]

Discutând acest subiect, Augustin este totuși silit să facă unele concesii în privința folosirii minciunilor utile. El deosebește minciunile din viața de zi cu zi, cele obișnuite între oameni, frecvente și aparent nevinovate, de minciunile în chestiuni religioase, pentru care nu poate fi găsită nici o scuză: „O problemă este dacă un om de bine poate vreodată minți, și o altă problemă [a ști] dacă un scriitor al Sfintelor Scripturi a trebuit să mintă. De fapt, nu este o altă problemă, ci o nonproblemă“ (*Epist.* 28.3).[18] În

---

16. Cf. *De mend.* 42: *Quisquis autem esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit, putaverit, decipiet se ipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum* „Oricine s-ar gândi însă că există vreun fel de minciună care să nu fie păcat s-ar înșela pe sine în mod rușinos, închipuindu-și că-i onest înșelându-i pe alții“.

17. Cf. *De mend.* 9; *Epist.* 82.21; *De mend.* 9; *Contra mend.* 31.

18. *Alia quippe quaestio est, sitne aliquando mentiri viri boni; et alia quaestio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit: imo vero non alia, sed nulla quaestio est.*

special minciunile din domeniul medical îi creează mari dificultăți. Trebuie oare anunțat un om grav bolnav, sleit de puteri, despre moartea subită a unicului fiu, chiar dacă aceasta i-ar putea pricinui decesul? Nu poate fi socotit ucigaș tocmai cel care alege să-i spună adevărul, în loc să-l prezinte altfel decât este de fapt sau să-l ascundă?[19] Augustin este înclinat să răspundă că și într-o astfel de situație minciuna trebuie evitată cu toate mijloacele posibile, nicidecum recomandată sau încurajată. Însă aceste cazuri extreme, care se pot bucura de o anumită înțelegere și îngăduință, nu trebuie nici confundate, nici aplicate chestiunilor de natură religioasă, așa cum făceau priscillianiștii:

> Măcar în cinstirea lui Dumnezeu să accepte că nu trebuie să se mintă; măcar de la sperjururi și de la blasfemii să se abțină; măcar acolo unde se află numele lui Dumnezeu, unde Dumnezeu este luat ca martor, unde se fac jurăminte pe Dumnezeu, unde se discută sau se consemnează despre religia divină, nimeni să nu mintă, nimeni să nu laude, nimeni să nu dea lecții și sfaturi, nimeni să nu afirme că există minciună dreaptă. Dintre celelalte tipuri de minciună, nu are decât să și-l aleagă pe cel mai blând și mai nevinovat oricine socotește că trebuie să se mintă.[20] (*Contra mend.* 37)

---

19. *De mend.* 5, *Contra mend.* 36 (unde se folosește sintagma *salubre mendacium* „minciună salvatoare“).

20. *Saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum; saltem sese a periuriis blasphemiisque contineant; saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de divina religione sermo promitur sive conseritur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat et praecipiat, nemo iustum dicat esse mendacium. De ceteris mendaciorum generibus eligat sibi, quod putat esse mitissimum atque innocentissimum mentiendi genus, cui placet esse mentiendum.*

Măruntele concesii acordate, omenește,[21] minciunilor utile nu afectează însă convingerea fermă a lui Augustin că toate minciunile trebuie respinse, indiferent de circumstanțe. Chiar dacă nu totdeauna clară sau consecventă în detalii, poziția lui Augustin față de această problemă nu poate fi confundată cu cea a altor teologi din epocă.[22]

4. La începutul lucrării *De mendacio*, în capitolul al treilea, Augustin enunță ceea ce va deveni definiția clasică a mincinosului: *ille mentitur, qui aliud habet in animo et aliud verbis vel quibuslibet significationibus enuntiat* „de mințit minte acela care una are în gând și altceva redă prin cuvinte sau prin orice alte moduri de semnificare". Minciuna este, așadar, denaturarea intenționată[23] a adevărului,

---

21. *Quia homines sumus et inter homines vivimus* „fiindcă suntem oameni și trăim printre oameni" (*Contra mend.* 36).

22. Vezi spre comparație modul în care Ioan Gură de Aur justifică utilitatea minciunii, luând ca argument minciunile din domeniul medical: Ὅτι γὰρ οὐ τοῖς ἀπατῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπατωμένοις τοῦτο χρήσιμον, προσελθών τινι τῶν ἰατρῶν ἐρώτησον πῶς ἀπαλλάττουσι τῆς νόσου τοὺς κάμνοντας, καὶ ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν ὅτι οὐκ ἀρκοῦνται τῇ τέχνῃ μόνῃ, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ τὴν ἀπάτην παραλαβόντες καὶ τὴν παρ' αὐτῆς βοήθειαν καταμίξαντες, οὕτως ἐπὶ τὴν ὑγίειαν τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπανήγαγον. [...] Πολλὴ γὰρ ἡ τῆς ἀπάτης ἰσχύς, μόνον μὴ μετὰ δολερᾶς προαγέσθω τῆς προαιρέσεως „Ca să vezi că înșelăciunea este de folos atât pentru cei ce înșală, cât și pentru cei înșelați, du-te și întreabă pe doctori cum scapă de boli pe bolnavi! Vei auzi de la ei că nu le este îndestulătoare numai știința medicală (τέχνη) singură, ci au nevoie uneori și de înșelăciune (ἀπάτη); adaugă științei medicale și înșelăciunea și reușesc să facă sănătoși pe cei bolnavi. [...] Mare este puterea înșelăciunii! Cu o singură condiție: să nu fie făcută cu gând viclean" (Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție* 1.7, trad. rom. de D. Fecioru, *ed.cit.*).

23. Voința de a înșela (*voluntas fallendi* sau *alicuius falsitatis*, cf. *De mend.* 4) pare să fie pentru Augustin o componentă necesară

iar accentul cade pe nepotrivirea dintre gândire (*animus*) și enunțarea ei (*enuntiatio* sau *significatio*). Această definiție, căreia Augustin îi va rămâne fidel în toată opera sa, este remarcabilă nu numai prin conținut, ci și prin faptul că exclude, pe de o parte, ideea falsității lucrurilor în sine,[24] pe de altă parte, motivațiile și consecințele minciunii. Astfel, cineva poate să spună un lucru adevărat, și totuși să se facă vinovat de minciună, fiindcă intenția lui este de a înșela.[25] La fel, cel care rostește un neadevăr, convins fiind că e un adevăr, nu este mincinos. În schimb, cel care rostește altceva decât gândește, chiar dacă nu o face pentru a înșela pe cineva, ci, dimpotrivă, pentru a-l ajuta, este totuși mincinos. De pe această poziție, Augustin va combate atât interpretarea lui Ieronim la Gal. 2.11–14, cât și erezia priscillianistă, respingând categoric faptul că, în anumite situații (așa cum susținea Ieronim) sau față de necredincioși (după priscillianiști), creștinilor le-ar fi îngăduit să mintă.

Apare însă o dificultate deloc neînsemnată: Sfânta Scriptură conține multe exemple (cap. 5–8)[26] de formulări care,

---

a minciunii. În orice caz, trebuie socotit mincinos omul care, prin cuvinte sau prin alte modalități, exprimă altceva decât știe (*scit*), crede (*credit*) sau consideră (*existimat*, *opinatur*).

24. Cf. *De mend.* 3: *non enim omnis, qui falsum dicit, mentitur* „nu orice om care spune ceva neadevărat minte"; *ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens iudicandus est* „faptul că cineva minte sau nu minte trebuie judecat după modul său de a gândi, și nu după adevărul sau falsitatea lucrurilor însele".

25. Cf. *De mend.* 3: *culpa vero mentientis est in enuntiando animo suo fallendi cupiditas* „vina celui care minte constă în dorința de a înșela existentă în cugetul său în timp ce enunță".

26. Augustin are în vedere mai multe pasaje decât cele pe care le citează explicit. De exemplu, în Noul Testament, arătându-Se

având în vedere definiția lui Augustin, ar putea fi socotite minciuni.[27] Personaje dintre cele mai respectabile ale Vechiului, dar și ale Noului Testament ascund dinaintea semenilor lor adevărul sau îi înșală de-a binelea. Oare a mințit Iacob, care i-a spus tatălui său că el este Esau, întâiul născut? Oare trebuie socotite mincinoase moașele egiptene care, prin fapta lor, i-au salvat de la moarte pe primii născuți ai evreilor, primind chiar încuviințare și răsplată de la Dumnezeu? Răspunsul lui Augustin este că astfel de cazuri trebuie înțelese în mod figurat[28] sau

ucenicilor care mergeau la Emaus, Iisus „se făcea că merge mai departe" (Lc. 24.28). Vezi însă *De mend.* 8: *Et ideo de libris novi testamenti, exceptis figuratis significationibus Domini* [...] *nihil tale proferri potest, quod ad imitationem provocet mentiendi* „În cărțile Noului Testament, cu excepția formulărilor în sens figurat ale Domnului, [...] nu vei putea afla nimic care să îndemne spre dorința de a minți".

27. Nu învățăturile biblice, ci exemplele complică problema minciunii: *Proinde magna quaestio de mendacio, utrum possit aliquando iustum esse mendacium, facile solveretur fortasse, si sola praecepta intueremur, non et exempla* [...]. *Sed exempla faciunt difficillimam quaestionem* „Prin urmare, chestiunea importantă despre minciună – anume dacă minciuna poate fi vreodată dreaptă – s-ar rezolva poate ușor dacă am avea în vedere numai preceptele, nu și exemplele [...]. Exemplele sunt însă cele care fac problema foarte dificilă" (*Quaestionum in Heptateuchum* 3.68).

28. Vezi *Contra mend.* 24, unde pieile de ied cu care Iacob și-a acoperit brațele și gâtul pentru a-și păcăli tatăl, pe Isaac (Gen. 25.16), semnifică păcate ale altor oameni, pe care le-a luat asupra sa. Vezi și *Contra mend.* 24: *Iacob autem quod matre fecit auctore, ut patrem fallere videretur, si diligenter et fideliter attendatur, non est mendacium, sed mysterium* „Însă lucrul pe care l-a făcut Iacob la îndemnul mamei sale, astfel încât să pară că-și înșală tatăl, dacă se privește cu atenție și cu credință, nu este minciună, ci taină".

moralizator,[29] fiind menționate nu pentru a sprijini minciuna, ci spre comparație cu un rău mai mare.

Augustin tratează apoi pe larg problema minciunii „impuse de datorie“ (*mendacium officiosum*), căreia îi alocă nu mai puțin de șaptesprezece capitole (9–25). Întrebarea este dacă, în anumite situații – de exemplu, pentru a salva viața unei persoane sau pentru a-i păstra cuiva neprihănirea trupului –, minciuna poate fi scuzată și, dacă da, în ce condiții. Augustin pune în balanță, pe de o parte, suferința trupească, pricinuită de refuzul minciunii, și, pe de altă parte, primejduirea sufletului în cazul acceptării acesteia, ajungând astfel la concluzia că minciuna nu este niciodată o opțiune morală acceptabilă. Sufletul este mai presus decât trupul, iar cine minte pentru a salva viața lumească, deci trecătoare, a altcuiva își va pierde el însuși viața cea veșnică. Or, aceasta nu înseamnă „a-ți iubi aproapele ca pe tine însuți“, ci a-l iubi mai mult decât pe tine însuți, ceea ce contravine poruncii biblice.[30] În plus, dacă, sub amenințarea vătămării ori a pângăririi trupului, i s-ar permite omului să mintă, de ce nu i s-ar permite și comiterea altor păcate?[31] Nu, spune Augustin, minciunile

29. Moașele egiptene s-au ridicat deasupra condiției lor, au procedat mai bine decât s-ar fi așteptat de la ele. Dumnezeu încuviințează străduința lor către mai bine (*indoles ad melius proficiendi*, cf. *De mend.* 34), nu faptul că au mințit, ceea ce rămâne un păcat.

30. Cf. *De mend.* 9: *Quandoquidem si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est iam diligere sicut se ipsum, sed plus quam se ipsum, quod sanae doctrinae regulam excedit* „Iar dacă și-ar pierde viața trecătoare pentru viața trecătoare a celuilalt, asta nu înseamnă că-l iubește doar ca pe sine însuși, ci mai mult decât pe sine, ceea ce ar depăși regula învățăturii corecte“.

31. Această idee va fi dezvoltată de Augustin în *Contra mendacium*, în polemica sa cu priscillianiștii.

pot fi îngăduite numai atunci când aduc un beneficiu veșnic; dar acest lucru este imposibil, deci minciunile trebuie respinse.[32]

Așadar, minciuna nu poate fi scuzată și nu trebuie acceptată de creștini. Logica alegerii răului mai mic nu are cum să funcționeze pentru cine vrea să ajungă la binele suprem, adică la Dumnezeu. Totuși, chiar dacă trebuie respinse, minciunile nu sunt toate la fel: unele sunt mai dăunătoare decât altele, altele par cu totul inofensive. Drept urmare, în capitolul 25, Augustin face o clasificare a minciunilor utile în ordinea descrescătoare a gravității lor,[33] distingând opt categorii: 1) minciuna în învățătura religioasă; 2) minciuna care nu folosește nimănui, dar

---

32. Totuși, în fața ororii pe care o trezeau cazurile extreme de pângărire a trupului (de exemplu, a fi băgat în bălegar, a ți se turna pe gât „tot soiul de porcării", a fi violat ca o femeie), Augustin este dispus să admită folosirea minciunii, afirmând că aceste minciuni ar trebui, de fapt, să nu fie numite păcate: *nec peccata dicenda sint, quae propterea fiunt, ut illa immunditia devitetur* [...]. *Nullum enim peccatum esset, quidquid propter illa evitanda factum esset. Propter haec igitur evitanda quisquis mentitus fuerit, non peccat* „nici n-ar trebui considerate păcate, câtă vreme de aceea se și fac, pentru a le evita pe cele care pângăresc [...]. Căci n-ar fi fost nici un păcat, orice ar fi făcut el pentru a evita acele fapte murdare. Așadar, oricine va fi mințit pentru a evita aceste lucruri nu păcătuiește" (*De mend.* 15). La fel va vorbi Augustin și despre unele păcate comise „de dragul sfințeniei și al religiei" (*sanctitatis religionisque causa*): *et tunc iam illa desinunt esse peccata, quae propter graviora vitanda suscipiuntur* „într-o atare situație, încetează să fie păcate faptele care sunt asumate pentru a se evita păcate mai grave" (*De mend.* 39).

33. Augustin spune invers: *tamquam gradatim ad meliora surgentibus* „care tind treptat spre o atitudine mai elevată" (*De mend.* 19).

poate face rău cuiva; 3) minciuna folositoare cuiva și dăunătoare altcuiva, dar fără a-i pângări trupul (vezi punctul 8); 4) minciuna rostită din simpla plăcere de a minți;[34] 5) minciuna rostită de cineva pentru a se face plăcut; 6) minciuna care nici nu aduce prejudicii nimănui și este și de folos cuiva; 7) minciuna prin care nu se aduce prejudiciu nimănui, dar care este de folos cuiva, cu excepția mărturiilor date în fața unui judecător;[35] 8) minciuna care nici nu dăunează nimănui și este și de folos cuiva pentru a-l feri de primejdia pângăririi trupești. Primele cinci categorii de minciuni sunt respinse fără rezerve de Augustin (*his omnibus penitus evitatis atque reiectis*); minciunile a șasea și a șaptea, care nu sunt dăunătoare nimănui, sunt evitate de „bărbații și femeile plini de curaj, de credință și iubitori ai adevărului“ (cap. 25). Numai în privința celei de-a opta categorii, cea a minciunii care face să se evite pângărirea trupului, Augustin ezită să adopte o poziție fermă.

În ultima parte a lucrării (cap. 26–43), Augustin își reafirmă convingerile pornind de la învățăturile despre minciună ale înseși Sfintei Scripturi. Minciunile, chiar dacă par a aduce un folos imediat și sunt omenește de înțeles, trebuie respinse *sub specie aeternitatis*. Nici un beneficiu temporar nu poate justifica riscul ratării întâlnirii cu veșnicia, cu adevărul, cu fericirea, cu Dumnezeu.[36] Pentru

---

34. Aceasta este minciuna propriu-zisă, „pură“: *quod merum mendacium est* (cf. *De mend.* 25).

35. Mărturiile false îl împiedică pe judecător să judece în mod corect. Vezi, în acest sens, *De mend.* 36: *sicuti est iudex, ne in iudicando erret* „de pildă judecătorul, ca să nu comită greșeli când judecă“.

36. Augustin identifică adevărul cu Dumnezeu (vezi, de exemplu, *Contra mend.* 40, *Confess.* 3.10; 7.16; 10.65), deci mincinosul

Augustin, este de neconceput din punct de vedere teologic și de neadmis din punct de vedere moral ideea minciunii care să provină de la Dumnezeu sau care să Îl aibă drept scop ori justificare, din moment ce diavolul, nu Dumnezeu, este „părintele minciunii“ (*mendacii pater*).[37] Castitatea trupului, puritatea sufletului și adevărul învățăturii sunt, într-un anume sens, legate și toate trei trebuie păstrate pentru sfințenie și de dragul ei.[38] Căci, după cum „nimeni nu aduce atingere neprihănirii trupului, dacă sufletul nu acceptă“, tot astfel adevărul învățăturii nu poate fi siluit decât prin consimțirea minciunii.[39]

---

comite un dublu păcat: pe de o parte, îl minte pe cel mințit, iar, pe de altă parte, tăgăduindu-L pe Dumnezeu, se minte pe sine însuși. Între adevăr și minciună nu există spațiu intermediar, nu există jumătăți de minciună sau jumătăți de adevăr: *ubi autem fit, quod dicitur, mentiendi* [...] *non est locus* „însă acolo unde se face ceea ce se spune [...] nu există loc pentru minciună“ (*Epist.* 82.22); *contra veritatem esse omne mendacium* „orice minciună este împotriva adevărului“ (*Contra mend.* 31). Adevărul este un bun obștesc, în timp ce minciuna este un viciu personal: *et suum vult esse quod omnium est, a communi propellitur ad sua, hoc est a veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur* „și oricine vrea să fie numai al său ceea ce aparține tuturor este izgonit de la binele obștesc la ale sale, adică de la adevăr la minciună. Căci cel care grăiește minciuna grăiește dintru ale sale“ (*Confess.* 12.34, *cf.* NT Io. 8.44–45). Totodată, omul nu poate fi realmente fericit decât prin slujirea adevărului: *beata quippe vita est gaudium de veritate* „viața fericită este bucurare de adevăr“ (*Confess.* 10.33).

37. *Cf.* Io. 8.44, *De civitate Dei* 14.3.

38. Cf. *De mend.* 40: *Ista sunt autem, quae sanctitatis causa servanda sunt: pudicitia corporis et castitas animae et veritas doctrinae* „Iată însă cele ce se cuvin păstrate de dragul sfințeniei: neprihănirea trupului, puritatea sufletului și adevărul învățăturii“.

39. Cf. *De mend.* 40: *Pudicitiam corporis, non consentiente ac permittente anima nemo violat.* [...] *Veritas autem doctrinae,*

În sfârșit (cap. 42–43), pornind de la premisa că „în felul de a fi și în faptele sfinților nu se află nici un exemplu de minciună potrivit a fi imitat“, iar „în Evanghelie toate cuvintele Domnului, care ignoranților li se par minciuni, au sens figurat“, Augustin se ridică în apărarea Apostolului și se împotrivește tuturor celor care, prin citirea literală a două pasaje biblice (I Cor. 9.22 și Gal. 2.14), căutau argumente pentru a-i putea înșela pe alții, avertizând totodată asupra primejdiei pe care o reprezintă ispita minciunii.

5. Influența gândirii augustiniene a fost și este extrem de vastă. Augustin nu s-a ridicat numai împotriva unor interpretări punctuale ale lui Origene sau Ieronim, ci împotriva unui întreg curent de opinie, care, în consecințele sale ultime, risca să relativizeze adevărul Scripturilor, să devalorizeze martirajul, să submineze autoritatea Bisericii și să facă loc abuzurilor de orice natură. Intransigența totală față de orice formă de neadevăr, față de înșelăciune și de minciună este flamura sub care Augustin le cere oamenilor să lupte pentru a-și putea păstra curățenia sufletească și trupească, pentru a fi cu adevărat fericiți și pentru a se mântui. Înainte de Augustin, nici una dintre scrierile creștine nu respinsese minciuna în chip atât de categoric și de sistematic – chiar dacă aceasta era condamnată la modul general –, iar după el, cel puțin în Occidentul latin, puțini teologi creștini au mai îndrăznit să găsească justificări minciunii.[40] Forța

religionis atque pietatis, nonnisi mendacio violatur „Nimeni nu aduce atingere neprihănirii trupului, dacă sufletul nu acceptă și nu îngăduie […]. Dar adevărul învățăturii, al religiei și al pietății e maculat doar prin minciună“.

40. Pentru o istorie a noțiunii de minciună în gândirea europeană (de la Platon la Nietzsche), v. Paul J. GRIFFITHS, *Lying:*

argumentativă și autoritatea excepțională ale episcopului de Hippo au făcut ca doctrina augustiniană despre minciună, așa cum apare dezvoltată în *De mendacio* și *Contra mendacium*,[41] să devină regulă și referință obligatorie în Biserica apuseană.[42]

CONSTANTIN GEORGESCU

An Augustinian Theology of Duplicity, Wipf & Stock, Eugene, Oregon, 2010, pp. 113–222. Dintre teologii care condamnă minciuna – dar nu se opun categoric și explicit, precum Augustin, minciunilor convenționale –, sunt amintiți Hermas, Iustin, Ciprian, Lactanțiu și Eusebiu din Cezareea. Doar Vasile cel Mare (*Regulile mici* 76) afirmă că nu trebuie îngăduit să se mintă „prin iconomie", minciuna fiind de la diavol, fără deosebire. *Cf.* Boniface Ramsey, „Mendacio, De / Contra mendacium", în: *Augustine Through the Ages: An Encyclopedia*, General Editor Allan D. Fitzgerald, O.S.A., Eerdmans, Grand Rapids, 1999, pp. 555–557.

41. Augustin reia și rezumă învățătura sa despre minciună și în alte lucrări – v., în special, *Enchiridion* 6.18–7.22 (scris între anii 419 și 422, deci puțin înainte de *Contra mendacium*).

42. Poziția lui Augustin e susținută și de Toma d'Aquino, care menționează împărțirea acestuia în opt tipuri de minciună (*Summa Theologiae* II^{a} II^{ae} quaest. 110 a. 2).

DE MENDACIO
DESPRE MINCIUNĂ

I. 1. Magna quaestio est de mendacio, quae nos in ipsis cotidianis actibus nostris saepe conturbat, ne aut temere accusemus mendacium, quod non est mendacium, aut arbitremur aliquando esse mentiendum honesto quodam et officioso ac misericordi mendacio. Quam quaestionem tam sollicite pertractabimus, ut quaeramus cum quaerentibus. Utrum autem aliquantum inveniamus, nihil nobis temere affirmantibus lectori bene attendenti satis indicabit ipsa tractatio. Latebrosa est enim nimis et quibusdam quasi cavernosis anfractibus saepe intentionem quaerentis eludit, ut modo velut elabatur e manibus quod inventum erat, modo rursus appareat, et rursus absorbeatur. Ad extremum tamen sententiam nostram velut certior indago comprehendet. In qua si ullus error est, cum ab omni errore veritas liberet atque in omni errore falsitas implicet, nunquam errari tutius existimo, quam cum in amore nimio veritatis et reiectione nimia falsitatis erratur. Qui enim severe reprehendunt, hoc nimium dicunt esse. Ipsa autem veritas fortasse adhuc dicat: Nondum est satis. Sane quisquis legis, nihil reprehendas, nisi cum totum legeris; atque ita minus reprehendes. Eloquium noli quaerere. Multum enim de rebus laboravimus et de celeritate absolvendi tam necessarii cotidianae vitae operis; unde tenuis, ac prope nulla fuit nobis cura verborum.

PARTEA ÎNTÂI
Despre natura și relele provocate de minciună

Secțiunea I

Natura minciunii

I. 1. Grea problemă este aceea a minciunii, ca una care, chiar în faptele noastre de zi cu zi, ne provoacă tulburare: ca nu cumva sau fără temei să taxăm drept minciună ceea ce, de fapt, nu este minciună, sau să considerăm că uneori trebuie să mințim pentru o cauză onestă, din datorie sau din milostenie.[i] Problema aceasta o vom trata cu foarte multă grijă întrebându-ne împreună cu cei care își pun întrebări în legătură cu ea,[ii] iar dacă am descoperi ceva important – fără să afirmăm ceva cu temeritate, însăși cercetarea i-o va arăta cititorului care o studiază atent. Căci ea este prea obscură și, de multe ori, scapă atenției cercetătorului prin subterfugii întru câtva fără substanță,[iii] având în vedere că uneori scapă din mâini ceea ce deja fusese aflat, iar alteori apare din nou și este iarăși preluată. În cele din urmă totuși, o cercetare întru câtva mai sigură va putea face cunoscută părerea noastră. Iar dacă mai persistă o eroare, deși adevărul ne-ar scuti de orice eroare[iv] și în orice eroare și-ar face loc falsul, cred totuși că nicicând nu se va ajunge mai sigur la vreo eroare decât atunci când ea se produce dintr-o prea mare dragoste de adevăr și dintr-o prea mare respingere a falsului. Iar cei care critică [această teorie] în mod sever afirmă că acest lucru este ceva exagerat și poate că însuși adevărul s-ar exprima așa: încă nu este destul. Iar tu, cel care citești – oricine ai fi –, să nu critici

II. 2. Exceptis igitur iocis, quae nunquam sunt putata mendacia, habent enim evidentissimam ex pronuntiatione atque ipso iocantis affectu significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis; quo genere utrum sit utendum perfectis animis, alia quaestio est, quam modo enodandam non suscepimus – exceptis ergo iocis prius agendum est, ne mentiri existimetur, qui non mentitur.

III. 3. Quapropter videndum est, quid sit mendacium. Non enim omnis, qui falsum dicit, mentitur, si credit aut opinatur verum esse quod dicit. Inter credere autem atque opinari hoc distat, quod aliquando ille, qui credit, sentit se ignorare quod credit, quamvis de re, quam se ignorare novit, omnino non dubitet, si eam firmissime credit. Qui autem opinatur, putat se scire quod nescit. Quisquis autem hoc enuntiat, quod vel creditum animo vel opinatum tenet, etiamsi falsum sit, non mentitur. Hoc enim debet enuntiationis suae fidei, ut illud per eam proferat, quod animo tenet, et sic habet ut profert. Nec ideo tamen sine vitio est, quamvis non mentiatur, si

nimic decât după ce vei fi citit în întregime, căci în felul acesta o vei critica mai puțin.[v] Să nu cauți elocință; căci ne-am trudit mult în privința faptelor și în privința grabei de a încheia o lucrare atât de trebuincioasă pentru viața de zi cu zi, drept care nu ne-am preocupat decât în mică măsură sau aproape deloc de exprimare.

Glumele nu sunt minciuni

II. 2. Așadar, lăsăm la o parte glumele, care nicicând n-au fost considerate minciuni.[vi] Căci din felul în care sunt ele rostite și din chiar starea de spirit a celui care glumește se vede foarte limpede că ele aparțin unui suflet care nu intenționează să înșele, în ciuda faptului că nu spune lucrurile adevărate. Dar dacă s-ar cuveni ca niște suflete desăvârșite[vii] să facă apel la acest gen – este o altă problemă, pe care nu ne-am propus să o dezlegăm acum. Prin urmare, cu excepția glumelor, se cuvine să stabilim mai întâi că nu trebuie socotit că minte cineva care [de fapt] nu minte.

Ce este minciuna. Minciună și neadevăr

III. 3. Trebuie văzut, din acest motiv, ce este minciuna. Căci nu orice om care rostește falsul minte, câtă vreme el chiar crede sau e de părere că ceea ce spune este adevărat. Însă între a crede și a fi de părere există diferența că uneori cel care crede pricepe că el nu cunoaște ceea ce crede, deși nu se îndoiește de lucrul pe care știe că-l ignoră, de vreme ce crede în el cu toată tăria. Însă cel care are doar o părere socotește că știe ceea ce el nu știe. Dar oricine exprimă ceea ce are în gând ca demn de a fi crezut sau doar ca pe o părere, chiar dacă acel ceva este fals, nu minte. Căci acest lucru îl datorează încrederii pe care o are în spusa lui, anume că poate da la iveală prin aceasta ce are în gând și

aut non credenda credit aut quod ignorat nosse se putat, etiamsi verum sit. Incognitum enim habet pro cognito.

Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo et aliud verbis vel quibuslibet significationibus enuntiat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio: una rei eius quam veram esse vel scit vel putat et non profert; altera eius rei, quam pro ista profert sciens falsam esse vel putans. Ex quo fit, ut possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse ut dicit, quamvis non ita sit. Et ut possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse et pro vero enuntiat, quamvis revera ita sit, ut enuntiat. Ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens iudicandus est.

Potest itaque ille, qui falsum pro vero enuntiat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici et temerarius. Mentiens autem non recte dicitur, quia cor duplex, cum enuntiat, non habet nec fallere cupit, sed fallitur. Culpa vero mentientis est in enuntiando animo suo fallendi cupiditas, sive fallat, cum ei creditur falsum enuntianti, sive non fallat, vel cum ei non creditur vel cum verum enuntiat voluntate fallendi, quod non putat verum. Quod cum ei creditur, non utique fallit, quamvis fallere voluerit. Nisi hactenus fallit, quatenus putatur ita etiam nosse vel putare ut enuntiat.

că are [în gând întocmai] ceea ce dă la iveală. Și de aceea, totuși, aici este de blamat, deși nu a mințit, dacă el crede ceea ce nu se cuvine să fie crezut sau dacă el crede că știe ceea ce ignoră, chiar dacă acel fapt ar fi adevărat. Căci el ia drept știut ceva ce nu este știut.

Din acest motiv, de mințit minte acela care una are în gând și altceva redă prin cuvinte sau prin orice alte moduri de semnificare.[viii] De unde se și zice că mincinosul are „inimă dublă“,[ix] adică două feluri de a cugeta – unul cu privire la lucrul despre care sau știe, sau socotește că este adevărat, dar pe care nu îl enunță, celălalt cu privire la un lucru pe care îl enunță, știind sau socotind că este fals. De aici rezultă că cineva ar putea spune ceva fals fără a minți, dacă socotește că lucrurile sunt așa cum spune el – măcar că ele nu sunt așa –, precum și că mincinosul poate rosti adevărul, dacă el socotește că [ceva] este fals și îl enunță drept adevărat, chiar dacă, de fapt, el este așa precum îl enunță. Căci faptul că cineva minte sau nu minte trebuie judecat după modul său de a gândi, și nu după adevărul sau falsitatea lucrurilor însele.

Prin urmare, despre cel care enunță ceva fals drept adevărat – pe care totuși îl și socotește adevărat – s-ar putea spune că se înșală și că este un nechibzuit. Dar nu se poate să fie numit mincinos cu temei;[x] căci, atunci când enunță ceva, el nu are „inimă dublă“ și nici nu dorește să înșele, ci se înșală pe sine. Însă vina celui care minte constă în dorința de a înșela existentă în cugetul său în timp ce enunță: fie că înșală ca unul căruia i se dă crezare când spune ceva fals, fie că [, de fapt,] nu înșală ori pentru că nu e crezut, ori pentru că ceea ce se crede despre ce spune se dovedește adevărat, deși o spune cu voința de a înșela.

4. Quamquam subtilissime quaeratur utrum cum abest voluntas fallendi, absit omnino mendacium.

IV. Quid enim, si quisque falsum loquens, quod falsum esse existimat, ideo tamen facit, quia putat sibi non credi, ut eo modo falsa fide absterreat eum, cui loquitur, quem sentit sibi nolle credere? Hic enim studio non fallendi mentitur, si mendacium est enuntiare aliquid aliter, quam scis esse vel putas. Si autem mendacium non est nisi cum aliquid enuntiatur voluntate fallendi, non mentitur iste, qui propterea falsum loquitur, quamvis noverit vel putet falsum esse quod loquitur, ut ille, cui loquitur, non ei credendo non fallatur, quia eum sibi non crediturum vel scit vel putat. Unde si appareat fieri posse, ut aliquis propterea falsum dicat, ne fallatur ille, cui dicitur, existit aliud e contrario genus propterea verum dicentis, ut fallat. Qui enim verum ideo loquitur, quia sentit sibi non credi, ideo utique verum dicit ut fallat. Scit enim vel existimat propterea falsum putari posse quod dicitur, quoniam ab ipso dicitur. Quamobrem cum ideo verum dicit, ut falsum putetur, ideo verum dicit, ut fallat.

Quaerendum ergo est, quis potius mentiatur: Utrum ille, qui falsum dicit, ne fallat, an ille, qui verum dicit, ut fallat, cum et ille sciat vel putet falsum se dicere et iste sciat vel putet verum se dicere. Iam enim diximus eum,

Iar când i se dă crezare, el nu înșală, măcar că a vrut să înșele. Sau, cel puțin, înșală doar cât se consideră că el chiar știe sau e convins de ceea ce spune.

Minciuna și voința de a înșela

4. De altminteri, s-ar cuveni cercetat cu mare minuție dacă, atunci când voința de a înșela lipsește, minciuna este în totalitate absentă și ea.

Ar fi oare uneori de folos sau ar fi îngăduit să minți?

IV. Ce se întâmplă dacă cineva care, deși afirmă ceva fals, pe care el chiar îl socotește fals, totuși face acest lucru pentru că nu este crezut, așa încât, în acest mod, bazat pe o încredere fără temei, să-l deruteze pe cel căruia-i vorbește și despre care-și dă seama că nu vrea să-i dea crezare? În fond, acesta, din dorința de a nu păcăli, de fapt minte, dacă minciună înseamnă să spui ceva altfel decât știi sau crezi că este.[xi] Dacă însă nu există minciună decât când se rostește ceva din voința de a înșela, atunci nu minte cel care afirmă intenționat ceva fals, deși el știe sau socotește că e fals ceea ce afirmă, pentru ca acela căruia-i vorbește să nu fie păcălit nedându-i crezare, câtă vreme el sau știe, sau este de părere că acela oricum nu-l va crede. De aceea, dacă rezultă că se poate întâmpla ca vreunul să spună ceva neadevărat ca să nu fie înșelat cel căruia i se adresează, se mai întâmplă, dimpotrivă, și ca vreun altul să-i spună ceva adevărat cu intenția de a-l induce în eroare. De fapt, cel care spune adevărul tocmai fiindcă își dă seama că nu va fi crezut îl spune, desigur, exact pentru a înșela. Căci el, în fond, știe sau socotește că poate fi considerat fals ceea ce spune numai pentru că este ceva spus de el. De aceea, când spune ceva adevărat care să fie luat drept ceva fals, îl spune chiar cu scopul de a induce în eroare.

qui nescit falsum esse quod enuntiat, non mentiri, si hoc putat verum, eumque potius mentiri, qui etiam verum enuntiat, cum falsum putat, quia ex animi sui sententia iudicandi sunt.

De illis itaque non parva quaestio est, quos proposuimus: Unum, qui scit aut putat se falsum dicere et ideo dicit, ne fallat, velut si aliquam viam noverit obsideri a latronibus et timens, ne per illam pergat homo, cuius saluti prospicit et eum scit sibi non credere, dicat eam viam non habere latrones ad hoc, ut illac non eat, dum ideo credit latrones ibi esse, quia ille dixit non ibi esse, cui non credere statuit mendacem putans; alterum autem, qui sciens aut putans verum esse quod dicit, ad hoc tamen dicit, ut fallat, tamquam si homini non sibi credenti dicat latrones in illa via esse, ubi revera eos esse cognovit, ut ille, cui dicit, per illam viam magis pergat atque ita in latrones incidat, dum putat falsum esse quod ille dixerit.

Quis ergo istorum mentitur: ille, qui elegit falsum dicere, ne fallat, an ille, qui elegit verum dicere, ut fallat? Ille, qui falsum dicendo egit, ut verum sequeretur cui dixit, an iste, qui verum dicendo egit, ut falsum sequeretur cui dixit? An forte ambo mentiti sunt: ille, quia voluit falsum dicere, iste, quia voluit fallere? An potius neuter eorum mentitus est: ille, quia voluntatem habuit non fallendi, et ille, quia voluntatem habuit verum dicendi?

Non enim nunc agitur, quis eorum peccaverit, sed quis mentitus sit. Cito enim videtur ille peccasse, qui verum dicendo egit, ut homo incideret in latrones, ille autem non peccasse vel etiam bene fecisse, qui falsum dicendo egit, ut homo perniciem devitaret. Sed possunt exempla ista converti, ut et ille aliquid gravius eum pati velit, quem falli non vult – multi enim vera quaedam cognoscendo

Se cade, prin urmare, să se cerceteze cine este mai degrabă mincinos – cel care spune ceva fals ca să nu înșele, sau cel care spune ceva adevărat ca să înșele, câtă vreme unul știe sau socotește că spune ceva fals, iar celălalt știe sau socotește că spune ceva adevărat. Căci am spus tocmai că cel care nu știe că ceea ce rostește este fals nu minte, dacă el socotește că este un adevăr, și că mai degrabă minte acela care chiar spune un adevăr pe care îl consideră a fi ceva fals, pentru că ambii trebuie judecați pe baza părerii din cugetul lor.

Referitor la cei doi pe care noi i-am adus în discuție, există o mare problemă: [pe de o parte,] unul, care știe – sau consideră – că spune ceva fals (și o spune ca să nu înșele) – dacă bunăoară ar ști că un drum este împresurat de tâlhari și temându-se ca nu cumva să treacă pe acolo omul a cărui salvare o are în vedere și știind că acela nu l-ar crede –, i-ar spune acestuia că pe acel drum nu se află tâlhari, așa încât să-l facă să nu meargă pe acolo, de vreme ce trecătorul crede că acolo se află hoți, tocmai fiindcă cel căruia e decis să nu-i dea crezare fiindcă îl consideră mincinos i-a spus că nu se află hoți acolo; căci, câtă vreme acesta îl consideră mincinos, e decis să nu-i dea crezare; [pe de altă parte,] celălalt, știind sau [măcar] socotind că este adevărat ceea ce spune, spune – tocmai ca să-l înșele – unui om care nu-l crede că bunăoară pe drumul acela se află tâlhari.[xii] În realitate, a știut că, de fapt, tâlharii chiar se află acolo, așa încât să-l facă să meargă pe acel drum pe cel căruia-i spune, și astfel să dea peste tâlhari, câtă vreme acela socotește că este fals ceea ce i s-a spus.

sibi intulerunt perniciem, si talia fuerunt ut eos latere debuerint –, et iste aliquid commodi velit adipisci eum, quem vult falli. Nonnulli enim qui sibi mortem intulissent, si aliquid mali, quod vere contigerat, de caris suis cognovissent, falsum putando sibi pepercerunt. Atque ita falli eis profuit, sicut aliis obfuit vera cognoscere.

Non ergo id agitur, quo animo consulendi aut nocendi vel ille falsum dixit, ne falleret, vel iste verum dixit, ut falleret. Sed exceptis commodis aut incommodis eorum, quibus locuti sunt, quantum ad ipsam veritatem falsitatemque attinet, quaeritur, quis eorum an uterque neuterve mentitus sit. Si enim mendacium est enuntiatio cum voluntate falsum enuntiandi, ille potius mentitus est, qui falsum dicere voluit et dixit quod voluit, quamvis, ne falleret, dixerit. Si autem mendacium est quaelibet enuntiatio cum voluntate fallendi, non ille, sed iste mentitus est, qui etiam verum dicendo fallere voluit. Quodsi mendacium est enuntiatio cum voluntate alicuius falsitatis, ambo mentiti sunt, quia et ille suam enuntiationem falsam esse voluit et ille de vera sua falsum credi voluit. Porro si mendacium est enuntiatio falsum enuntiare volentis, ut fallat, neuter mentitus est, quia et ille habuit voluntatem falsum dicendo verum persuadere et iste, ut falsum persuaderet, verum dicere.

Aberit igitur omnis temeritas atque omne mendacium, cum et id, quod verum credendumque cognovimus, cum opus est, enuntiamus et id volumus persuadere, quod enuntiamus. Si autem vel quod falsum est verum putantes vel quod incognitum est nobis pro cognito habentes vel quod credendum non est credentes vel, cum id non opus est, enuntiantes tamen non aliud quam id, quod

Prin urmare, trebuie cercetat care dintre aceștia minte: cel care a ales să spună falsul ca să nu înșele? Sau cel care a ales să spună adevărul ca să înșele? Cel care, spunând ceva fals, l-a determinat să aleagă drumul corect pe cel căruia i l-a spus? Sau cel care, spunându-i adevărul, l-a determinat să aleagă drumul greșit pe cel căruia i l-a spus? Sau poate că amândoi au mințit: unul pentru că a vrut să spună ceva fals, celălalt pentru că a vrut să înșele? Sau mai degrabă nici unul nu a mințit – unul pentru că a voit să nu înșele, iar celălalt pentru că a voit să spună ceva adevărat?

Problema nu este, acum, care din cei doi a greșit, ci care a mințit. Căci la o primă apreciere se pare că a greșit acela care, spunând adevărul, a făcut ca omul să dea peste tâlhari – și că n-a greșit, ba chiar a procedat bine, cel care, spunând ceva fals, a făcut ca omul să evite primejdia. Dar aceste exemple ar putea fi privite și altfel, în sensul de a-l face să suporte ceva mai grav tocmai pe cel pe care nu vrea să îl înșele. Căci mulți, aflând unele lucruri adevărate, care ar fi trebuit să le fie trecute sub tăcere, s-au pus pe sine în pericol. Iar acesta ar vrea, de fapt, să facă un bine celui pe care vrea să îl înșele. Iar unii, care și-ar fi pus capăt vieții dacă ar fi aflat că celor dragi li s-a întâmplat ceva rău, fiind de părere că este ceva fals, și-au cruțat viața. Astfel, le-a fost de folos să fie înșelați, tot așa cum altora le-a dăunat să afle adevărul.

Nu e vorba, așadar, de intenția cuiva de a fi util, spunând un lucru fals ca să nu înșele, și nici de a altuia de a vătăma, spunând un lucru adevărat ca să înșele. Dar, lăsând la o parte avantajele și prejudiciile aduse interlocutorilor, în măsura în care ține de adevărul și falsitatea

enuntiamus persuadere conamur, non abest quidem temeritatis error, sed abest omne mendacium. Nulla enim definitionum illarum timenda est, cum bene sibi conscius est animus hoc se enuntiare, quod verum esse aut novit aut opinatur aut credit, neque velle aliquid nisi quod enuntiat persuadere.

5. Sed utrum sit utile aliquando mendacium, multo maior magisque necessaria quaestio est. Utrum ergo

însele, se pun întrebările: care dintre ei a mințit? Sau oare vreunul sau nici unul nu a mințit? Căci dacă minciuna este un enunț asociat cu o voință de a enunța falsul,[xiii] [atunci] mai degrabă a mințit acela care a vrut să spună falsul și a spus ce a vrut, chiar dacă a spus-o pentru a nu înșela. Iar dacă minciuna este un enunț asociat voinței unei anumite falsități, ambii au mințit, pentru că și primul a dorit ca enunțul său să fie fals, și celălalt a voit ca cele adevărate ale sale să fie crezute drept ceva fals. Fără îndoială, dacă minciună este enunțul celui care vrea să afirme ceva fals ca să înșele, nici unul nu a mințit, pentru că și primul a dorit ca, spunând ceva fals, să convingă că este un adevăr, și celălalt ca, spunând ceva adevărat, să convingă că este ceva fals.

Să se evite, așadar, orice nechibzuință și orice minciună, și atunci când enunțăm – la nevoie – ceea ce am aflat că este adevărat și demn de crezare, și atunci când vrem să convingem cu privire la ceea ce enunțăm. Dacă însă, fie considerând că este adevărat ceea ce este neadevărat, fie luând drept cunoscut ceea ce este necunoscut, fie crezând ceea ce nu este de crezut ori enunțând ceva fără a fi nevoie, încercăm să convingem doar despre ceea ce totuși enunțăm, noi comitem, ce-i drept, greșeala nechibzuinței, dar în nici un fel nu mințim. Nu avem a ne teme că ne încadrăm în vreuna dintre definițiile de mai sus, câtă vreme mintea este foarte conștientă că ea enunță numai ceea ce a aflat sau socotește sau e încredințată că este adevărat și că nu vrea altceva decât să convingă cu privire la ceea ce enunță.

Dacă uneori minciuna este utilă

5. O problemă cu mult mai mare și mai necesară e însă dacă o minciună este vreodată utilă. Așadar, se poate

mentiatur, quisquis fallendi non habet voluntatem vel etiam id agit, ne fallatur, cui aliquid enuntiat, quamvis enuntiationem ipsam falsam habere voluerit, quia ideo voluit, ut verum persuaderet, et utrum mentiatur quisquis etiam verum volens enuntiat causa fallendi, dubitari potest. Nemo autem dubitat mentiri eum, qui volens falsum enuntiat causa fallendi. Quapropter enuntiationem falsam cum voluntate ad fallendum prolatam manifestum est esse mendacium. Sed utrum hoc solum sit mendacium, alia quaestio est.

V. Interim de hoc genere, in quod omnes consentiunt, inquiramus, utrum aliquando sit utile falsum aliquid enuntiare cum voluntate fallendi. Nam qui hoc sentiunt, adhibent testimonia sententiae suae commemorantes Saram, cum risisset, angelis negasse quod riserit; Iacob a patre interrogatum respondisse, quod ipse esset Esau maior filius eius; Aegyptias quoque obstetrices, ne infantes Hebraei nascentes interficerentur, etiam Deo approbante et remunerante mentitas; et multa eiusmodi exempla eligentes eorum hominum mendacia commemorant, quos culpare non audeas atque ita fatearis aliquando esse posse non solum reprehensione non dignum, sed etiam dignum laude mendacium. Addunt etiam, quo non solos premant divinis libris deditos, sed etiam omnes

formula o îndoială: dacă minte oricine nu are voința de a înșela sau chiar acționează așa încât să nu îl înșele pe cel căruia îi enunță ceva (deși a vrut să-i dea drept fals chiar enunțul său, fiindcă a vrut-o tocmai pentru a-l convinge de adevăr), precum și dacă minte oricine [care], deși vrea adevărul, rostește un enunț cu scopul de a înșela. Dar nimeni nu se îndoiește că minte acela care, voind falsul, rostește un enunț pentru a înșela. De aceea, e limpede că un enunț fals, însoțit de voința de a înșela, e o minciună. Este însă o altă întrebare dacă numai aceasta e o minciună.

Secțiunea a II-a
Relele produse de minciună

Părerea care afirmă că uneori trebuie să se mintă. Pasaje din Textul Sacru

V. Să ne îndreptăm deocamdată atenția asupra acestui gen [de situații] pe care toți îl privesc ca atare: este oare vreodată util să enunți ceva neadevărat având voința de a înșela? Căci cei care răspund afirmativ[xiv] aduc mărturii în sprijinul părerii lor, amintind că Sara, deși râsese, a tăgăduit față de îngeri că ar fi râs (Gn. 18.15); Iacov, întrebat de tatăl său, i-a răspuns că el este Esau, întâiul său născut (Gn. 27.19); chiar și moașele egiptene, pentru a-i salva de la moarte pe primii născuți ai evreilor, au mințit, având încuviințarea și răsplata lui Dumnezeu (Ex. 1.19). Și, alegând multe exemple de acest fel, amintesc de minciuni ale unor oameni pe care n-ai cuteza să-i blamezi și, în felul acesta, ai recunoaște că uneori o minciună nu numai că n-ar putea fi demnă de reproș, ci [ar fi] chiar

homines sensumque communem dicentes: Si quis ad te confugiat, qui mendacio tuo possit a morte liberari, non es mentiturus? Si aliquid aegrotus interroget quod ei scire non expedit, qui etiam te non respondente possit gravius affligi, audebisne aut verum dicere in perniciem hominis aut silere potius quam honesto et misericordi mendacio valetudini eius opitulari? His atque talibus copiosissime se arbitrantur urgere, ut si consulendi causa exigit, aliquando mentiamur.

6. Contra illi, quibus placet nunquam mentiendum, multo fortius agunt utentes primo auctoritate divina, quoniam in ipso Decalogo scriptum est: *Falsum testimonium ne dicas*; quo genere complectitur omne mendacium. Quisquis enim aliquid enuntiat, testimonium perhibet animo suo. Sed ne quis contendat non omne mendacium falsum testimonium esse appellandum, quid dicturus est ad id quod scriptum est: *Os quod mentitur occidit animam*? Quod ne quis arbitretur exceptis aliquibus mentientibus posse intellegi, alio loco legat: *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*. Unde ore suo ipse Dominus, *sit,* inquit, *in ore vestro: Est est, non non. Quod autem amplius est, a malo est*. Hinc et apostolus, cum exuendum veterem hominem praeciperet, quo nomine omnia peccata intelleguntur, consequenter ait in primis

vrednică de laudă. Ei adaugă și alte exemple în stare să exercite presiuni nu numai asupra celor care s-au consacrat studierii Sfintelor Scripturi, ci și asupra tuturor oamenilor, precum și asupra bunului-simț, spunând: dacă s-ar refugia la tine cineva pe care, prin minciuna ta, l-ai putea scăpa de la moarte, oare n-ai minți? Dacă un bolnav ți-ar cere o informație pe care nu i-ar fi de folos s-o știe și dacă lipsa răspunsului tău ar putea să-l afecteze încă și mai grav, [atunci] vei îndrăzni oare fie să-i spui un adevăr care e spre nenorocirea lui, fie să taci mai degrabă decât să contribui la însănătoșirea lui printr-o minciună onestă și miloasă? În asemenea situații și în altele similare, ei consideră că au foarte multe argumente pentru a demonstra că, dacă există un motiv de a veni în ajutor, atunci este îngăduit să mințim uneori.

Părerea care contestă că uneori trebuie să se mintă

6. Cei care, dimpotrivă, sunt de părere că niciodată nu trebuie să mințim se exprimă cu mult mai multă putere, făcând apel, în primul rând, la autoritatea divină, deoarece chiar în Decalog este scris „să nu mărturisești strâmb" (Ex. 20.16), în acest gen fiind cuprinsă orice minciună.[xv] Căci oricine enunță ceva dă mărturie pentru sufletul său. Dar, ca nu cumva cineva să pretindă că nu orice minciună trebuie numită „mărturie falsă", oare ce s-ar putea spune referitor la ceea ce a fost scris: „gura care minte aduce moarte sufletului" (Sap. 1.11)? Iar, ca nu cumva cineva să creadă că textul poate fi înțeles lăsându-i deoparte pe unii mincinoși, să citească în alt loc: „pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuni" (Ps. 5.7). Astfel, chiar prin propria gură, însuși Domnul zice așa: „Ci cuvântul vostru să fie: Da, da; Nu, nu; iar ce este mai mult decât atâta,

ponens: *Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem.*

7. Nec illis quae de veteribus libris mendaciorum exempla prolata sunt, terreri se dicunt, ubi quidquid gestum est, figurate accipi potest, quamvis revera contigerit. Quidquid autem figurate fit aut dicitur, non est mendacium. Omnis enim enuntiatio ad id, quod enuntiat, referenda est. Omne autem figurate aut factum aut dictum hoc enuntiat, quod significat eis, quibus intellegendum prolatum est. Unde credendum est illos homines, qui propheticis temporibus digni auctoritate fuisse commemorantur, omnia quae scripta sunt de illis, prophetice gessisse atque dixisse, nec minus prophetice eis accidisse, quaecumque sic acciderunt, ut eodem prophetico spiritu memoriae litterisque mandanda iudicarentur.

De obstetricibus autem, quia non eas possunt dicere prophetico spiritu significandi futuri veri gratia aliud pro alio renuntiasse Pharaoni, etiamsi aliquid ipsis nescientibus quod per eas actum est significavit, pro gradu suo dicunt approbatas et remuneratas a Deo. Qui enim nocendi causa mentiri solet, si iam consulendi causa mentiatur, multum profecit. Sed aliud est, quod per se ipsum laudabile proponitur, aliud, quod in deterioris comparatione praeponitur. Aliter enim gratulamur, cum sanus est homo, aliter, cum melius habet aegrotus. Nam in scripturis ipsis iustificata etiam Sodoma dicitur in comparatione scelerum populi Israhel. Et ad hanc regulam dirigunt

de la cel rău este“ (Mt. 5.37). De aici și Apostolul, când ne recomandă să ne despuiem de omul cel vechi, și sub acest nume se înțeleg toate păcatele, se exprimă în mod consecvent punând pe primul loc următoarele: „Pentru aceea, lepădând minciuna, grăiți adevărul“ (Eph. 4.25).

Cuvinte și expresii figurate în Vechiul Testament

7. [Apărătorii dreptului la minciună] spun că nu îi sperie exemplele de minciuni consemnate în Vechile Scripturi, unde orice fapt poate fi interpretat în sens figurat, chiar dacă se referă la ceva real. Însă nimic din ceea ce are loc sau se spune în sens figurat nu este minciună. Căci orice enunțare trebuie raportată la ceea ce enunță. Însă orice este făcut sau rostit în formă figurată enunță, de fapt, ceea ce semnifică pentru aceia pentru care a fost manifestat spre a fi înțeles. De aceea trebuie crezuți acei oameni despre care se amintește că, în timpurile profetice, s-au bucurat de o autoritate meritată, că au făcut și au spus în mod profetic tot ceea ce s-a scris despre ei, și că toate câte li s-au întâmplat astfel nu au fost mai puțin profetice, așa încât cele care urmau să fie încredințate memoriei și scrierilor să fie judecate în același spirit profetic.

Cât despre moașe, pentru că ei nu pot spune că acestea i-au prezentat Faraonului ceva în loc de altceva datorită harului duhului profetic de a prezice adevărul viitor, chiar dacă ceea ce s-a petrecut prin intermediul lor a anunțat ceva, fără ca ele să știe, ei spun că [moașele] au fost încuviințate și răsplătite de Dumnezeu după gradul [de profeție a ceea ce s-a petrecut]. Dar cel care obișnuiește să mintă pentru a face rău, dacă minte numai pentru a veni în ajutor, atunci a fost de mare folos. Dar una este ceea ce este prezentat ca demn de laudă prin sine însuși, și alta ceea ce apare [ca lăudabil] în comparație cu ceva mai

omnia mendacia, quae proferuntur de veteribus libris nec reprehensa inveniuntur vel reprehendi non possunt, ut aut indole proficientium et spe approbentur aut significationis alicuius causa non sint omnino mendacia.

8. Et ideo de libris novi testamenti, exceptis figuratis significationibus Domini, si vitam moresque sanctorum et facta ac dicta consideres, nihil tale proferri potest, quod ad imitationem provocet mentiendi. Simulatio enim Petri et Barnabae non solum commemorata, verum etiam reprehensa atque correcta est. Non enim, ut nonnulli putant, ex eadem simulatione etiam Paulus apostolus aut Timotheum circumcidit aut ipse quaedam ritu Iudaico sacramenta celebravit, sed ex illa libertate sententiae suae, qua praedicavit nec gentibus prodesse circumcisionem nec Iudaeis obesse.

Unde nec illos astringendos ad consuetudinem Iudaeorum nec illos a paterna deterrendos censuit. Unde illa verba eius sunt: *Circumcisus quis vocatus est? Non adducat praeputium. In praeputio quis vocatus est? Non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat*. Quomodo enim potest adduci praeputium quod praecisum est? Sed *non adducat*

rău; căci într-un fel îl felicităm pe omul sănătos și în alt fel pe bolnavul care se simte mai bine. De altminteri, chiar în Scripturi se spune că Sodoma e îndreptățită atunci când este comparată cu crimele poporului lui Israel (Ez. 16.48). Și spre această regulă conduc toate exemplele de minciuni rostite din Vechile Scripturi despre care nu se află că sunt respinse [acolo] sau care nu pot fi respinse, așa încât sau sunt acceptate în funcție de caracterul și de speranța celor care le folosesc, sau, datorită unei nuanțe de previziune, ele nu sunt întru totul minciuni.

Nici un exemplu de minciună nu e de găsit în Noul Testament

8. Și, de aceea, din cărțile Noului Testament, cu excepția formulărilor în sens figurat ale Domnului, dacă vei lua în seamă viața și obiceiurile sfinților, faptele și vorbele lor, nu vei putea da la iveală nimic care să îndemne la imitarea faptului de a minți.[xvi] Disimularea lui Petru și a lui Barnaba a fost nu doar consemnată, ci și criticată și corectată (Gal. 2.12–14). Căci nu, cum cred unii, tot printr-o disimulare l-a circumcis Apostolul Pavel pe Timotei (Act. 16.3) sau a celebrat el însuși unele sacramente după ritualul iudaic, ci pe baza libertății sale de gândire, prin care a predicat faptul că circumcizia nu aduce nici vreun folos păgânilor, nici vreun prejudiciu iudeilor.[xvii]

De aceea, a socotit că nici primii nu trebuie să fie obligați la un obicei al iudeilor, și nici cei din urmă să fie abătuți de la obiceiul părinților lor. De aceea, cuvintele lui sunt: „A fost cineva chemat fiind tăiat împrejur? Să nu-și ascundă semnele tăierii. A fost cineva chemat fiind netăiat împrejur? Să nu se taie împrejur. Tăierea împrejur nu este nimic și netăierea împrejur nimic nu este, ci

dixit, non: ita vivat, quasi praeputium adduxerit, id est, quasi in eam partem, quam nudavit, rursus tegmen carnis attraxerit et quasi Iudaeus esse destiterit, sicut alibi dicit: *Circumcisio tua praeputium facta est*.

Et hoc non tamquam cogens dixit apostolus aut illos manere in praeputio aut Iudaeos in consuetudine patrum suorum, sed ut neutri in alteram cogerentur, potestatem autem haberet quisque manendi in sua consuetudine, non necessitatem. Neque enim, si vellet Iudaeus, ubi nullum perturbaret, recedere a Iudaicis observationibus, prohiberetur ab apostolo, quandoquidem consilium in eis permanendi ad hoc dedit, ne superfluis perturbati Iudaei ad ea, quae saluti essent necessaria, non venirent, neque ab illo prohiberetur, si vellet quisquam gentilium ideo circumcidi, ut hoc ipsum ostenderet, non se detestari quasi noxium, sed indifferenter habere tamquam signaculum, cuius utilitas iam tempore praeterisset. Non enim, si salus ex eo iam nulla esset, etiam exitium inde metuendum fuit.

Ideoque et Timotheus, cum in praeputio vocatus esset, tamen, quia de Iudaea matre ortus erat et ostendere cognatis suis debebat ad eos lucrifaciendos non hoc se didicisse in disciplina christiana, ut illa sacramenta, quae legis veteris essent, abominaretur, circumcisus est ab apostolo; ut hoc modo demonstrarent Iudaeis non ideo gentes non ea suscipere, quia mala sunt et perniciose a patribus observata, sed quia iam saluti non necessaria post adventum tanti sacramenti, quod per tam longa tempora tota vetus illa scriptura propheticis figurationibus parturivit. Nam et Titum circumcideret, cum hoc urgerent Iudaei, nisi subintroducti falsi fratres ideo fieri vellent, ut haberent, quod de ipso Paulo disseminarent, tamquam

paza poruncilor lui Dumnezeu. Întru chemarea în care a fost chemat, în aceea să rămână fiecare“ (I Cor. 7.18–20). Căci în ce fel ar putea fi schimbată o circumcizie într-o necircumcizie? Ci „să nu se schimbe“ a zis, să nu trăiască de parcă ar fi necircumcis, ca și cum ar fi acoperit cu înveliș de carne partea pe care a dezgolit-o și ca și cum ar fi încetat să fie iudeu, așa cum se exprimă în alt loc: „Tăierea ta împrejur a devenit netăiere împrejur“ (Rm. 2.25).

Și acestea le-a spus Apostolul nu pentru a-i obliga pe păgâni să rămână necircumciși sau pe iudei să păstreze tradițiile părinților lor, ci pentru ca nici unii, nici ceilalți să nu fie siliți să-și schimbe reciproc comportarea, ci fiecare să aibă tăria, și nu nevoia de a persista în tradiția lui. Și nici dacă un iudeu, fără a stânjeni pe cineva, ar dori să renunțe la prescripțiile iudaice, Apostolul nu i-ar interzice, câtă vreme l-a sfătuit să-și păstreze tradiția, pentru ca iudeii tulburați de îndemnuri de prisos să nu se abată de la cele ce le erau necesare în vederea mântuirii. Iar dacă cineva dintre păgâni ar vrea să fie circumcis, el nici nu l-ar împiedica, tocmai pentru a arăta că nu respinge acest lucru ca pe ceva vătămător, ci îl privește cu indiferență, ca pe un semn[xviii] al cărui folos s-ar fi șters deja cu timpul. Căci dacă prin acest [lucru] n-ar rezulta nici o mântuire, dispariția lui n-ar fi fost ceva care să inspire teamă.

De aceea, și Timotei, când a fost chemat fără să fi fost circumcis, totuși – fiindcă era născut din mamă evreică și trebuia să le arate apropiaților, pentru a-i câștiga de partea lui, că el nu a învățat din doctrina creștină să respingă acele ritualuri din Legea Veche – a fost circumcis de Apostol (Act. 16.1, 3), pentru ca, în acest fel, să le arate iudeilor că motivul pentru care păgânii nu le acceptă nu e acela că

eorum veritati cesserit, qui spem salutis evangelicae in circumcisione carnis atque eiusmodi observationibus esse praedicarent et sine his nemini Christum prodesse contenderent, cum contra nihil prodesset Christus eis, qui eo animo circumciderentur, ut ibi esse salutem putarent, unde est illud: *Ecce ego Paulus dico vobis, quia, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.* Ex hac igitur libertate Paulus paternas observationes observavit, hoc unum cavens et praedicans, ne sine his salus christiana nulla putaretur.

Petrus autem simulatione sua, tamquam in Iudaismo salus esset, cogebat gentes iudaizare, quod verba Pauli ostendunt dicentis: *Quomodo gentes cogis iudaizare?* Non enim cogerentur, nisi viderent eum sic eas observare, quasi praeter illas salus esse non posset. Petri ergo simulatio libertati Pauli non est comparanda. Et ideo Petrum amare debemus libenter correctum, non autem astruere etiam de Pauli auctoritate mendacium, quia et Petrum coram omnibus in rectam viam revocavit, ne Gentes per eum Iudaizare cogerentur, et ipse suae praedicationi attestatus est, qui cum putaretur hostis paternarum traditionum eo, quod nolebat eas imponere gentibus, non aspernatus eas ipse more patrio celebrare satis ostendit hoc in eis Christo adveniente remansisse, ut nec Iudaeis essent perniciosae nec Gentibus necessariae nec iam cuiquam hominum salutares.

ar fi rele și păstrate într-un mod dăunător de către strămoși, ci acela că nu mai erau necesare în vederea mântuirii, după instaurarea unui atât de important legământ, pe care întreg Vechiul Testament, în decurs de atât de multe veacuri, l-a născut sub chip de prefigurări profetice. Căci [Pavel] și pe Titus l-ar fi circumcis, fiindcă iudeii făceau presiuni, dacă niște falși frați,[xix] introduși pe ascuns, n-ar fi vrut chiar ei ca acest lucru să se întâmple, ca să aibă motiv să răspândească zvonul despre Pavel însuși cum că s-ar fi dat de partea adevărului lor, care predicau că speranța mântuirii evanghelice se află în circumcizia cărnii și în respectarea preceptelor de acest tip și care susțineau că fără ele Christos n-ar aduce nici un folos nimănui (Gal. 2.3–4); pe câtă vreme, dimpotrivă, Christos nu le era cu nimic de folos lor, care se circumcideau fiindcă socoteau că în aceasta le stătea mântuirea: „Iată eu, Pavel, vă spun vouă că, de vă veți tăia împrejur, Christos nu vă va folosi la nimic“ (Gal. 5.2). Așadar, în virtutea acestei libertăți, Pavel a respectat preceptele strămoșilor, însă fiind precaut și predicând acest singur lucru: să nu cumva să creadă cineva că fără ele nu s-ar putea obține mântuirea creștină.

În schimb Petru, prin disimularea sa, [pretinzând] cum că mântuirea s-ar afla în iudaism, îi silea pe păgâni să treacă la iudaism, după cum o arată vorbele lui Pavel, care spune: „De ce-i silești pe păgâni să trăiască precum iudeii?“ (Gal. 2.14). Căci ei n-ar fi fost siliți dacă nu l-ar fi observat pe Petru că respectă aceste prescripții, ca și cum în absența lor mântuirea n-ar fi fost posibilă. Prin urmare, disimularea lui Petru nu trebuie comparată cu atitudinea liberă a lui Pavel.[xx] Și, de aceea, trebuie să-l iubim pe Petru, care de bunăvoie acceptă reproșul, iar pe de altă parte să nu sprijinim o

9. Quod si auctoritas mentiendi nec de antiquis libris proferri potest, vel quia non est mendacium, quod figurate gestum dictumve recipitur, vel quia bonis ad imitandum non proponitur, quod in malis, cum proficere coeperint, in peioris comparatione laudatur, nec de novi testamenti libris, quia correctio potius quam simulatio, sicut lacrimae potius quam negatio Petri est imitanda.

VI. Iam illis exemplis, quae de communi vita proferuntur, multo confidentius asserunt non esse credendum. Prius enim docent iniquitatem esse mendacium multis documentis itterarum sanctarum et eo maxime, quod scriptum est: *Odisti, Domine, omnes qui operantur*

minciună, nici chiar una bazată pe autoritatea lui Pavel: el, de față cu toți, l-a readus pe Petru pe calea cea dreaptă, ca nu cumva păgânii să fie siliți – prin exemplul său – să treacă la iudaism; și tot el[xxi] a dat [prin conduita sa] mărturie pentru propria predicare, căci, deși era considerat adversar al tradițiilor strămoșești pentru că nu voia să li le impună păgânilor[xxii], nu a fost împotrivă ca el însuși să le practice după obiceiul strămoșesc și astfel a arătat destul [de clar] că, odată cu venirea lui Christos, în ele a rămas aceasta: să nu fie nici primejdioase pentru iudei, nici necesare pentru păgâni și, de aici înainte, nici mântuitoare pentru vreun om.

Autoritatea minciunii nu poate fi sprijinită nici de exemplele vieții obișnuite, nici de cele ale Scripturilor

9. Fiindcă, de fapt, autoritatea minciunii nu poate fi justificată nici prin autoritatea Vechiului Testament – fie pentru că nu este minciună ceea ce e considerat a fi fost făcut sau spus în sens figurat, fie pentru că celor buni nu li se propune spre a imita ceea ce se elogiază la oamenii răi, după ce aceștia au început să facă progrese, în comparație cu ceva și mai rău – și nici prin autoritatea cărților Noului Testament, câtă vreme trebuie imitată mai degrabă îndreptarea decât disimularea, precum și lacrimile lui Petru mai curând decât tăgăduirea lui.

Minciuna este nedreptate și provoacă moartea sufletului, de aceea nu trebuie admisă pentru salvarea trecătoare

VI. Chiar cu privire la exemplele luate din viața de zi cu zi, unii afirmă, cu mult mai multă tărie, că nu trebuie crezute. Căci ei îi învață pe alții mai întâi că minciuna constituie o nedreptate, bazându-se pe multe mărturii din Cărțile Sfinte și îndeosebi pe faptul că a fost scris: „Urăști,

iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. Aut enim, ut solet scriptura, sequenti versu exposuit superiorem, ut, quoniam latius solet patere iniquitas, intellegamus nominato mendacio tamquam speciem iniquitatis significare voluerit; aut si aliquid interesse arbitrantur, tanto peius est mendacium, quanto gravius positum est *perdes* quam *odisti.* Forte enim odit aliquem Deus aliquanto mitius, ut eum non perdat. Quem vero perdit, tanto vehementius odit, quanto severius punit. Odit autem omnes, qui operantur iniquitatem. At omnes qui loquuntur mendacium, etiam perdit.

Quo constituto quis eorum, qui haec asserunt, commovebitur illis exemplis, cum dicitur: Quid, si ad te homo confugiat, qui mendacio tuo possit a morte liberari? Illa enim mors, quam stulte timent homines, qui peccare non timent, non animam, sed corpus occidit, sicut Dominus in evangelio docet, unde praecipit, ne ipsa timeatur; os autem, quod mentitur, non corpus, sed animam occidit. His enim verbis apertissime scriptum est: *Os autem, quod mentitur, occidit animam*. Quomodo ergo non perversissime dicitur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum spiritaliter mori? Nam et ipsa dilectio proximi ex sua cuiusque terminum accepit. *Diliges,* inquit,

Doamne, pe toți cei care comit nedreptatea, vei da pierzării pe toți cei ce grăiesc minciună“ (Ps. 5.7). În acest caz, sau Scriptura, așa cum procedează de obicei, a explicat primul verset prin următorul, astfel încât, nedreptatea având de regulă o cuprindere mai mare, a voit ca, referindu-se la minciună, să înțelegem că aceasta este o formă de nedreptate; sau, dacă se socotește că între cele două [versete] există o diferență, minciuna este [o nedreptate] cu atât mai rea, cu cât formularea „vei da pierzării“ e mai gravă decât „urăști“. Căci se prea poate ca Dumnezeu să urască pe cineva cu mai multă îngăduință întru câtva, așa încât să nu îl ducă la pierzanie. Dar pe cel pe care [Dumnezeu] îl pierde îl urăște cu atât mai tare, cu cât îl și pedepsește mai sever. El îi urăște pe toți cei care comit o nedreptate. Însă pe toți aceia care mint chiar îi duce la pierzanie.

Secțiunea a III-a

Diverse obiecții

Acest lucru fiind stabilit, oare cine dintre cei care susțin acestea va fi impresionat de asemenea exemple, ca atunci când se spune: ce [s-ar întâmpla] dacă și-ar căuta adăpost la tine un om care, grație minciunii tale, ar putea scăpa de la moarte? Căci moartea, de care în mod prostesc se tem oamenii – pe când să păcătuiască nu se tem –, nu ucide sufletul, ci trupul, așa cum ne învață pe noi Domnul în Evanghelie (Mt. 10.28), de unde ne îndeamnă să nu ne temem de ea: însă gura care minte ucide nu trupul, ci sufletul, așa cum a fost scris foarte clar cu următoarele cuvinte: „Gura care minte aduce moarte sufletului“ (Sap. 1.11). Prin urmare, cum se poate spune, fără o cât se poate

proximum tuum tamquam te ipsum. Quomodo ergo quisque diligit tamquam se ipsum, cui ut praestet vitam temporalem, ipse amittit aeternam? Quandoquidem si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est iam diligere sicut se ipsum, sed plus quam se ipsum, quod sanae doctrinae regulam excedit. Multo minus igitur aeternam suam pro alterius temporali mentiendo amissurus est.

Temporalem plane vitam suam pro aeterna vita proximi non dubitabit christianus amittere; hoc enim praecessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim et ait: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut et ego dilexi vos. Maiorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis*. Non enim quisquam est ita desipiens, ut dicat aliud quam saluti sempiternae hominum consuluisse Dominum vel faciendo, quod praecepit, vel praecipiendo, quod fecit. Cum igitur mentiendo vita aeterna amittatur, nunquam pro cuiusquam temporali vita mentiendum est.

Enimvero isti, qui stomachantur et indignantur, si nolit aliquis mendacio perimere animam suam, ut alius senescat in carne, quid, si etiam furto nostro, quid, si adulterio liberari possit aliquis de morte? Ideone furandum est aut moechandum? Nesciunt enim ad hoc se cogere, ut, si laqueum ferat homo et stuprum petat, confirmans, quod sibi collum ligabit, nisi ei concedatur, quod petit, consentiatur propter animam, sicut ipsi dicunt, liberandam. Quod si absurdum et nefarium est, cur animam suam quisque mendacio corrumpat, ut alter vivat in corpore, cum si suum corpus propterea corrumpendum daret, omnium iudicio nefariae turpitudinis damnaretur?

de mare pervertire, că un om trebuie să suporte moartea spirituală pentru ca altul să trăiască păstrându-și trupul? Căci și dragostea pentru aproapele își are limita în dragostea fiecăruia față de sine: „Să iubești, zice, pe aproapele tău ca pe tine însuți“ (Lv. 19.18; Mt. 23.39). În ce fel îl iubește, așadar, cineva ca pe sine însuși pe altul dacă, pentru a-i oferi acestuia viața trecătoare, el însuși o pierde pe cea veșnică? Fiindcă, dacă și-ar pierde viața trecătoare pentru viața trecătoare a celuilalt, asta nu înseamnă că-l iubește doar ca pe sine însuși, ci mai mult decât pe sine, ceea ce se depărtează de la regula învățăturii corecte. Cu mult mai puțin se cade, așadar, să-ți pierzi viața veșnică mințind de dragul vieții trecătoare a altcuiva.

În mod evident, creștinul nu va sta la îndoială să-și sacrifice viața trecătoare de dragul vieții veșnice a aproapelui său. Căci acest lucru l-a arătat mai înainte exemplul potrivit căruia Domnul însuși a murit pentru noi. Despre asta și spune: „Aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unii pe alții așa cum v-am iubit Eu pe voi. Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-și pună cineva viața pentru prietenii săi“ (Io. 15.12). Dar nimeni nu este atât de smintit încât să spună că Domnul a avut în vedere altceva decât mântuirea veșnică a oamenilor, fie săvârșind [El însuși] ceea ce ne-a poruncit nouă, fie poruncindu-ne ceea ce a săvârșit [El însuși]. Așadar, de vreme ce, mințind, se pierde viața veșnică, nu se cade nicicând să se mintă de dragul [salvării] vieții trecătoare a cuiva.

Dar cei care se supără și se indignează când cineva refuză ca, printr-o minciună, să-și nimicească sufletul pentru ca altul să îmbătrânească păstrându-și trupul, oare ce ar spune dacă un altul ar putea fi salvat de la moarte printr-un furt sau printr-un adulter făptuit de noi? Oare ar trebui, prin

Proinde non est in ista quaestione attendendum, nisi utrum iniquitas sit mendacium. Quod cum supra commemoratis documentis asseratur, videndum est ita quaeri, utrum pro alterius salute mentiri aliquis debeat, ac si quaereretur, utrum pro alterius salute iniquus esse aliquis debeat. Quod si respuit animae salus, quae non potest nisi aequitate servari, et se ut praeponamus non solum alterius, sed etiam nostrae saluti temporali iubet, quid restat, inquiunt, quo dubitare debeamus nunquam omnino esse mentiendum? Non enim dici potest esse aliquid in temporalibus commodis salute ac vita corporali maius aut carius. Unde si nec ipsa praeponenda est veritati, quid obiici potest propter quod mentiendum esse contendant, qui aliquando putant oportere mentiri?

VII. 10. Pudicitia quippe corporis quia multum honorabili persona videtur occurrere et pro se flagitare

urmare, să furăm sau să săvârșim desfrânare? Ei nu își dau seama că, în acest fel, sunt constrânși exact ca atunci când, dacă cineva ar veni cu un laț și ne-ar cere să ne împreunăm în desfrânare amenințând că-și va pune lațul de gât dacă nu i se face pe plac,[xxiii] am accepta s-o facem pentru ca, așa cum zic ei, să salvăm un suflet? Iar dacă asta e ceva absurd și nelegiuit, de ce și-ar pângări cineva prin minciună propriul suflet pentru ca un altul să-și păstreze trupul, câtă vreme, dacă el și-ar da trupul său pentru a fi corupt, ar fi blamat prin judecata tuturor pentru nelegiuita sa ticăloșie?

Așadar, în această chestiune trebuie cercetat doar dacă minciuna reprezintă o nedreptate. Iar întrucât acest aspect este vădit în mărturiile expuse anterior, trebuie să vedem că a întreba dacă cineva ar trebui să mintă pentru salvarea altuia este totuna cu a întreba dacă cineva ar trebui să se comporte nedrept pentru salvarea altuia. Însă dacă mântuirea sufletului respinge [asemenea soluție], ea neputând fi asigurată decât prin dreptate, și ne poruncește să o punem mai presus de salvarea vieții trecătoare nu doar a altuia, ci chiar și a noastră, atunci ce [motiv] ar mai rămâne – zic ei[xxiv] – pentru care ar trebui să ne îndoim că nu se cade să mințim nicicând? Căci nu se poate afirma că, dintre bunurile trecătoare, există ceva mai important ori mai de preț decât sănătatea și viața trupească. De unde rezultă că, dacă nici acestea nu trebuie așezate mai presus de adevăr, atunci ce [argument] ne-ar putea opune, ca să ne convingă că se poate minți, cei care cred că uneori se cuvine să se mintă?

Nu trebuie mințit nici pentru păstrarea castității trupești

VII. 10. Cât privește neprihănirea trupului, aici pare să iasă-n cale un personaj foarte onorabil și să ceară stăruitor

mendacium, ut si stuprator irruat, qui possit mendacio devitari, sine dubitatione mentiendum sit, facile responderi potest nullam esse pudicitiam corporis, nisi ab integritate animi pendeat. Qua disrupta cadat necesse est, etiamsi intacta videatur, et ideo non in rebus temporalibus esse numerandam, quasi quae invitis possit auferri. Nullo modo igitur animus se mendacio corrumpit pro corpore suo, quod scit manere incorruptum, si ab ipso animo incorruptio non recedat. Quod enim violenter non praecedente libidine patitur corpus, vexatio potius quam corruptio nominanda est. Aut si omnis vexatio corruptio est, non omnis corruptio turpis est, sed quam libido procuraverit aut cui libido consenserit. Quanto autem praestantior est animus corpore, tanto sceleratius corrumpitur. Ibi ergo servari potest pudicitia, ubi nulla nisi voluntaria potest esse corruptio. Certe enim si stuprator corpus invaserit, qui nec vi contraria possit nec ullo consilio vel mendacio devitari, necesse est fateamur aliena libidine pudicitiam non posse violari.

Quapropter, quoniam nemo dubitat meliorem esse animum corpore, integritati corporis integritas animi praeponenda est, quae in aeternum servari potest. Quis autem dixerit integrum animum esse mentientis? Etenim libido quoque ipsa recte definitur appetitus animi, quo aeternis bonis quaelibet temporalia praeponuntur. Nemo itaque potest convincere aliquando esse mentiendum, nisi qui potuerit ostendere aeternum aliquod bonum obtineri posse mendacio. Sed cum tanto quisque ab aeternitate discedat, quanto a veritate discedit, absurdissimum est dicere discedendo inde posse ad boni aliquid aliquem pervenire. Aut si est aliquod bonum aeternum, quod

[să spunem] o minciună de dragul lui, anume că, dacă s-ar năpusti un corupător de care se poate scăpa printr-o minciună, fără-ndoială că s-ar cuveni să se mintă; la aceasta, s-ar putea răspunde simplu că nu există neprihănire trupească decât dacă se sprijină pe neprihănirea sufletească; aceasta din urmă odată pierdută, și cealaltă trebuie să se piardă, chiar dacă ea pare intactă; și de aceea nu se cade să fie socotită printre lucrurile trecătoare, ca și cum ea ar putea să ne fie răpită fără voia noastră. Așadar, sufletul cu nici un chip nu este corupt printr-o minciună în apărarea trupului său; pentru că știe că acesta rămâne necorupt neprihănirea nu piere din sufletul însuși. Căci ceea ce trupul îndură cu de-a sila, fără ca mai înainte să fi simțit dorință, trebuie numit mai curând maltratare, iar nu corupere. Sau dacă orice maltratare înseamnă corupere, nu orice corupere este ceva rușinos, ci cea pe care a provocat-o dorința pătimașă sau una la care dorința pătimașă a consimțit. Iar cu cât sufletul este mai distins decât trupul, cu atât coruperea sa este o acțiune mai infamă. Acolo, așadar, neprihănirea poate fi păstrată, unde nu poate exista nici un fel de corupere în afară de cea acceptată de bunăvoie. Căci, în mod sigur, dacă se va năpusti asupra trupului un corupător de care nu poți scăpa nici cu forța, nici cu vreun argument sau cu o minciună, trebuie să recunoaștem că [propria] neprihănire nu poate fi violată de dorința pătimașă a altuia.

De aceea, pentru că nimeni nu se îndoiește că sufletul este superior trupului, integritatea sufletului, care poate fi păstrată veșnic, trebuie pusă mai presus de integritatea trupului. Dar cine ar putea afirma că mincinosul are suflet integru? Căci însăși patima este definită, pe bună dreptate, astfel: dorință a sufletului din pricina căreia orice fel de

non complectatur veritas, non erit verum, et ideo nec bonum erit, quia falsum erit.

Ut autem animus corpori, ita etiam veritas ipsi animo praeponenda est, ut eam non solum magis quam corpus, sed etiam magis quam se ipsum appetat animus. Ita quippe erit integrior et castior, cum eius potius immutabilitate quam sua mutabilitate perfruetur. Si autem Loth cum ita iustus esset, ut angelos etiam hospites suscipere mereretur, stuprandas filias Sodomitis obtulit, ut feminarum potius ab eis corpora quam virorum corrumperentur, quanto diligentius atque constantius animi castitas in veritate servanda est, cum verius ipse corpori suo quam corpus virile femineo corpori praeferatur.

VIII. 11. Quodsi quisquam putat ideo cuiquam pro alio esse mentiendum, ut interim vivat aut in his rebus, quas multum diligit, non offendatur, quo possit ad aeternam veritatem pervenire discendo, non intellegit primo

bunuri trecătoare sunt socotite mai presus de binele cel veșnic. Prin urmare, nimeni n-ar putea să convingă că uneori trebuie să se mintă, în afară de cel care ar fi în stare să arate că prin minciună s-ar putea dobândi vreun bine veșnic. Dar, de vreme ce orice om, cu cât se abate mai mult de la adevăr, cu atât se abate mai mult de la veșnicie, e cât se poate de absurd să spui că cineva, abătându-se de acolo, ar putea ajunge la ceva bun. Altfel, dacă există un bine veșnic care nu cuprinde adevărul, acela nu va fi adevărat și prin urmare, pentru că va fi fals, nu va mai fi un bine.

Însă, așa cum sufletul trebuie situat mai presus de trup, la fel și adevărul trebuie situat mai presus chiar de suflet, așa încât sufletul să-l râvnească nu doar mai mult decât râvnește trupul, ci chiar mai mult decât pe sine însuși. Astfel, cu siguranță, va fi mai integru și mai curat când se va bucura mai degrabă de statornicia [adevărului] decât de propria inconsecvență. Iar dacă Lot – cu toate că a fost un om atât de drept, încât a fost demn să primească drept oaspeți chiar și îngeri – și-a oferit fiicele spre a fi pângărite de Sodomiți, acceptând să fie violate mai curând trupuri de femei decât de bărbați (Gn. 19.8), atunci cu cât mai multă grijă și consecvență trebuie păstrată neprihănirea sufletului întru adevăr, de vreme ce cu adevărat [sufletul] este de preferat trupului său precum și un trup de bărbat [e de preferat] unui trup de femeie?[xxv]

Nu trebuie mințit nici din dorința
de a le asigura unora viața veșnică

VIII. 11. Iar dacă cineva socotește că trebuie să mintă de dragul altuia, pentru ca acela să-și păstreze viața sau să nu fie defavorizat în privința bunurilor care-i sunt foarte dragi și, din aceasta, trăgând învățătură, să poată dobândi

nullum esse flagitium, quod non eadem conditione suscipere cogatur, sicut iam superius demonstratum est; deinde ipsius doctrinae auctoritatem intercipi et penitus interire, si eis, quos ad illam perducere conamur, mendacio nostro persuademus aliquando esse mentiendum. Cum enim doctrina salutaris, partim credendis, partim intellegendis rebus constet nec ad ea, quae intellegenda sunt, perveniri possit, nisi prius credenda credantur, quomodo credendum est ei, qui putat aliquando esse mentiendum, ne forte et tunc mentiatur, cum praecipit ut credamus? Unde enim sciri potest, utrum et tunc habeat aliquam causam, sicut ipse putat, officiosi mendacii, existimans falsa narratione hominem territum posse a libidine cohiberi, atque hoc modo etiam ad spiritalia se consulere mentiendo arbitretur?

Quo genere admisso atque approbato omnis omnino fidei disciplina subvertitur. Qua subversa nec ad intellegentiam pervenitur, cui capiendae ista parvulos nutrit. Atque ita omnis doctrina veritatis aufertur, cedens licentiosissimae falsitati, si mendacio velut officioso alicunde penetrandi aperitur locus. Aut enim temporalia commoda, vel propria vel aliena, veritati praeponit, quicumque mentitur, quo quid fieri potest perversius; aut cum veritati adipiscendae opitulante mendacio vult facere idoneum, intercludit aditum veritati. Volens enim, cum mentitur, esse aptus fit, cum verum dicit, incertus. Quamobrem aut non est credendum bonis aut credendum est eis, quos credimus debere aliquando mentiri, aut non est credendum bonos aliquando mentiri. Horum trium primum perniciosum est, secundum stultum. Restat ergo, ut nunquam mentiantur boni.

adevărul veșnic, acela nu înțelege, în primul rând, că nu există nici o ticăloșie pe care, în asemenea situație, să nu fie silit să și-o asume – așa cum deja am arătat mai sus;[xxvi] apoi, [nu înțelege] că autoritatea învățăturii înseși este îngrădită și se pierde cu totul, dacă pe cei pe care încercăm să-i călăuzim către ea îi convingem de fapt, prin minciuna noastră, că uneori se cade să mințim. Căci, de vreme ce învățătura mântuirii conține în parte lucruri care trebuie crezute, în parte lucruri care trebuie înțelese, iar la cele care trebuie înțelese nu se poate ajunge fără ca, mai întâi, să fie crezute cele care trebuie crezute,[xxvii] atunci cum ar trebui să avem încredere în cel care consideră că uneori se cuvine să mințim? Oare nu cumva minte chiar și când propovăduiește îndemnându-ne să credem? Căci cum se poate ști dacă nu cumva are și atunci vreun motiv – așa cum el însuși crede – pentru o minciună impusă de datorie, socotind că, printr-o istorisire falsă, ar putea să-l împiedice de la desfrânare pe un ins înfricoșându-l, și dacă nu cumva își imaginează că în acest fel îl îndreaptă, mințind, către lucrurile spirituale?

Odată acceptat și aprobat acest gen [de minciună], toată învățătura de credință e dată peste cap. Dacă aceasta e răsturnată, nu se mai ajunge nici la înțelegerea [adevărurilor credinței], pentru dobândirea căreia ea [învățătura] îi crește, hrănindu-i, pe prunci. Și astfel e distrusă întreaga învățătură a adevărului, făcându-i-se loc celei mai nerușinate denaturări, dacă unei minciuni, fie ea și justificabilă, i se deschide pe undeva vreo portiță ca să pătrundă. Căci fie orice om care minte preferă adevărului bunurile trecătoare, ale sale sau ale altora – ce poate fi însă mai imoral decât asta? –, fie, când vrea ca, printr-o minciună, să facă pe cineva în stare să dobândească adevărul, de fapt îi

IX. 12. Sic ista quaestione ex utraque parte considerata atque tractata non tamen facile ferenda sententia est, sed adhuc diligenter audiendi, qui dicunt nullum esse tam malum factum, quod non in peioris devitatione faciendum sit. Pertinere autem ad facta hominum non solum quidquid faciunt, sed quidquid etiam cum consensione patiuntur. Unde, si exstitit causa, ut eligeret christianus turificare idolis, ne consentiret stupro, quod persecutor ei, nisi faceret, minabatur, recte videntur quaerere, cur non etiam mentiretur, ut tantam illam turpitudinem devitaret. Ipsam enim consensionem, qua se stuprum pati mallet quam turificare idolis, non passionem dicunt esse, sed factum quod ne faceret, elegit turificare. Quanto igitur mendacium proclivius elegisset, si mendacio posset a sancto corpore tam immane flagitium removere?

îngrădește accesul la adevăr; căci, vrând să fie convingător când minte, face ca atunci când spune adevărul să fie necredibil. De aceea, sau nu trebuie să le dăm crezare celor buni, sau trebuie să le dăm crezare celor despre care socotim că uneori sunt obligați să mintă, sau nu trebuie să credem că cei buni mint și ei uneori. Dintre aceste trei [posibilități], prima este dăunătoare, a doua e prostească; rezultă, prin urmare, că cei buni nu trebuie să mintă nicicând.

Părerea că se cade să se folosească o minciună pentru a se evita riscul pângăririi trupești

IX. 12. Astfel, chiar și după ce această problemă a fost cercetată și tratată din ambele puncte de vedere, totuși nu este ușor de formulat o sentință, ci mai trebuie ascultați cu atenție și cei care spun că nu există rău într-atât de mare încât să nu trebuiască făcut pentru a se evita un rău și mai mare, ba chiar și că oamenii răspund nu numai de ceea ce ei înșiși săvârșesc, ci chiar și de ceea ce consimt să le fie făcut. De aceea, dacă s-a ivit un motiv pentru care creștinul ar trebui să aleagă să aducă jertfă idolilor – ca să nu consimtă la pângărirea trupească cu care-l amenință persecutorul său, în caz că n-ar face-o [n-ar aduce jertfă idolilor] –, [partizanii acestei opinii] se cred îndreptățiți să întrebe: oare de ce nu s-ar cuveni atunci să se și mintă pentru a evita o asemenea ticăloșie? Căci despre consimțirea însăși de a suporta pângărirea trupului mai degrabă decât a aduce jertfe idolilor ei spun că nu e ceva pasiv, ci un act în locul căruia, ca să nu-l comită, ar alege să aducă jertfe idolilor. Cu cât mai mare ușurință, așadar, ar fi ales el minciuna, dacă, prin minciună, ar fi putut să evite pentru trupul său sacru o ticăloșie atât de cumplită!

13. In qua propositione ista sunt quae merito quaeri possunt: Utrum talis consensio pro facto habenda sit; aut utrum consensio dicenda sit, quae non habet approbationem aut utrum approbatio sit, cum dicitur: Expedit hoc pati potius quam illud facere; et utrum recte ille fecerit turificare quam stuprum pati; et utrum mentiendum esset potius, si ea conditio daretur, quam turificandum. Sed si talis consensio pro facto habenda est, homicidae sunt etiam, qui occidi maluerunt quam falsum testimonium dicere et, quod est homicidium gravius, in se ipsos. Cur enim hoc pacto non dicatur, quod ipsi se occiderint, quia elegerunt hoc in se fieri, ne facerent quod cogebantur?

Aut si gravius putatur alium occidere quam se ipsum, quid, si haec conditio martyri proponeretur, ut, si nollet de Christo falsum testimonium dicere atque immolare daemonibus, ante oculos ipsius alius non quilibet homo, sed pater eius occideretur, rogans etiam filium, ne id perseverantia sua fieri permitteret? Nonne manifestum est illo in testimonii fidelissimi sententia permanente solos homicidas futuros fuisse, qui patrem eius occiderent, non illum etiam parricidam? Sicut ergo huius tanti sceleris particeps iste non esset, cum elegisset patrem suum potius ab aliis interfici, etiam sacrilegum, cuius anima raperetur ad poenas, quam fidem suam falso testimonio violare, sic talis ille consensus non eum faceret tanti flagitii participem, si male facere ipse nollet, quidquid alii propterea fecissent, quia ipse non faceret. Quid enim tales persecutores dicunt nisi: Fac male, ne nos faciamus? Qui si vere nobis facientibus non fecissent, nec sic eis

A suferi o nedreptate sau a comite o nedreptate

13. În această chestiune [de mai sus], următoarele lucruri pot fi întrebate cu îndreptățire: oare o astfel de consimțire trebuie considerată un act? Sau trebuie numită consimțire care nu-și află încuviințare? Sau să fie oare încuviințare, când se afirmă: este preferabil să suporți aceasta decât să comiți aceea? Și oare acela [despre care am pomenit mai înainte] a procedat corect aducând jertfe idolilor mai curând decât să îndure pângărirea [trupului]? Și oare ar fi trebuit mai curând să mintă – dacă asta i s-ar fi dat de ales – decât să aducă jertfe idolilor? Dar dacă o asemenea consimțire trebuie considerată un act, atunci sunt ucigași chiar și cei care au preferat să fie uciși decât să mărturisească strâmb și, ceea ce este o crimă încă și mai gravă, să-și ia ei înșiși viața. Căci, în fond, de ce nu s-ar putea spune că ei și-au luat viața, câtă vreme au ales de bunăvoie să comită acest gest asupra lor, ca să nu facă ceea ce erau constrânși [de către alții] să facă?

Sau, dacă se socotește că e mai grav să ucizi pe un altul decât pe tine însuți, ce s-ar fi întâmplat dacă un martir s-ar fi aflat în situația în care, de-ar fi refuzat să depună mărturie falsă despre Christos și să aducă jertfe demonilor, ar fi fost ucis chiar sub ochii săi nu un om oarecare, ci însuși tatăl său implorându-și fiul să nu îngăduie ca, din pricina încăpățânării lui, să se întâmple asta? Nu e oare limpede că, persistând el în mărturisirea credinței sale neclintite, ucigași aveau să fie numai și numai cei care i-au ucis tatăl, iar nu el paricid? Așadar, după cum acesta n-ar fi părtașul unei atât de mari crime, de vreme ce a ales ca tatăl său – deși un necredincios, al cărui suflet ar fi fost supus pedepselor veșnice – mai degrabă să fie ucis de alții decât să-și încalce el credința printr-o mărturie falsă, tot

nostro scelere suffragari deberemus. Nunc vero, quando iam faciunt, cum ista non dicunt, cur nobiscum potius quam soli turpes atque nocentes sint? Non enim consensus ille dicendus est, quia non approbamus quod faciunt, semper optantes et, quantum in nobis est, prohibentes, ne faciant, factumque ipsorum non solum non committentes cum eis, sed etiam quanta possumus detestatione damnantes.

14. Quomodo, inquis, non cum eis facit, quando illi hoc non facerent, si ipse illud faceret? Hoc modo frangimus ianuam cum effractoribus, quia, si non eam clauderemus, illi non frangerent, et occidimus homines cum latronibus, si scire contingat hoc eos esse facturos, quia, si nos praevenientes eos occideremus, illi non occiderent alios. Aut si fateatur nobis aliquis parricidium se facturum, nos cum eo facimus, si, cum possumus, eum, priusquam faciat, non interficimus, quando aliter eum vel cohibere vel impedire non possumus. Totidem enim verbis dici potest: Fecisti cum eo, quia hoc ille non fecisset, si tu illud fecisses. Ego utrumque malum fieri nollem. Sed id tantum cavere potui, ne fieret, quod erat in mea potestate. Alterum autem alienum, quod meo praecepto exstinguere non potui, meo malefacto impedire non debui.

așa consimțirea [în cazul anterior] nu-l va face pe acela părtaș la o nelegiuire atât de mare, dacă el însuși nu va fi acceptat să comită vreun rău – orice i-ar fi făcut apoi lui alții ca urmare a faptului că a refuzat să comită răul. Căci ce altceva spun asemenea persecutori, dacă nu [cuvintele] „fă tu răul, ca să nu-l facem noi"? Chiar dacă, noi săvârșind răul, ei nu l-ar mai fi făcut, s-ar cuveni ca, prin nelegiuirea noastră, să-i absolvim pe ei de nelegiuire. Acum însă, când de fapt deja o fac, fără să spună nimic de acest fel, de ce să fie ticăloși și infami împreună cu noi, și nu mai degrabă singuri? Căci aceasta nu trebuie numită consimțire, fiindcă nu aprobăm ce fac, noi dorind totdeauna să nu facă și, pe cât ne stă în putință, împiedicându-i să facă, nu numai neparticipând împreună cu ei la fapta lor, ci chiar condamnând-o, cu cât mai multă repulsie ne stă în putință.

Păcate proprii și păcate ale altuia

14. Cum, o să zici, n-a fost complice cu ei, câtă vreme ei n-ar comite fapta aceasta dacă el n-ar comite cealaltă faptă? În felul ăsta, [înseamnă că] și noi spargem ușa împreună cu spărgătorii, căci, dacă n-am zăvorî-o, ei n-ar avea de ce s-o spargă; și omorâm și noi oameni laolaltă cu bandiții, în caz că s-ar întâmpla să aflăm că ei au de gând să facă asta, pentru că, dacă i-am omorî noi pe ei, luându-le-o înainte, n-ar mai apuca să ucidă pe alții. Sau, dacă cineva ne-ar mărturisi că are de gând să comită un paricid, noi l-am comite împreună cu el dacă, deși putem, nu îl ucidem noi mai înainte să comită fapta, când nu putem nici să-l oprim, nici să-l împiedicăm altfel. Căci la fel de bine se poate spune: ai comis fapta împreună cu el, pentru că el n-ar fi făcut acest lucru dacă tu nu l-ai fi făcut pe acela. Eu n-aș dori să se întâmple nici unul dintre aceste rele. Însă doar am reușit să evit [să se întâmple] ceea

Non ergo peccantem approbat, qui pro alio non peccat. Et neutrum placet ei, qui utrumque nollet admitti, sed illud, quod ad se pertinet, etiam potestate non perpetrat, quod autem ad alterum, sola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionem atque dicentibus: Si non turificaveris, hoc patieris, si respondisset: Ego neutrum eligo, utrumque detestor, ad nihil horum vobis consentio, inter haec verba atque talia, quae certe quoniam vera essent, nulla eius consensio, nulla approbatio teneretur; quaecumque ab eis passus esset, illi deputaretur iniuriarum acceptio, illis commissio peccatorum.

Debuitne igitur, ait quispiam, stuprum perpeti potius quam turificare? Si quaeris, quid debuerit, neutrum debuit. Si enim dixero aliquid horum debuisse, aliquid horum approbabo, cum improbem utrumque. Sed si quaeritur, quid horum potius debuit evitare, qui utrumque non potuit, sed alterutrum potuit, respondebo: suum peccatum potius quam alienum et levius potius, quod suum, quam gravius, quod alienum. Ut enim salva diligentiore inquisitione interim concedam gravius esse stuprum quam turificationem, illa tamen ipsius erat, illud alienum factum, quamvis id ipse perpeteretur. Cuius autem factum, eius et peccatum. Quamvis enim gravius sit homicidium quam furtum, peius est tamen facere furtum, quam pati homicidium. Itaque si cuiquam proponeretur, ut, si furtum facere nollet, interficeretur, hoc est, committeretur in eum homicidium, quia utrumque evitare non posset, id evitaret potius, quod suum peccatum esset, quam quod alienum. Nec ideo et illud eius fieret, quia in eum committeretur et quia id posset evitare, si suum vellet admittere.

ce era în puterea mea; dar cealaltă faptă, pe care nu am putut-o opri prin sfatul meu, nu se cuvenea să o împiedic prin fapta mea rea.

Prin urmare, cel care nu păcătuiește în locul altuia nu-l aprobă, prin asta, pe păcătos. Și nici una dintre greșeli nu-i este pe plac celui care n-ar vrea nici s-o accepte pe vreuna dintre ele, însă ceea ce ține de el nu săvârșește, deși îi stă în putere, pe când ceea ce depinde de altul el condamnă doar prin propria voință. Și, prin urmare, celor care propun și formulează această condiție: „Dacă tu nu vei aduce jertfe idolilor, vei păți asta“, în caz că le-ar răspunde: „Eu nu optez pentru nici una [dintre situații] și le resping pe amândouă, nu sunt de acord cu voi în privința nici uneia“, față de aceste vorbe și față de altele de același fel, care cu siguranță, fiindcă ar fi sincere, nu i-ar aduce din partea lor nici încuviințare, nici aprobare, orice ar suferi de la aceștia, în seama lui va fi trecută suportarea nedreptăților, iar în seama lor, săvârșirea păcatelor.

S-ar cădea, prin urmare – ar putea întreba careva –, mai curând să îndure necinstirea [trupului] decât să aducă jertfe idolilor? Dacă mă-ntrebi ce ar fi trebuit să facă, [răspund că] nici una, nici alta. Căci dacă aș spune că se cuvenea să comită unul dintre [păcate] ar însemna că-l aprob pe vreunul dintre ele, când de fapt le dezaprob pe amândouă. Dacă se pune însă întrebarea: pe care dintre [păcate] s-ar fi cuvenit mai curând să-l evite – de vreme ce nu le putea evita pe amândouă, ci doar pe unul dintre ele –, voi răspunde: mai curând să-și evite propriul păcat decât pe al altuia, mai degrabă pe-al său, chiar dacă este mai mic, decât pe-al altuia, chiar dacă e mai grav. Căci, rezervând subiectul pentru o cercetare mai scrupuloasă, și ca să conced între timp că mai gravă

15. Totus itaque huius quaestionis nodus ad hoc adducit, ut quaeratur, utrum alienum nullum peccatum, quamvis in te commissum, tibi imputetur, si leviore tuo peccato id possis evitare nec facis. An excepta est omnis immunditia corporalis? Nemo enim aliquem immundum fieri dicit, si occidatur aut mittatur in carcerem aut in vinculis habeatur aut flagelletur ceterisque tormentis et cruciatibus affligatur aut proscribatur damnisque afficiatur gravissimis usque ad ultimam nuditatem aut spolietur honoribus atque ingentes accipiat contumelias per quaecumque convicia. Quidquid horum quisque iniuste passus fuerit, nemo est tam demens, qui eum immundum fieri dicat. At si fimo perfundatur aut si tale aliquid ei per os infundatur vel inculcetur patiaturve muliebria,

e necinstirea [cuiva] decât aducerea de jertfe, totuși cel de-al doilea [păcat] îi aparținea lui [creștinului], în timp ce cealaltă este fapta altuia, chiar dacă a suportat-o asupra sa; însă a cui e fapta e și păcatul. Fiindcă, deși crima este un act mai grav decât furtul, e totuși mai rău să făptuiești un furt decât să suporți crima. Dacă i s-ar da, așadar, cuiva de ales ca, în cazul în care refuză să comită un furt, el să fie ucis, adică să fie comisă crima asupra lui, [atunci,] pentru că n-ar putea să le evite pe amândouă, ar evita mai degrabă ceea ce ar fi propriul său păcat decât ceea ce ar fi [păcatul] altuia. Și, de aceea, [păcatul] nu ar deveni al lui fiindcă ar fi comis împotriva lui și fiindcă ar fi putut să-l evite dacă ar fi vrut să accepte [să comită] propriul păcat.

Dacă nu trebuie mințit pentru a se evita pângărirea trupului

15. Așadar, întregul nod al acestei probleme se reduce la asta: să se cerceteze dacă [e adevărat că] nu ți se poate imputa ție nici un păcat al altuia, deși comis împotriva ta, atunci când, cu toate că l-ai putea evita printr-un păcat mai mic al tău, totuși nu o faci; sau dacă trebuie făcută excepție pentru orice pângărire a trupului. Căci nimeni nu afirmă că cineva e pângărit dacă este ucis, sau aruncat în temniță, sau legat în lanțuri, sau biciuit, sau supus altor chinuri ori torturi, sau dacă e proscris ori lovit de cele mai grele pierderi, până la sărăcie lucie, sau deposedat de onoruri și covârșit de grele ofense prin tot soiul de umilințe; oricâte dintre acestea le-ar fi îndurat cineva pe nedrept, nimeni nu este atât de nebun încât să afirme că acel om a fost pângărit. În schimb, dacă ar fi cufundat în baligă sau dacă i s-ar turna pe gură sau înfunda cu

omnium fere sensus abhorret, et constupratum atque immundum vocant.

Ita igitur concludendum est, ut quaecumque aliena peccata exceptis his, quae immundum faciunt in quem committuntur, non evitet quisque peccatis suis neque pro se neque pro quoquam, sed ea sufferat potius fortiterque patiatur, etsi nullis peccatis suis ea debet evitare neque mendacio: illa vero, quae ita committuntur in homine, ut eum faciant immundum, etiam peccatis nostris evitare debeamus, ac per hoc nec peccata dicenda sint, quae propterea fiunt, ut illa immunditia devitetur. Quidquid enim ita fit, ut, nisi fieret, iuste reprehenderetur, non est peccatum.

Ex quo conficitur, ut nec illa immunditia vocanda sit, quando evitandi eam nulla facultas est. Habet enim etiam tunc, quod recte agat qui eam patitur, ut patienter ferat, quidquid non potest evitare. Nullus autem recte agens immundus fieri potest quolibet contagio corporali. Immundus est enim ante Deum omnis iniquus. Mundus ergo est omnis iustus, etsi non ante homines, tamen ante Deum, qui sine errore iudicat. Proinde nec cum ea patitur data evitandi potestate, contactu ipso immundus fit, sed peccato, quo ea, cum posset, noluit evitare. Nullum enim peccatum esset, quidquid propter illa evitanda factum esset. Propter haec igitur evitanda quisquis mentitus fuerit, non peccat.

de-a sila tot soiul de scârnăvii sau ar fi violat ca o femeie, atunci le-ar inspira tuturor oroare și ar fi numit un om spurcat și pângărit.

Astfel, așadar, trebuie trasă concluzia că păcatele de orice fel săvârșite de alții, cu excepția celor care-l pângăresc pe cel asupra căruia sunt comise, nimeni nu trebuie să le evite prin păcate proprii, nici pentru el, nici pentru vreun altul, ci mai degrabă să le suporte și să le îndure cu tărie, iar dacă nu se cuvine să le evite prin păcate proprii, atunci [înseamnă că nu se cuvine] nici prin minciună. Însă pe cele care sunt comise împotriva unui om în așa fel încât să-l pângărească s-ar cuveni să le evităm chiar și prin propriile noastre păcate, care, din acest motiv, nici n-ar trebui numite păcate, câtă vreme se fac tocmai pentru a fi evitată acea pângărire. Căci nu este păcat ceea ce faci luând în considerare faptul că abia a nu face acel lucru merită pe drept blamul.

Rezultă de aici că nu trebuie numită pângărire nici cea pe care nu ai nici o posibilitate s-o eviți. Căci, chiar și atunci, cel care îndură aceasta are cum să procedeze corect: anume să suporte răbdător ceea ce nu-i stă în putință să evite. Or nimeni, acționând corect, nu poate fi pângărit prin contact trupesc. Căci impur este în fața lui Dumnezeu orice om nedrept, și deci fără prihană este orice om drept – chiar dacă nu în fața oamenilor, cel puțin în fața lui Dumnezeu, care judecă fără greșeală. Prin urmare, nici măcar când suportă acea pângărire, chiar având posibilitatea s-o evite, el nu e pângărit prin contactul [trupesc] în sine, ci prin păcatul de a fi refuzat s-o evite, deși ar fi putut. Căci n-ar fi un păcat nimic ce-ar

16. An aliqua etiam mendacia excipienda sunt, ut satius sit hanc pati, quam illa committere? Quod si ita est, non quidquid factum fuerit, ut illa immunditia devitetur, non est peccatum, quandoquidem sunt quaedam mendacia, quae gravius sit admittere quam illam pati. Nam si aliquis ad stuprum quaeratur, qui possit occultari mendacio, quis audet dicere nec tunc esse mentiendum? At si tali mendacio possit latere, quod alterius famam laedat eius immunditiae falso crimine, ad quam patiendam ille quaeritur, tamquam si dicatur quaerenti nominato aliquo casto viro atque ab huiusmodi flagitiis alieno: Vade ad illum, et ipse tibi procurabit, quo libentius utaris; novit enim tales et diligit, atque ita iste ab eo, quem quaerebat, posset averti, nescio utrum alterius fama mendacio violanda sit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino nunquam pro aliquo mentiendum est eo mendacio, quod alterum laedat, etsi levius laeditur, quam ille, nisi ita mentireris, laederetur, quia nec panis alienus invito, quamvis valentiori, auferendus est, ut alatur infirmior, nec innocens invitus virgis caedendus est, ne alius occidatur. Plane, si velint, fiat, quia nec laeduntur, cum ita volunt.

fi făcut el pentru a evita acea [pângărire]. Așadar, oricine va minți pentru a evita acea [pângărire] nu păcătuiește.

Gravitatea minciunii din punctul de vedere al cinstei

16. Mai sunt însă oare și alte minciuni care trebuie exceptate, așa încât să fie preferabil să înduri această [pângărire] decât să le proferezi? Iar dacă lucrurile stau așa, atunci nu orice ai face ca să eviți acea pângărire [poți spune că] nu reprezintă un păcat, câtă vreme există minciuni pe care ar fi mai grav să le accepți decât să înduri pângărirea. Căci, dacă cineva este căutat pentru a se atenta la pudoarea sa și acela poate fi ascuns cu ajutorul unei minciuni, cine ar îndrăzni să susțină că nici chiar atunci n-ar trebui să se recurgă la minciună? Dar dacă acela nu poate fi ascuns decât cu ajutorul unei minciuni ce ar păta bunul nume al altcuiva prin învinuirea neîntemeiată privind tocmai pângărirea pentru care e căutat omul ca să fie supus la ea – asta e ca și cum i-ai spune celui care-l caută, chemând și arătându-i-l pe un om cast și străin de asemenea act rușinos: „Du-te la ăsta. El o să-ți facă rost de vreun altul de care o să te folosești cu mai multă plăcere, fiindcă ăsta se pricepe la asemenea lucruri și îi sunt și pe plac". Și astfel ar putea fi abătut de la cel pe care-l căuta: nu știu dacă reputația curată a cuiva trebuie compromisă printr-o minciună, ca să nu fie batjocorit trupul altcuiva printr-o patimă care-i e străină. Și, în general, niciodată n-ar trebui să se mintă de dragul cuiva cu o minciună care ar leza pe altcineva, chiar dacă acela ar fi mai puțin lezat decât ar fi dacă nu ai fi mințit în acest mod. Căci nu trebuie nici să iei pâinea de la gura cuiva, fie el și mai puternic, fără voia lui, pentru a hrăni un om mai slab. Și nici omul nevinovat nu trebuie biciuit fără acordul său pentru ca altul să nu

X. Sed utrum etiam volentis fama falso stupri crimine laedenda sit, ut ab alterius corpore stuprum avertatur, magna quaestio est. Et nescio, utrum facile reperiatur, quomodo iustum sit volentis famam falso stupri crimine maculari quam ipso stupro corpus inviti.

17. Sed tamen si talis optio proponeretur ei, qui turificare idolis quam muliebria perpeti maluit, ut, si illud vellet evitare, famam Christi aliquo mendacio violaret, insanissimus esset, si faceret. Plus etiam dico, quia insanus esset, si alienae libidinis evitandae causa, ne id in eo fieret, quod nulla sua libidine pateretur, Christi evangelium falsis Christi laudibus infalsaret, magis evitans alienam corruptionem in corpore suo quam in doctrina sanctificationis animarum atque corporum corruptionem suam.

Quamobrem a doctrina religionis atque ab eis omnino enuntiationibus, quae propter doctrinam religionis enuntiantur, cum illa docetur et discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit, quando nec ideo in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque facilius perducatur. Fracta enim vel leviter diminuta auctoritate veritatis omnia dubia remanebunt; quae nisi vera credantur, teneri certa non possunt.

fie ucis. Evident, dacă ei consimt, atunci să se facă, fiindcă de vreme ce ei vor astfel înseamnă că nu sunt lezați.[xxviii]

X. Însă o întrebare importantă e dacă se cuvine oare să fie compromisă reputația curată a cuiva, fie și cu acordul său, printr-o acuzație falsă de patimi desfrânate, pentru a se evita pângărirea trupului unei alte persoane. Și nu știu dacă s-ar putea afla cu ușurință în ce fel este mai just să fie lezată reputația cuiva, cu voia lui, printr-o falsă învinuire de viol decât să fie pângărit trupul cuiva prin însăși acea desfrânare, împotriva voinței lui.

În învățătura religioasă, minciuna nu trebuie nicicând admisă

17. Însă, dacă totuși o atare alegere i s-ar propune celui care a preferat să aducă sacrificii idolilor decât să fie violat ca o femeie – încât, dacă ar voi să evite așa ceva, ar păta printr-o minciună slava lui Christos –, ar fi cel mai nesăbuit dacă ar face așa ceva. Ba spun chiar mai mult, că ar fi nesăbuit dacă, pentru a evita pângărirea altcuiva, ca să nu se facă asupra aceluia ceea ce ar suporta fără să fie a lui patima, ar denatura Evanghelia lui Christos prin laude false aduse lui Christos, evitând mai degrabă să fie pângărit trupul unui străin decât să pângărească el însuși învățătura despre sfințirea sufletelor și a trupurilor.

Trebuie, de aceea, radical înlăturate toate minciunile din învățătura religioasă și, în general, din toate enunțurile formulate în chip de învățătură religioasă, atunci când aceasta e predată sau însușită. Și să nu se creadă că, în general, se poate găsi vreun motiv pentru care ar trebui să se mintă în astfel de probleme, câtă vreme în această învățătură nu trebuie mințit nici măcar pentru a atrage

Licet igitur vel dissertori ac disputatori atque praedicatori rerum aeternarum vel narratori vel pronuntiatori rerum temporalium ad aedificandam religionem atque pietatem pertinentium occultare in tempore, quidquid occultandum videtur, mentiri autem nunquam licet, ergo nec occultare mentiendo.

mai ușor pe cineva către ea. Căci, odată slăbită sau ușor redusă autoritatea adevărului, toate vor rămâne îndoielnice; iar câtă vreme nu sunt crezute a fi adevărate, nu pot fi considerate sigure. Este permis, așadar, fie celui care expune și argumentează, fie celui care predică despre lucruri eterne, fie celui care povestește sau spune despre fapte trecătoare care țintesc spre edificarea religiei și a pietății să ascundă, când și când, orice i se pare că trebuie trecut sub tăcere. Însă nicicând nu le este îngăduit să mintă, deci nici să tăinuiască ceva mințind.[xxix]

XI. 18. Hoc primitus et firmissime constituto de ceteris mendaciis securius quaeritur. Sed consequenter etiam videndum est removenda esse etiam omnia mendacia, quae aliquem laedunt iniuste, quia nulli est iniuria vel levior inferenda, ut ab alio gravior repellatur. Nec illa sunt admittenda mendacia, quae quamvis non obsint alteri, nulli tamen prosunt et obsunt eis ipsis, qui gratis mentiuntur. Ipsi enim proprie mendaces dicendi sunt. Interest enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est etiam, qui mentitur invitus. Mendax vero amat mentiri atque habitat animo in delectatione mentiendi.

Iuxtaponendi sunt et qui de mendacio volunt placere hominibus, non ut alicui faciant iniuriam vel inferant contumeliam – iam enim supra hoc genus removimus –, sed ut suaves sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere, in quo mendaces posuimus, hoc differunt, quod illos mentiri delectat gaudentes de ipsa fallacia, istis autem placere libet de suaviloquio, qui tamen veris mallent placere, sed quando non facile inveniunt vera, quae grata sint audientibus, mentiri eligunt potius quam tacere. Difficile est tamen, ut isti totam narrationem falsam aliquando suscipiant. Sed plerumque veris falsa contexunt, ubi suavitas eos deserit.

PARTEA A DOUA
Clasificarea minciunilor

Secțiunea I
Diverse categorii de minciuni

Trebuie evitate minciunile care dăunează altuia sau chiar mincinosului

XI. 18. Odată stabilit acest lucru de la bun început și într-un chip foarte ferm, pot fi analizate pe o bază mai sigură celelalte [tipuri de] minciuni. Trebuie însă, în consecință, să mai vedem și că se cuvin respinse toate minciunile care lezează pe nedrept pe cineva: pentru că nu se cade să i se facă nimănui o nedreptate, chiar neînsemnată, pentru a fi evitată, prin ea, una mai gravă la altul. Nu se cuvin permise nici minciunile care, fără a dăuna cuiva, nu sunt totuși de folos nimănui și dăunează chiar celor care le proferează fără motiv. Tocmai aceștia trebuie numiți, la drept vorbind, mincinoși. Căci există o diferență între cineva care spune minciuni (*mentiens*) și mincinos (*mendax*). Cel dintâi minte uneori chiar fără voia lui; pe când mincinosului îi place să mintă și se desfată în mintea lui cu plăcerea de a minți.

Alături de ei trebuie așezați și cei care, printr-o minciună, vor să fie pe placul oamenilor, nu pentru a-i face cuiva vreo nedreptate sau a-i aduce vreo jignire – această categorie am exclus-o deja mai înainte –, ci numai ca să se facă [mai] plăcuți în conversațiile lor. Aceștia se deosebesc de cei pe care i-am numit mincinoși și prin faptul că aceia simt desfătare în a minți, bucurându-se de înșelăciunea în sine, în vreme ce acestora le produce desfătare să placă [altora] printr-o exprimare mai colorată,[xxx] deși

Haec autem duo genera mendaciorum non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisque falluntur aut de ullo commodo vel utilitate sua. Sufficit enim eis, ut iudicent fieri potuisse, quod dicitur, et fidem habeant homini, quem non debent temere existimare mentientem. Quid enim obest, si credo patrem aut avum alicuius virum bonum fuisse, etiamsi non fuit, aut usque ad Persas militando pervenisse, etiamsi a Roma nunquam recessit? Ipsis autem mentientibus valde obsunt, illis quidem, quia sic deserunt veritatem, ut fallacia laetentur, istis, quia se malunt placere quam verum.

XII. 19. Istis generibus sine ulla dubitatione damnatis sequitur genus mendacii tamquam gradatim ad meliora surgentibus, quod benevolis et bonis vulgo tribui solet, cum ille, qui mentitur, non solum alteri non obest, sed etiam prodest alicui. De isto genere est tota contentio, utrumne sibi obsit, qui sic prodest alteri, ut faciat contra veritatem. Aut si veritas illa sola dicenda est, quae ipsas mentes intimo atque incommutabili lumine

ar prefera totuși să placă spunând adevărul; dar, cum nu găsesc ușor adevăruri care să fie pe placul ascultătorilor, preferă să mintă decât să tacă. Și totuși, acestora le e greu uneori să născocească o întreagă poveste falsă. De cele mai multe ori, întrețes minciuni și adevăruri, de îndată ce [simt că] duc lipsă de farmec.

Aceste două tipuri de mincinoși nu le aduc însă prejudicii celor care-i cred, pentru că ei nu sunt înșelați cu privire la nimic din ce ține de învățătura religioasă și de adevăr și nici cu privire la vreun avantaj sau folos al lor. Acestora le e suficient să creadă că lucrurile s-ar putea să fi fost așa cum li se relatează și să dea crezare unui om pe care să nu-l considere capabil să mintă fără vreun temei. Căci cu ce dăunează să crezi că tatăl sau bunicul cuiva a fost un om bun, măcar că, de fapt, n-a fost așa, sau că, fiind soldat, a ajuns luptând până la perși, măcar că n-a ieșit nicicând din Roma? Atari lucruri fac însă foarte mult rău chiar celor care mint: unora [primului tip], pentru că renunță la adevăr ca să se desfete în minciună; celorlalți [celui de-al doilea tip], pentru că preferă să placă ei mai degrabă decât [să placă] adevărul.

Trebuie oare acceptată o minciună care nu aduce vătămare nimănui, dar îi este cuiva de folos?

XII. 19. Acestor tipuri de minciuni dezaprobate fără ezitare le urmează – ca și cum ne-am ridica puțin câte puțin către ceva mai bun – un tip de minciună care li se atribuie, de regulă, oamenilor bine intenționați și amabili, când cel care minte nu numai că nu face rău nimănui, ci chiar îi e de folos cuiva. Către această categorie se îndreaptă întreaga dezbatere, dacă nu cumva își face sieși rău cel ce face un bine altuia în detrimentul adevărului.

illustrat, facit certe contra aliquod verum, quia etsi falluntur corporis sensus, contra verum tamen facit, qui dicit aliquid ita esse vel non ita, quod ei nec mens nec sensus nec opinatio sua fidesve renuntiat. Utrum ergo non sibi obsit, qui hoc modo alteri prodest, an illa compensatione non obsit sibi, qua prodest alteri, magna quaestio est.

Si ita est, consequenter etiam sibi prodesse debet per mendacium, quod nulli obest. Sed ea connexa sunt, et istis concessis necessario trahuntur, quae multum conturbant. Si enim quaeratur, quid obsit homini copiis superfluis redundanti, si de innumeris millibus frumentorum amittat unum modium, qui tamen modius possit ad necessarium victum prodesse furanti, consequens erit, ut et furtum sine reprehensione fieri possit et falsum testimonium sine peccato dici; quo quid dici potest perversius? An vero, si alius furatus esset illum modium et tu videres interrogatusque esses, mentireris honeste pro paupere et, si id pro tua paupertate facias, culpaberis? Quasi amplius alium quam te diligere debeas. Utrumque ergo turpe atque vitandum est.

Sau, dacă se cuvine numit adevăr numai acela care luminează mințile înseși cu o lumină lăuntrică și imuabilă, [mincinosul] se comportă cu siguranță contrar unui adevăr, căci, deși simțurile trupești sunt înșelate, se comportă contrar adevărului cel care afirmă că un lucru este așa sau nu este așa, [lucru] despre care pe el nu-l înștiințează nici mintea, nici simțurile, nici propria părere și nici credința. O întrebare importantă este dacă, așadar, cel care îi face un serviciu altuia în acest fel nu-și dăunează cumva sieși, sau serviciul pe care-l face, fiindcă îi e de folos altuia, nu-i dăunează nici lui.

Dacă lucrurile stau așa, rezultă prin urmare că se cade să-și fie sieși de folos printr-o minciună care nu dăunează nimănui.[xxxi] Dar toate astea sunt legate între ele, iar concesiile din acest punct, odată acceptate, atrag după ele în mod necesar consecințe care tulbură mult [lucrurile]. Căci, dacă s-ar pune întrebarea: cu ce i-ar dăuna unui om care are din belșug averi peste măsură dacă, dintre miile de banițe de grâu, i s-ar fura o baniță care, pentru hoț, ar putea fi de folos drept hrană strict necesară?, ar rezulta de aici că și furtul poate fi comis fără a fi criticat, iar o mărturie falsă poate fi rostită fără păcat. Ce se poate afirma mai absurd decât asta? Or într-adevăr, dacă altcineva ar fi furat banița, iar tu ai fi văzut asta și ai fi fost interogat [despre acest fapt], ai minți cu bună-credință pentru omul sărac, și dacă ai face asta pentru propria-ți sărăcie, oare vei fi blamat? Ca și cum s-ar cădea să iubești pe altul mai mult decât pe tine însuți. Prin urmare, ambele fapte sunt rușinoase și trebuie evitate.

20. Sed fortassis exceptionem addendam quis putet, ut sint quaedam honesta mendacia, quae non solum nulli obsunt, sed etiam nonnullis prosunt, exceptis his, quibus crimina occultantur et defenduntur, ut ideo sit illud turpe mendacium, quod quamvis nulli obsit, et prosit pauperi, furtum tamen occultat. Si autem ita nulli obesset et prodesset alicui, ut etiam nullum peccatum occultaret atque defenderet, turpe non esset, velut si quispiam pecuniam suam te vidente absconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atque inde interrogatus mentireris, neque obesses cuiquam et ei prodesses, cui opus erat illud occultum et nullum peccatum mentiendo texisses. Non enim quisquam peccat abscondendo rem suam, quam timet amittere. Sed si propterea non peccamus mentiendo, quia nullius peccatum tegentes et nulli obsumus et alicui prosumus, quid agimus de ipso peccato mendacii? Ubi enim positum est: *Ne furtum feceris*, ibi positum est: *Ne falsum testimonium dixeris*. Cum ergo singula prohibeantur, cur falsum testimonium tunc est culpabile, si furtum tegat vel aliquod aliud peccatum? Si autem nulla defensione peccati per se ipsum fiat, non est culpabile, cum ipsum furtum per se culpabile sit et cetera peccata? An occultare peccatum mentiendo non licet, facere licet?

Minciuni morale care unuia îi sunt de folos fără a vătăma pe cineva

20. Dar poate că cineva ar socoti că se cuvine adăugată o excepție, anume că există unele minciuni oneste, care nu numai că nu aduc prejudicii nimănui, dar chiar sunt de folos unora, cu excepția celor prin care delictele sunt trecute sub tăcere ori justificate: așa încât motivul pentru care minciuna pomenită mai înainte este rușinoasă e că, deși nu aduce prejudicii nimănui și este de folos săracului [care fură], totuși trece sub tăcere furtul. Însă, dacă n-ar dăuna nimănui și cuiva i-ar fi de folos în așa fel încât să nu treacă sub tăcere și să nu apere nici un păcat, n-ar mai fi ceva de rușine. E ca și cum cineva, cu tine de față, și-ar ascunde banii, ca nu cumva să-i piardă prin furt sau violență, după care tu, luat la întrebări, ai minți, iar așa nici n-ai dăuna nimănui și i-ai fi și de ajutor celui care avea nevoie de această tăinuire, și nu vei fi acoperit un păcat mințind. Căci nimeni nu păcătuiește ascunzându-și averea pe care se teme să nu și-o piardă. Dacă însă nu păcătuim când mințim – atâta vreme cât, neacoperind păcatul nimănui, nici nu aducem vreo daună nimănui, iar altuia îi suntem de folos –, ce facem cu însuși păcatul minciunii? Căci, acolo unde stă scris să nu furi, tot acolo stă scris și să nu mărturisești strâmb (Ex. 20.15–16). Așadar, de vreme ce ambele sunt interzise, atunci de ce o mărturie falsă este condamnabilă când ea acoperă un furt sau orice alt păcat, dar în schimb nu e condamnabilă când se întreprinde ca atare, fără a se acoperi vreun păcat, de vreme ce însuși furtul ca atare este în sine condamnabil și la fel celelalte păcate? Oare să ascunzi un păcat mințind nu este permis, dar este permis să-l comiți?

21. Quod si absurdum est, quid dicemus? An falsum testimonium non est, nisi cum quisque ita mentitur, ut aut crimen confingat in aliquem aut alicuius crimen occultet aut quoquo modo quemquam in iudicio premat? Videtur enim testis iudici necessarius ad causae cognitionem. Sed si hactenus testem scriptura nominaret, non diceret apostolus: *Invenimur et falsi testes dei, si testimonium diximus adversus Deum, quia excitaverit Christum, quem non excitavit*. Ita enim ostendit falsum testimonium esse mendacium, etiamsi in cuiusquam falsa laude dicatur.

XIII. An forte tunc dicit falsum testimonium, qui mentitur, cum aut peccatum alicuius vel fingit vel tegit aut alicui obest quoquo modo? Si enim mendacium, quod adversus vitam cuiusquam temporalem dicitur, detestabile est, quanto magis quod adversus vitam aeternam, sicuti est omne mendacium, si in doctrina religionis fiat. Et ideo falsum testimonium vocat apostolus, si quis de Christo, etiam quod ad eius laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mendacium sit, quod neque cuiusquam peccatum aut confingat aut tegat nec a iudice quaeratur et nulli obsit et prosit alicui, nec falsum testimonium esse nec reprehensibile mendacium?

Oare a minți întruna înseamnă a depune mărturie falsă?

21. Iar dacă cele de mai sus reprezintă ceva absurd – ce vom spune? Oare mărturie falsă nu e decât dacă cineva minte ca să-i scornească un delict cuiva, sau să ascundă delictul cuiva, sau să facă în vreun fel presiuni asupra cuiva la proces? Căci se pare că judecătorul, pentru a cunoaște pricina, are nevoie de martor. Dacă însă Scriptura ar socoti martorul doar în acest sens, Apostolul n-ar spune: „Ba încă ne aflăm și martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentru că împotriva lui Dumnezeu am mărturisit că El L-a înviat pe Christos pe Care deci nu L-a înviat" (I Cor. 15.15). Prin aceasta, el arată că mărturia falsă e, în fond, tot o minciună, chiar dacă e rostită în chip de laudă falsă pentru cineva.

XIII. Însă atunci depune oare mărturie falsă cel care minte când fie scornește, fie trece sub tăcere păcatul cuiva, fie îi provoacă daune[xxxii] în vreun fel? Căci, dacă minciuna spusă împotriva vieții trecătoare a cuiva e detestabilă, cu atât mai mult e [detestabilă] cea [îndreptată] împotriva vieții veșnice – așa cum și este orice minciună, dacă se găsește în învățătura religioasă. Și de aceea spune Apostolul că e mărturie falsă dacă cineva minte în privința lui Christos, deși minciuna pare a fi o laudă adusă Lui. Dacă există însă minciună care nici nu scornește, nici nu trece sub tăcere păcatul cuiva și nici nu este dată drept răspuns judecătorului și care slujește cuiva fără să aducă prejudicii nimănui, atunci [nu putem spune oare că] nu e vorba nici de o mărturie falsă, nici de o minciună criticabilă?

22. Quid ergo? Si ad christianum homicida confugiat aut videat, quo confugit, et de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quaerit hominem hominis interfectorem, mentiendum est? Quomodo enim non tegit peccatum mentiendo, cum ille, pro quo mentitur, peccatum sceleratum admiserit? An quia non de peccato eius interrogatur, sed de loco, ubi lateat? Ergo mentiri ad tegendum cuiusquam peccatum malum est, mentiri autem ad tegendum peccatorem non est malum?

Ita sane, ait quispiam. Non enim tunc peccat quisquam, cum evitat supplicium, sed cum facit aliquid dignum supplicio. Pertinet autem ad disciplinam christianam, ut neque de cuiusquam correctione desperetur neque cuiquam poenitendi aditus intercludatur. Quid? Si ad iudicem ductus de ipso loco, ubi se ille occultet, interrogeris, dicturus es aut: Non ibi est, ubi eum scis esse, aut: Non novi et non vidi, quod nosti et vidisti? Dicturus ergo es falsum testimonium et occisurus animam tuam, ne occidatur homicida? An usque ad conspectum iudicis mentieris, iudice autem quaerente iam verum dices, ne sis falsus testis? Ipse igitur hominem proditione occisurus es. Etiam proditorem quippe divina scriptura detestatur. An forte proditor non est, qui iudici interroganti verum indicat, esset autem proditor, si quemquam ad exitium ultro deferret?

Quid, si de iusto atque innocente ubi lateat sciens a iudice interrogeris, qui tamen ad mortem a maiore potestate iussus est rapi, ut ille, qui interrogat, exsecutor sit legis, non conditor? An ideo non erit falsum testimonium, quod pro innocente mentieris, quia nec ille iudex,

Mărturia falsă în fața judecății

22. Atunci cum ar fi dacă un criminal s-ar refugia la un creștin sau dacă acesta ar vedea încotro a fugit acela și ar fi întrebat în legătură cu asta de către cel care-l caută pe om, pe ucigașul altui om, pentru a-l pedepsi? Ar trebui oare să mintă? Căci cum [se poate spune că] mințind nu ascunde păcatul, câtă vreme cel pentru care minte își recunoscuse fapta nelegiuită? Oare pentru că nu este interogat cu privire la păcatul acelui om, ci numai despre locul unde se ascunde? Prin urmare, a minți pentru a tăinui păcatul cuiva este un lucru rău; a minți însă pentru a-l ascunde pe păcătos nu este tot un lucru rău?

Chiar așa, se va răspunde, căci nu păcătuiește cineva când evită o pedeapsă, ci când săvârșește ceva demn de pedeapsă. Ține însă de învățătura creștină ca nici să nu se piardă speranța întru căința cuiva și nici să nu i se închidă calea spre a se căi.[xxxiii] Dar ce s-ar întâmpla dacă, adus în fața unui judecător, ai fi interogat chiar despre locul unde se ascunde fugarul acela? Îi vei spune fie „Nu se află acolo“ unde, de fapt, știi că se află, fie „Nu știu și n-am văzut“ ceea ce, de fapt, știi și ai văzut? Ai să depui oare mărturie falsă și ai să-ți ucizi sufletul, ca să nu fie ucis un criminal? Sau vei minți până să compari în fața judecătorului, dar, când judecătorul te va interoga, ai să spui adevărul, ca să nu fii martor mincinos? Așadar, chiar tu, prin divulgarea ta, îl vei ucide pe omul acela. Or, firește, Sfânta Scriptură îl detestă pe delator. Sau poate că nu e delator cel care mărturisește adevărul când este interogat de judecător, însă ar fi delator dacă, din proprie inițiativă, ar trimite pe cineva la moarte?

sed exsecutor interrogat? Quid, si ipse conditor legis interroget aut quilibet iudex iniquus ad supplicium quaerens innocentem? quid facies? Falsus testis an proditor eris? An ille erit proditor, qui iusto iudici latentem homicidam ultro detulerit, et ille non erit, qui iudici iniusto, ubi lateat innocens quem quaerit occidere, interroganti indicaverit eum, qui se fidei eius commiserat? An inter crimen falsi testimonii et proditionis dubius incertusque remanebis? An tacendo vel profitendo te non esse dicturum certus utrumque vitabis? Cur ergo non hoc facias, priusquam ad iudicem venias, ut caveas etiam mendacium? Evitato enim mendacio omne testimonium falsum effugies, sive omne mendacium sit falsum testimonium sive non omne. Evitato autem falso testimonio, quod tu esse intellegis, non effugies omne mendacium. Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices: Nec prodam nec mentiar?

Ce s-ar întâmpla dacă – referitor la un om drept și nevinovat, despre care știi unde se ascunde, om condamnat totuși la moarte de o autoritate superioară – ai fi interogat de un judecător care e însărcinat să execute prevederile unei legi, nu autor al sentinței? Nu va fi oare o mărturie falsă faptul că ai mințit în favoarea unui nevinovat numai pentru că [judecătorul] te interoghează nu ca adevărat om al legii, ci ca simplu executor [al unui ordin primit]? Dar dacă te-ar interoga însuși legislatorul sau orice judecător incorect, care caută să trimită la moarte un om nevinovat? Oare ce vei face? Vei fi martor mincinos sau delator? Oare va fi delator cel care-l va da din proprie inițiativă pe mâna unui judecător drept pe un criminal care se ascunde, dar nu va fi delator cel care-l va da pe omul care s-a-ncrezut în buna lui credință pe mâna unui judecător nedrept, care interoghează unde se ascunde omul nevinovat pe care-l caută, ca să-l condamne la moarte? Aflat între acuzația de mărturie falsă și cea de delațiune, vei rămâne oare ezitant și nesigur? Sau – tăcând și declarând că nu vei vorbi – te vei hotărî și vei evita ambele situații? De ce n-ai face asta, așadar, înainte de a te prezenta în fața judecătorului, pentru a evita chiar minciuna? Căci, evitând minciuna, vei scăpa și de orice mărturie falsă, fie că orice minciună ar fi o mărturie falsă, fie că nu; evitând însă mărturia falsă, în sensul pe care i-l dai tu, nu vei scăpa de orice minciună. Cu cât mai curajos și cu cât mai demn de laudă vei fi, așadar, să spui: nici nu voi denunța, nici nu voi minți?

23. Fecit hoc episcopus quondam Thagastensis ecclesiae, Firmus nomine, firmior voluntate. Nam cum ab eo quaereretur homo iussu imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat, respondit quaerentibus nec mentiri se posse nec hominem prodere passusque tam multa tormenta corporis – nondum enim erant imperatores christiani – permansit in sententia. Deinde ad imperatorem ductus usque adeo mirabilis apparuit, ut ipsi homini, quem servabat, indulgentiam sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius?

Sed ait quisquam timidior: Paratus esse possum ad quaelibet ferenda tormenta vel etiam mortem obeundam, ne peccem. Cum autem peccatum non sit ita mentiri, ut neque cuiquam obsis neque falsum testimonium dicas et prosis alicui, stultum est et grave peccatum voluntaria frustra sustinere tormenta et fortassis utilem salutem ac vitam incassum saevientibus proicere. A quo quaero, cur timeat, quod scriptum est: *Falsum testimonium non dices*, et non timeat, quod de Deo dictum est: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Non, inquit, scriptum est: omne mendacium. Sed ita intellego, ac si sit scriptum: Perdes omnes, qui loquuntur falsum testimonium. At nec ibi dictum est: omne falsum testimonium. Sed ibi positum est, inquit, ubi cetera quae omni modo mala sunt. Numquid et illud quod ibi est: *Non occides*? Quod si omni modo malum est, quomodo ab hoc crimine excusabuntur iusti, qui post legem datam multos occiderunt? Sed respondetur, quod non ipse occidat, qui iusti alicuius praecepti minister est. Horum ergo timorem sic accipio,

Minciună? Sau trădare?

23. Așa s-a comportat cândva un episcop al bisericii din Thagaste cu numele Firmus, [ferm prin nume, dar] și mai ferm prin voința sa.[xxxiv] Căci cu cât curaj le-a răspuns împuterniciților – când, la porunca împăratului,[xxxv] anchetatorii trimiși de acesta au căutat la el un om pe care, refugiat la el, îl ascundea cu toată grija – că el nu poate nici să mintă și nici să-l predea pe acel om și, deși a îndurat atât de multe torturi fizice (împărații încă nu erau pe atunci creștini), a persistat până la capăt în hotărârea sa! Apoi, adus în fața împăratului, i s-a înfățișat acestuia atât de demn de admirat, încât a obținut fără nici o greutate iertare chiar pentru omul pe care-l proteja. Ce [comportare] ar putea fi mai plină de curaj și fermitate decât aceasta?

Cineva mai temător însă zice: aș putea să fiu pregătit să îndur orice fel de tortură sau chiar să înfrunt moartea pentru a nu păcătui. Dar, de vreme ce n-ar fi un păcat să minți în așa fel încât să nu dăunezi nimănui și nici să depui mărturie mincinoasă, făcând în schimb un bine cuiva, este un lucru prostesc și un păcat grav să înduri de bunăvoie torturi zadarnice și să le oferi fără rost călăilor sănătatea și chiar viața poate utile ale cuiva. De la cine pot să aflu de ce s-ar teme de ceea ce stă scris: „Să nu mărturisești strâmb“ (Ex. 20.16), dar nu s-ar teme cu privire la ceea ce s-a spus despre Dumnezeu: „Pe cei ce grăiesc minciună tu îi vei da pierzării“ (Ps. 5.7)? Zice însă acela: nu s-a scris „orice minciună“; însă, după părerea mea, e ca și cum ar sta scris: „Vei duce la pierzanie pe toți cei care depun mărturie falsă.“ Dar nici acolo nu s-a spus: „orice mărturie falsă“. Acolo însă s-a făcut referire – îmi

ut tamen illum laudabilem virum, qui nec mentiri voluit nec hominem prodere, et melius arbitrer intellexisse, quod scriptum est, et intellectum fortiter implevisse.

24. Sed venitur aliquando ad huiusmodi articulum, ut non interrogemur, ubi sit ille, qui quaeritur, neque cogamur, ut eum prodamus, si sic occultatus est, ut inveniri facile nisi proditus nequeat, sed quaeritur a nobis, utrum illo loco sit an non sit. Ubi si eum esse scimus, tacendo eum prodimus, vel etiam dicendo nequaquam nos esse dicturos, utrum ibi sit, an non sit. Ex hoc enim colligit ille, qui quaerit, ibi eum esse, ubi si non esset, nihil aliud ab eo, qui mentiri nollet nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per nostram vel taciturnitatem vel talia verba homo proditur, ut intret, qui quaerit, si potestatem habet, et inveniat eum; qui tamen ab eius inventione mendacio nostro posset averti.

Quapropter si nescis, ubi sit, nulla est causa occultandae veritatis, sed te nescire fatendum est. Si autem scis ubi sit, sive ibi sit, ubi quaeritur, sive alibi, non est dicendum, cum quaesitum fuerit, utrum ibi sit an non sit:

zice – la toate câte sunt rele sub orice aspect. Se include oare aici preceptul: „Să nu ucizi“ (Ex. 20.13)? Iar dacă a ucide este, din toate punctele de vedere, un rău, cum vor fi iertați de această crimă oamenii drepți care, conformându-se unei legi date, au trimis la moarte mulți [oameni vinovați]? La aceasta se răspunde însă că nu ucide cu mâna lui cel care este doar instrument al unei judecăți drepte. Așadar, eu accept teama acelora, socotind totuși că bărbatul acela demn de laudă, care n-a voit nici să mintă, nici să-l denunțe pe acel om, a și înțeles mai corect preceptul biblic și a și îndeplinit în mod curajos ceea ce a înțeles.

A minți sau a trece sub tăcere

24. Uneori, se ajunge însă în situația critică[xxxvi] de a nu fi nici întrebați unde se află cel care este căutat și nici siliți să-l denunțăm dacă el se află ascuns în așa fel încât n-ar putea fi găsit ușor decât dacă ar fi denunțat; însă noi suntem întrebați doar dacă acela se află sau nu în acel loc. Dacă știm că el se află acolo, [atunci,] tăcând, îl trădăm, fie și doar zicând că nicidecum nu vom spune dacă el se află sau nu în acel loc. Căci din asta cel care anchetează deduce, de fapt, că acela chiar se află în acel loc, câtă vreme, dacă el nu s-ar afla acolo, cel care nu ar dori nici să mintă, nici să trădeze un alt om ar răspunde numai că acel om nu se află acolo. Și, în felul acesta, fie prin tăcerea noastră, fie rostind asemenea vorbe [evazive], omul acela este descoperit, astfel încât anchetatorul, dacă are la el mandat, intră și-l găsește pe cel urmărit. Și totuși, printr-o minciună a noastră, omul acela ar fi putut fi scăpat de la a fi găsit.

Non dico quod quaeris, sed dicendum: Scio, ubi sit, sed nunquam monstrabo. Nam si de uno loco non respondeas et te non esse proditurum fatearis, tale est, ac si eumdem locum digito ostendas. Movetur enim certa suspicio. Si autem primo fatearis te scire ubi sit, sed non dicere, potest fortasse ab illo loco inquisitor averti et tibi iam incumbere, ut ubi est a te prodatur. Pro qua fide atque humanitate quidquid fortiter tuleris, non solum non culpabile, sed etiam laudabile iudicatur, exceptis duntaxat his, quae si passus fuerit homo, non fortiter, sed impudice ac turpiter pati dicitur. Hoc est enim ultimum mendacium, de quo diligentius tractandum est.

XIV. 25. Nam primum est ad evitandum capitale mendacium longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis: Ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum autem, ut aliquem laedat iniuste: Quod tale est, ut et nulli prosit et obsit alicui. Tertium, quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis

De aceea, dacă [chiar] nu știi unde se află, nu există nici un motiv să ascunzi adevărul, ci trebuie să mărturisești că nu știi. Dacă însă știi unde se află, fie că este acolo unde e căutat, fie în alt loc, [atunci] nu trebuie spus – când ar fi căutat dacă este sau nu acolo – „Nu răspund la ce întrebi“, ci trebuie zis: „Știu unde se află, dar nu vă voi arăta niciodată“. Căci dacă n-ai răspunde cu privire la un loc anume și ai mărturisi că n-ai de gând să-l denunți e ca și cum ai arăta cu degetul exact acel loc. Bănuiala se transformă în certitudine. Dacă însă mai întâi ai mărturisi că știi unde se află acel om, dar că nu spui, probabil că anchetatorul ar putea fi îndepărtat de la acel loc și te-ar presa pe tine, pentru ca locul unde e să fie dezvăluit de tine. Căci orice vei fi suportat cu tărie de dragul credinței și al omeniei va fi apreciat nu numai ca gest lipsit de vină, ci chiar ca unul demn de laudă, de la aceasta făcând excepție cele pe care un om nu le va fi suportat cu tărie, ci – se zice – fără rușine și josnic. Căci aceasta e ultima minciună despre care se cuvine să se discute mai îndeaproape.[xxxvii]

Secțiunea a II-a
Grade ale gravității minciunilor

Cele opt tipuri de minciună

XIV. 25. Primul tip – minciuna cea mai gravă, care trebuie evitată și de care trebuie să fugi cu orice preț – este cea în învățătura religioasă, minciună la care nimeni, în nici o împrejurare, nu trebuie să recurgă. Al doilea tip este [minciuna] care ar vătăma în mod nedrept pe cineva; ea este de așa natură încât nu e de folos nimănui, dar în

non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitus evitatis atque reiectis sequitur sextum genus: Quod et nulli obest et prodest alicui: Velut si quispiam pecuniam alicuius iniuste tollendam sciens, ubi sit, nescire se mentiatur quocumque interrogante. Septimum, quod et nulli obest et prodest alicui excepto, si iudex interrogat, velut si nolens hominem ad mortem quaesitum prodere mentiatur, non solum iustum atque innocentem, sed et reum, quia christianae disciplinae sit, ut neque de cuiusquam correctione desperetur neque cuiquam poenitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quae solent habere magnam controversiam, satis tractavimus et quid nobis placeret ostendimus, ut suscipiendis incommoditatibus, quae honeste ac fortiter tolerantur, haec quoque genera devitentur a fortibus et fidelibus et veracibus viris ac feminis. Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest et ad hoc prodest, ut ab immunditia corporali aliquem tueatur, duntaxat ea quam superius commemoravimus. Nam etiam non lotis manibus manducare immunditiam putabant Iudaei. Aut si et hanc quisquam immunditiam vocat, non tamen talem, pro qua evitanda mentiendum sit.

Si autem mendacium tale est, quod alicui faciat iniuriam, etiamsi ab hac immunditia, quam omnes homines abhorrent ac detestantur, muniat hominem, utrum et hoc genere mentiendum sit, si talis fiat iniuria per mendacium, quae non sit in eo genere immunditiae, de quo nunc agimus, alia quaestio est. Non enim iam de mendacio quaeritur, sed quaeritur, utrum alicui facienda sit

schimb poate face rău cuiva. Al treilea tip este minciuna care, fiind de folos cuiva, dăunează altcuiva, fără însă a-i produce nici o pângărire trupească. Al patrulea tip este minciuna care e rostită numai din plăcerea de a minți și a înșela – aceasta e minciuna propriu-zisă. Cel de-al cincilea tip e minciuna spusă de cineva din dorința de a se face plăcut printr-o exprimare plăcută. Odată ce toate aceste cinci [tipuri] au fost cu totul evitate și respinse,[xxxviii] urmează cel de-al șaselea tip: minciuna care nici nu aduce prejudicii nimănui și este și de folos cuiva. E ca și cum cineva, știind unde sunt niște bani care urmează să-i fie luați în mod nedrept cuiva, ar minți – oricine l-ar întreba – că el nu știe [unde sunt banii]. Al șaptelea tip este minciuna prin care nu se aduce nici un prejudiciu nimănui, dar care este de folos cuiva, cu o excepție: dacă întreabă judecătorul; de pildă dacă cineva – nevoind să-l trădeze pe un om căutat ca să fie omorât – ar minți, și nu numai în legătură cu un om drept și nevinovat, ci chiar și cu unul acuzat pe drept, fiindcă ține de învățătura creștină ca nici să nu se piardă vreodată speranța întru îndreptarea cuiva și nici să nu-i fie zădărnicit cuiva accesul la căință. Ne-am ocupat îndeajuns de aceste două tipuri, care suscită, de obicei, mari controverse, și am arătat deja cu ce am fi de acord, anume că – asumând unele neajunsuri, care sunt suportate cinstit și curajos – trebuie evitate chiar și aceste tipuri de către bărbații și femeile plini de curaj, de credință și iubitori ai adevărului. Al optulea tip este minciuna care nici nu dăunează nimănui și este și de folos cuiva pentru a-l feri de pângărirea trupească de felul celei menționate mai înainte. Căci iudeii socoteau pângărire până și faptul de a mânca fără a se fi

iniuria etiam non per mendacium, ut illa ab altero immunditia depellatur; quod nullo modo putaverim. Quamquam proponantur levissimae iniuriae, veluti est illa, quam de uno modio amisso supra commemoravi, et multum perturbent, utrum non debeamus facere cuiquam vel talem iniuriam, si ea potest alius, ne stuprum patiatur, defendi aut muniri. Sed, ut dixi, alia quaestio est.

XV. Nunc illud, quod instituimus, peragamus: Utrum mentiendum sit, si etiam inevitabilis conditio proponatur, ut aut hoc faciamus aut stuprum patiamur vel aliquam exsecrabilem inquinationem, etiamsi mentiendo nulli faciamus iniuriam.

26. De qua re patebit aliquis considerationi locus, si prius divinas auctoritates, quae mendacium prohibent, diligenter discutiamus. Si enim ipsae nullum dant locum, frustra quaerimus, qua exeamus. Tenendum est enim

spălat pe mâini. Sau, dacă cineva o numește și pe aceasta pângărire, ea nu e totuși dintre cele pentru care, ca să le evităm, s-ar cuveni să mințim.

Dacă însă minciuna e de natură să-i facă o nedreptate cuiva – chiar dacă ea l-ar feri de pângărirea de care toți oamenii se îngrozesc și pe care o detestă –, este o altă problemă dacă e de spus o astfel de minciună în cazul în care, prin minciună, s-ar face o nedreptate ce nu s-ar încadra în tipul de pângărire la care ne referim acum. Căci acum nu mai e vorba despre minciună, ci întrebarea e dacă este sau nu îngăduit să-i facem o nedreptate cuiva, chiar și nu printr-o minciună, ca să-l ferim pe un altul de acea pângărire; cu asta n-aș fi de acord sub nici o formă, chiar dacă se invocă neajunsuri dintre cele mai mici – cum ar fi pierderea unei banițe de grâu, de care am pomenit mai înainte – și chiar dacă n-am ști să decidem dacă nu cumva e de datoria noastră să comitem față de cineva chiar și un asemenea act nedrept, în caz că prin el un alt om ar putea fi apărat sau protejat de un act odios săvârșit asupra lui. Dar, așa cum am mai spus, asta e altă problemă.

XV. Acum, să ducem la capăt ceea ce am început: dacă se cade sau nu să se mință când avem de-a face cu o situație chiar de neocolit, așa încât fie să facem acest lucru, fie să îndurăm o pângărire ori chiar o dezgustătoare profanare – deși, mințind, n-am face nimănui o nedreptate.

Interdicția minciunii în Textele Sacre

26. Cu privire la acest subiect, va fi ceva loc pentru dezbatere, dacă mai întâi am discuta cu băgare de seamă despre pasajele de autoritate divine care interzic minciuna. Căci dacă ele nu oferă nici un temei, atunci în zadar

omnimodo praeceptum Dei et voluntas Dei in his, quae tenendo praeceptum eius passi fuerimus, aequo animo sequenda. Si autem relaxatur aliquis exitus, non est in tali causa recusandum mendacium. Propterea divinae scripturae non solum praecepta Dei continent, sed etiam vitam moresque iustorum, ut, si forte occultum est, quemadmodum accipiendum sit, quod praecipitur, in factis iustorum intellegatur.

Exceptis itaque his factis, quae potest quisque ad allegoricam significationem referre, quamvis gesta esse nemo ambigat, sicuti sunt fere omnia in libris veteris testamenti – quis enim ibi aliquid audeat affirmare non pertinere ad figuratam praenuntiationem? Quippe cum apostolus etiam filios Abrahae, quos utique naturali ordine propagandi populi editos esse atque vixisse facillime dicitur (non enim monstra et prodigia nata sunt, ut ad significationem aliquam ducant animum), duo tamen testamenta significare asserat, et beneficium illud mirabile, quod Deus populo Israhel praestitit ad eruendos eos de servitute, qua in Aegypto premebantur, poenamque vindictae, cum in itinere peccassent, in figura contigisse dicat, quae facta invenies, quibus istam regulam deroges et affirmare praesumas ad figuram aliquam non esse redigenda? – his ergo exceptis ea, quae in novo testamento a sanctis facta sunt, ubi morum imitandorum evidentissima commendatio est, valeant ad exempla intellegendarum scripturarum, quae in praeceptis digesta sunt.

căutăm vreo portiță de ieșire. Căci se cuvine să respectăm cu orice chip porunca lui Dumnezeu, iar voința lui Dumnezeu trebuie urmată cu sufletul împăcat în cazul celor pe care le-am putea avea de îndurat dacă ne ținem de porunca lui. Dacă se ivește însă o ieșire, într-un astfel de caz minciuna nu trebuie respinsă. Iată de ce Sfintele Scripturi conțin nu numai poruncile Domnului, ci și date despre viața și conduita morală a celor drepți: pentru ca, dacă nu e limpede cum anume se cuvine însușit ceea ce e prescris, aceasta să se clarifice prin raportare la faptele drepților.

Dacă lăsăm deoparte, așadar, faptele cărora oricine le-ar putea conferi o semnificație alegorică[xxxix] – deși nimeni nu se îndoiește că s-au petrecut în realitate, așa cum se întâmplă cu aproape toate cele consemnate în cărțile Vechiului Testament –, oare cine ar cuteza să afirme că este ceva acolo care nu are sensul unei prevestiri figurate? Când Apostolul bunăoară vorbește despre [cei doi] fii ai lui Avraam, despre care cu foarte mare ușurință se spune că s-au născut și au trăit după o ordine firească, pentru a asigura continuitatea poporului (căci n-a fost, în nașterea lor, nimic extraordinar și miraculos, care să trimită cu gândul către o altă semnificație), el susține, de fapt, că [cei doi] semnifică cele două testamente (Gal. 4.22–26); iar când despre minunata favoare pe care Domnul a acordat-o poporului lui Israel pentru a-l slobozi din robia de care era apăsat în Egipt și despre pedeapsa dată lui ca răzbunare pentru că păcătuise în timpul exodului spune că aceste lucruri reprezintă pilde (I Cor. 10.1–11), ce fapte găsi-vei oare care să se abată de la această regulă și [despre care] să îți asumi să afirmi că nu trebuie reduse la o pildă? Dacă lăsăm, așadar,

27. Velut cum legimus in evangelio: *Accepisti alapam, para alteram maxillam*. Exemplum autem patientiae nullum quam ipsius Domini potentius et excellentius invenimus. At ipse, cum alapa percussus esset, non ait: Ecce altera maxilla, sed ait: *Si male dixi, exprobra de malo. Si autem bene, quid me caedis?* Ubi ostendit illam praeparationem alterius maxillae in corde faciendam. Quod etiam apostolus Paulus utique noverat. Nam et ipse, cum esset alapa percussus ante pontificem, non ait: Percute maxillam alteram, sed: *Percutiet te Dominus*, inquit, *paries dealbate. Et tu sedes iudicare me secundum legem, et contra legem iubes me percuti?* altissime intuens sacerdotium Iudaeorum iam tale factum fuisse, ut nomine forinsecus niteret, intrinsecus autem luteis concupiscentiis sorderet; quod transiturum esse vindicta Domini videbat in spiritu, cum illud diceret. Sed tamen cor paratum habebat non solum ad alias alapas accipiendas, sed etiam quaelibet tormenta pro veritate patienda cum eorum dilectione, a quibus illa pateretur.

acestea deoparte, faptele săvârșite de sfinți în Noul Testament – unde ne este recomandat foarte limpede să le imităm comportarea – ne pot servi drept pilde pentru a înțelege Scripturile, lucruri care au fost tâlcuite în precepte.

Porunca de a-i întoarce și celălalt obraz celui care te lovește

27. Așa cum citim în Evanghelie: „Iar celui ce te lovește peste obrazul drept, întoarce-i-l și pe celălalt" (Mt. 5.39). [Nicăieri] n-am găsit însă o pildă de răbdare mai redutabilă și mai desăvârșită decât cea a Domnului însuși. Însă El însuși, când a fost lovit cu palma, nu spune „iată și celălalt obraz", ci spune „dacă am zis ceva rău, ceartă-mă pentru acel rău, iar dacă am zis ceva bun, de ce Mă lovești?" (Io. 18.23). De unde El dă să se înțeleagă că [de fapt] în suflet trebuie pregătit celălalt obraz [pentru a fi lovit]. Lucru pe care și Apostolul Pavel îl știa negreșit. Căci chiar el, după ce fusese pălmuit de față cu Marele-Preot, nu spune: „Lovește și celălalt obraz", ci spune: „Te va bate Dumnezeu și pe tine, perete văruit.[xl] Tu șezi aici să mă judeci după lege și împotriva legii poruncești să mă bată?" (Act. 23.3) – dându-și seama, cu cea mai mare pătrundere, că preoțimea iudeilor ajunsese deja în asemenea fel, încât strălucea curată doar cu numele, pe dinafară, în vreme ce pe dinăuntru era pătată de patimi murdare; [preoțime] pe care, când spunea acel lucru, o vedea cu duhul că va trece prin pedeapsa Domnului. Și totuși, își avea sufletul pregătit nu numai pentru a primi și alte palme, ci și pentru a îndura orice fel de chinuri de dragul adevărului, cu dragoste față de cei de la care avea să le îndure.

28. Scriptum est etiam: *Ego autem dico vobis non iurare omnino.* Iuravit autem ipse apostolus in epistolis suis et sic ostendit, quomodo accipiendum esset quod dictum est: *Dico vobis non iurare omnino*, ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, ex facilitate ad consuetudinem atque ita ex consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non invenitur iurasse nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam praecipitem. Et hoc utique a malo, sicut dictum est: *Quod autem amplius est, a malo est,* non tamen suo, sed eorum infirmitatis, quibus etiam sic fidem facere conabatur. Nam quod loquens iurasset, dum non scriberet, nescio utrum aliqua de illo scriptura narraverit. Et tamen Dominus *omnino*, ait, *non iurare*. Non enim concessit, ut id liceret scribentibus. Sed quia praecepti violati reum Paulum, praesertim in epistolis conscriptis atque editis ad spiritalem vitam salutemque populorum, nefas est dicere, intellegendum est illud quod positum est *omnino,* ad hoc positum, ut, quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum.

29. Sicut illud: *Nolite cogitare de crastino* et: *Nolite itaque cogitare, quid manducetis et quid bibatis et quid induamini*. Cum autem videmus et ipsum Dominum

Porunca de a nu jura nicicum

28. Și mai stă scris „Eu însă vă spun vouă să nu vă jurați nicicum“ (Mt. 5.34). Și totuși, Apostolul a jurat în Epistolele sale (Rm. 9.1; Gal. 1.20; Phil. 1.8)[xli] și, în acest mod, a arătat cum trebuie înțeles ceea ce s-a spus: „vă spun vouă să nu vă jurați nicicum“, pentru ca nu cumva, jurând, să se ajungă la ușurința de a jura, de la ușurință la obicei și, astfel, de la obicei să se cadă în sperjur. Și de aceea îl aflăm [pe Apostol] că n-a jurat decât în scris, acolo unde cugetarea mai precaută nu lasă loc exprimării grăbite. Iar acest lucru oricum se trage de la rău, după cum s-a spus: „Iar ceea ce este mai mult decât acesta, de la cel rău este“ (Mt. 5.37), totuși nu de la răul din el [Apostolul], ci [de la răul] neputințelor din cei în care încerca, și pe această cale, să sădească credința. Căci nu știu ca Evanghelia să fi relatat [măcar și] un singur caz în care el a jurat cu glas tare, fără s-o fi făcut în scris. Și totuși, Domnul a zis: „să nu vă jurați nicicum“, căci El nu a îngăduit ca acest lucru să le fie permis celor ce l-ar fi făcut în scris. Dar, pentru că este o nelegiuire să-l acuzi pe Pavel de încălcarea poruncii, mai cu seamă în Epistolele scrise și răspândite pentru binele spiritual și pentru mântuirea neamurilor, se cuvine să înțelegem că vorba „nicicum“ a fost pusă tocmai cu scopul ca, atât cât depinde de tine, să nu te preocupe să juri, să nu-ți placă, să nu vezi vreo desfătare, ca și cum ar fi ceva bun, în faptul de a jura.

Porunca de a nu cugeta la ziua de mâine

29. La fel e cu aceste [îndemnuri]: „nu purtați grija zilei de mâine“ (Mt. 6.34) și „nu vă gândiți la ce veți mânca și ce veți bea, nici cu ce vă veți îmbrăca“ (Mt.

habuisse loculos, quo ea quae dabantur mittebantur, ut servari possent ad usus pro tempore necessarios, et ipsos apostolos procurasse multa fratrum indigentiae non solum in crastinum, sed etiam in prolixius tempus impendentis famis, sicut in actibus apostolorum legimus, satis elucet illa praecepta sic intellegenda, ut nihil operis nostri temporalium adipiscendorum amore vel timore egestatis tamquam ex necessitate faciamus.

30. Item dictum est apostolis, ut nihil secum portantes in via ex evangelio viverent. Et quodam loco etiam ipse Dominus significavit, cur hoc dixerit, cum addidit: *Dignus est enim operarius mercede sua*, ubi satis ostendit permissum hoc esse, non iussum, ne forte qui hoc faceret, ut in opere praedicationis verbi aliquid ab eis, quibus praedicaret, in usus vitae huius sumeret, illicitum aliquid se facere arbitraretur.

Posse tamen laudabilius non fieri, in apostolo Paulo satis demonstratum est. Qui cum diceret: *Communicet autem qui catechizatur verbum ei, qui se catechizat, in omnibus bonis* et multis locis id salubriter fieri ab eis, quibus verbum praedicatur, ostenderet, *Sed tamen ego,* inquit, *non sum usus hac potestate*. Potestatem ergo dedit Dominus, cum ista diceret, non imperio constrinxit. Ita pleraque in verbis intellegere non valentes in factis sanctorum colligimus, quemadmodum oporteat accipi, quod facile in aliam partem duceretur, nisi exemplo revocaretur.

6.25). Însă când vedem că însuși Domnul avea trăistuțe în care erau puse cele ce i se dăruiau, ca să poată fi păstrate pentru a fi întrebuințate la vreme de nevoie (Io. 12.6), și că înșiși apostolii s-au îngrijit să procure multe [provizii] pentru nevoile fraților, nu numai pentru ziua de mâine, ci chiar pentru o perioadă mai îndelungată de foame ce stătea să vină, așa cum citim în Faptele apostolilor (11.28–30), e destul de evident că acele precepte se cuvin înțelese astfel încât nimic din ceea ce facem să nu fie din dragoste pentru dobândirea de bunuri trecătoare sau din teama de sărăcie, ca și cum le-am face siliți de o nevoie.

A trăi conform Evangheliei

30. Mai mult, li s-a spus apostolilor ca la drum să nu ducă nimic cu ei, ci să trăiască din cele spuse în Evanghelie. Iar într-un pasaj anume Domnul însuși a explicat de ce a spus acestea, când a adăugat: „căci vrednic este lucrătorul de plata sa“ (Lc. 10.7; Mt. 10.10), unde a arătat destul de clar că e vorba de ceva îngăduit, și nu de o poruncă, pentru ca nu cumva cel care ar face acest lucru – anume ca, în timpul muncii de predicare a Cuvântului, să ia ceva spre folosul vieții lui de la cei cărora le predică – să creadă că săvârșește ceva ilegal.

Că poate totuși ar fi mai demn de laudă să nu faci asta e un lucru clar demonstrat de Apostolul Pavel, când – [după ce] afirmă: „cel ce primește cuvântul învățăturii să-i facă învățătorului său parte din toate bunurile sale“ (Gal. 6.6) și [după ce], în multe alte pasaje, arată că acesta e un obicei salutar al celor cărora le predică – spune: „eu totuși nu m-am folosit de această putere“ (I Cor. 9.12). Prin acele cuvinte, Domnul i-a dat, așadar, un drept, dar

XVI. 31. Sic ergo quod scriptum est: *Os autem, quod mentitur, occidit animam,* de quo ore dixerit, quaeritur. Plerumque enim scriptura cum os dicit, conceptaculum ipsum cordis significat, ubi placet et decernitur, quidquid etiam per vocem, cum verum loquimur, enuntiatur, ut corde mentiatur, cui placet mendacium, possit autem non corde mentiri, qui per vocem aliud quam est in animo ita profert, ut maioris mali evitandi causa malum se admittere noverit, cui tamen utrumque displiceat. Et qui hoc asserunt, ita dicunt etiam illud intellegendum quod scriptum est: *Qui loquitur veritatem in corde suo*, quia semper in corde veritas loquenda est. Non autem semper in ore corporis, si aliqua causa cavendi maioris mali aliud, quam in animo est, voce proferri exigat. Et esse quidem os cordis, ex hoc iam intellegi potest, quod ubi locutio est, ibi os non absurde intellegitur. Nec recte diceretur: *Qui loquitur in corde suo,* nisi et os in corde recte intellegeretur.

Quamquam et eo ipso loco, ubi scriptum est: *Os autem, quod mentitur, occidit animam,* si circumstantia lectionis consideretur, non accipitur fortasse aliud quam os cordis. Obscurum enim responsum ibi est, ubi homines latet, qui os cordis, nisi os corporis consonet, audire non possunt. Illud autem os dicit in eo loco scriptura *pervenire*

nu l-a constrâns printr-o poruncă. Astfel, cel mai adesea, ceea ce nu reușim să înțelegem din cuvinte deducem din faptele sfinților, anume în ce mod se cuvine să înțelegem niște lucruri care, dacă n-ar fi lămurite printr-o pildă, cu ușurință ar putea fi interpretate în alt sens.

Despre gura inimii și gura trupului
în Vechiul Testament

XVI. 31. Tot astfel, se pune, așadar, întrebarea – legat de ceea ce s-a scris: „dar gura care minte ucide sufletul" (Sap. 1.11) – despre ce gură e vorba. Căci, cel mai adesea, când Scriptura vorbește de gură înțelege chiar adâncul inimii, acolo unde se aprobă și se hotărăște tot ceea ce se pronunță și cu vocea, când spunem adevărul; așa încât minte din inimă cel care aprobă minciuna; dar s-ar putea să nu mintă din inimă cel care exprimă prin viu grai altceva decât are în cuget, pentru a evita un rău mai mare, știind însă bine că săvârșește un rău tocmai el, care totuși dezaprobă și răul [pe care vrea să-l împiedice], și pe cel [pe care-l comite]. Iar cei care susțin acest lucru afirmă că așa se cuvine înțeles ceea ce s-a scris: „cel ce spune adevăr în inima sa" (Ps. 14.3), pentru că întotdeauna adevărul trebuie rostit în inimă, dar nu mereu și în gura trupească, dacă, pentru a evita un rău mai mare, ești silit să exprimi prin viu grai altceva decât ai în cuget. Iar faptul că există într-adevăr o gură a inimii se poate deduce chiar și din aceea că, acolo unde există vorbire, se înțelege, nu fără temei, că există și o gură. Căci nu ar fi corect să se spună: „cel care spune în inima sa", dacă nu s-ar înțelege pe drept că există și în inimă o gură.[xlii]

De altminteri, chiar și în pasajul în care e scris: „dar gura care minte ucide sufletul" (Sap. 1.11), dacă s-ar lua

ad auditum spiritus Domini, qui replevit orbem terrarum, ita ut etiam labia et vocem et linguam commemoret in eo loco nec tamen omnia sinat intellectus nisi de corde accipi, quia Dominum dicit non latere, quod dicitur. Quod autem sono isto ad aures nostras pertinente dicitur, nec homines latet.

Ita quippe scriptum est: *Humanus est enim spiritus sapientiae, et non liberabit maledicum a labiis eius, quoniam renum illius testis est Deus, et cordis illius scrutator est et verus et linguae illius auditor: Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, sed nec praeteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impii interrogatio erit. Sermonum autem illius auditio a Domino veniet ad correptionem iniquitatum illius, quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur. Custodite ergo vos a murmuratione, quae nihil prodest, et a detractione parcite linguae: quoniam responsum obscurum in vacuum non ibit, os autem, quod mentitur, occidit animam*. Videtur ergo his minari, qui obscurum putant et secretum esse, quod corde agitant atque versant. Tam vero clarum ostendere voluit hoc esse auribus Dei, ut etiam tumultum eum appellaverit.

în considerare contextul pasajului, nu ar fi poate înțeles altfel decât a se referi la gura inimii. Căci e un răspuns obscur atunci când le rămâne ascuns oamenilor, care nu pot auzi gura inimii decât dacă gura trupului consună cu ea. Dar acea gură, spune Scriptura în locul respectiv, „ajunge să fie auzită de Duhul Domnului, care a umplut lumea întreagă", așa încât în acel pasaj sunt amintite și buzele, vocea și limba, și totuși sensul nu îngăduie ca toate acestea să fie interpretate altfel decât [referindu-se] la inimă, pentru că [gura inimii] spune că nu rămâne ascuns Domnului ceea ce se spune. Nici oamenilor nu le rămâne însă ascuns ceea ce se spune cu ajutorul sunetelor care pătrund în urechile noastre.

Căci iată cum stă scris: „Înțelepciunea este un duh al iubirii de oameni, dar El nu-l lasă nepedepsit pe cel care defăimează prin vorbele sale; căci Dumnezeu este martorul rărunchilor lui, veghetorul fără greș al inimii sale și tot ce vorbește limba aceluia. El aude, căci Duhul Domnului umple lumea întreagă. Și El, cel ce deține totul laolaltă, cunoaște orice șoaptă. De aceea, grăitorul nedreptății nu se poate ascunde, și dreapta răzbunătoare nu-l lasă să scape. Planurile nelegiuitului vor fi cercetate, zvonul vorbelor lui va merge până la Domnul, pentru ca nedreptățile lui să-și afle pedeapsa. O ureche geloasă aude totul, nu-i scapă nici chiar murmurul șoaptelor. Păziți-vă deci de murmurul zadarnic, feriți-vă limba de clevetire, căci vorba pe furiș nu rămâne fără urmări, iar gura mincinoasă îi aduce sufletului moarte" (Sap. 1.6–11). Se pare, așadar, că [cele de mai sus] îi amenință pe cei care socotesc că este ascuns și tainic ceea ce agită și frământă în inima lor. Într-adevăr, [Scriptura] a voit să arate că acest

32. Manifeste etiam in evangelio invenimus os cordis, ut uno loco et corporis et cordis os Dominus commemorasse inveniatur, ubi ait: *Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intellegitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit et in secessum emittitur? Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt quae coinquinant hominem*. Hic si unum os quod est corporis intellexeris, quomodo intellecturus es: *Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt,* cum et sputus et vomitus de ore procedat? Nisi forte tunc quisque non coinquinatur, cum edit aliquid immundum, coinquinatur autem, cum id evomit.

Quod si absurdissimum est, restat, ut os cordis intellegamus a Domino expositum, cum ait: *Quae procedunt de ore, de corde exeunt.* Nam et furtum, cum possit, et saepe ita fiat, in silentio corporalis vocis atque oris perpetrari, dementissimum est sic intellegere, ut tunc putemus quemquam peccato furti contaminari, cum id fatetur aut indicat, cum autem id tacite committit, incoinquinatum arbitrari. At vero si ad os cordis quod dictum est referamus, nihil omnino peccati tacite committi potest. Non enim committitur, nisi ex ore illo interiore procedat.

lucru este atât de sonor pentru urechile Domnului, încât l-a numit chiar „zarvă".

Despre gura inimii și gura trupului în Noul Testament

32. Chiar în Evanghelie găsim limpede formula „gura inimii", așa încât se poate vedea că, în același pasaj, Domnul a menționat laolaltă gura trupului și pe cea a sufletului, unde spune: „Chiar și voi sunteți nepricepuți? Nu înțelegeți că tot ce intră în gură se duce în pântece și iese afară? Dar cele ce ies din gură pornesc din inimă și acelea sunt cele ce spurcă pe om. Căci din inimă ies gânduri rele, omoruri, adultere, desfrânări, hoții, mărturii mincinoase, defăimări: acestea sunt cele care-l spurcă pe om" (Mt. 15.16–20). Aici, dacă ai înțelege că e vorba de o singură gură, care este a trupului, [atunci] în ce fel vei înțelege următoarele: „dar cele care ies din gură pleacă de la inimă" (Sap. 1.11), câtă vreme [tot] din gură ies și scuipatul și voma? Doar dacă nu cumva, întâmplător, cineva nu se pângărește când mănâncă ceva necurat, dar se pângărește după aceea, când îl vomită.

Iar dacă asta e cu totul absurd, nu ne rămâne decât să admitem că este vorba de gura inimii când Domnul zice: „cele care ies din gură pleacă de la inimă" (Sap. 1.11). Căci și furtul ar putea fi comis – și adesea chiar așa se și întâmplă – în tăcerea vocii și a gurii trupești și ar fi cea mai mare nebunie să se interpreteze că putem socoti pângărit de păcatul furtului pe cineva [doar] când îl mărturisește sau îl dă pe față, însă când îl comite în tăcere să-l socotim nepătat. Însă, într-adevăr, dacă raportăm la gura inimii ceea ce s-a spus, [atunci] nici un păcat nu poate fi comis pe tăcute, căci nu este săvârșit decât dacă pleacă de la acea gură lăuntrică.

33. Sicut autem quaeritur, de quo ore dixerit: *Os autem quod mentitur, occidit animam,* ita quaeri potest, de quo mendacio. Videtur enim de illo proprie dicere, quo cuiquam detrahitur. Ait enim: *Abstinete ergo vos a murmuratione, quae nihil prodest, et a detractione parcite linguae.* Fit autem ista detractio per malevolentiam, cum quisquam non solum ore ac voce corporis profert, quod confingit in aliquem, sed etiam tacitus talem vult credi, quod est utique ore cordis detrahere, quod dicit obscurum et occultum Deo esse non posse.

34. Nam quod alio loco scriptum est: *Noli velle mentiri omne mendacium,* non ad hoc volunt valere, ut nullo mendacio quisque mentiatur. Itaque cum alius dixerit ex isto scripturae testimonio usque adeo generaliter omne mendacium esse detestandum, ut etiam, si quis mentiri velit, etiamsi non mentiatur, iam voluntas ipsa damnanda sit, atque ad hoc interpretetur, quod non dictum est: Noli mentiri omne mendacium, sed: *Noli velle mentiri omne mendacium,* ut non solum mentiri, sed nec velle mentiri quisque audeat ullo mendacio.

Minciună și calomnie

33. Așa cum se pune însă întrebarea despre care gură a fost vorba [în Scriptură] – „dar gura care minte ucide sufletul“ (Sap. 1.11) –, tot așa se poate pune întrebarea despre care minciună. Căci se pare că se vorbește despre acea minciună anume prin care este denigrat cineva. Căci se spune: „Abțineți-vă deci voi de la bombănit, care nu-i de nici un folos, și cruțați-vă limba de calomnie“ (Sap. 1.11). De fapt, denigrarea e produsul răutății, când cineva nu se mulțumește ca numai prin gura și glasul trupului să rostească ceea ce născocește împotriva altuia, ci vrea, fără s-o spună, ca acela chiar să fie socotit astfel, iar asta înseamnă a denigra prin gura inimii, ceea ce [Scriptura] spune că nu poate rămâne necunoscut și ascuns lui Dumnezeu.

Triplu sens în Ecleziasticul (Sir. 7.14)

34. Căci ceea ce e scris în alt loc: „Să nu vrei să minți cu vreo minciună“ (Sir. 7.14) nu vrea să însemne ca nimeni să nu mintă cu nici un fel de minciună. Astfel, când cineva ar spune că, pornind de la această mărturie a Scripturii, trebuie în așa măsură să respingem cu totul orice minciună, încât, chiar dacă cineva doar ar voi să mintă, fără ca de fapt să și mintă, tot trebuie condamnată fie și dorința de a minți. Și în acest sens trebuie interpretat faptul că nu s-a spus „să nu folosești vreo minciună!“, ci „să nu voiești să folosești vreo minciună!“, așa încât nimeni să nu cuteze nu doar să mintă, dar nici chiar să vrea să mintă cu vreun fel de minciună.

XVII. Dicit alius: Imo quod ait: *Noli velle mentiri omne mendacium,* de ore cordis exterminandum atque alienandum esse mendacium voluit, ut a quibusdam mendaciis ore corporis abstinendum sit, sicut illa sunt maxime, quae pertinent ad doctrinam religionis, a quibusdam vero non sit ore corporis abstinendum, si maioris mali evitandi causa exigit, ore autem cordis ab omni mendacio penitus abstinere debeamus. Ubi oportet intellegi, quod dictum est: *Noli velle*. Voluntas quippe ipsa quasi os cordis accipitur, ut non pertineat ad os cordis, cum maius malum caventes mentimur inviti.

Est et tertius intellectus, quo sic accipias: *Noli omne,* ut exceptis aliquibus mendaciis mentiri te sinat, tamquam si diceret: Noli velle credere omni homini, non utique ut nulli crederetur, moneret, sed ut non omnibus, aliquibus autem crederetur. Et id, quod sequitur: *Assiduitas enim eius non proficiet ad bonum*, ita sonat, quasi non a mendacio, sed ab assiduo mendacio, id est, a consuetudine atque amore mentiendi prohibere videatur. Quo profecto delabatur, quisquis vel omni mendacio putaverit abutendum. Ita enim nec illud cavebit, quod fit in doctrina pietatis et religionis – quo sceleratius quid facile invenias non inter omnia mendacia, sed inter omnia peccata – vel alicui mendacio, quamvis facili, quamvis innoxio, nutum voluntatis adcommodaverit, ut non invitus evadendi maioris mali causa, sed volens libensque mentiatur.

Ita cum tria sint, quae in hac sententia intellegi possint, aut: Omne mendacium non solum mentiri noli, sed nec velle mentiri, aut: Noli velle, sed vel invitus mentire, cum fugiendum est aliquid gravius, aut: Noli omne, ut

Versul 7 din Psalmul 5 – triplă semnificație

XVII. Zice un altul: „Ba chiar faptul că zice «Să nu voiți să proferați vreo minciună, de orice fel ar fi», prin asta a vrut să spună că trebuie alungată și înlăturată minciuna din gura inimii, așa încât, după cum de la unele minciuni trebuie să ne abținem cu gura trupului, de pildă, în principal, de la cele ce țin de învățătura religioasă, tot astfel de la alte minciuni nu trebuie să ne abținem cu gura trupului, dacă situația cere [o minciună] pentru a evita un rău mai mare, dar în schimb s-ar cuveni să ne abținem întru totul de la orice minciună ce vine din gura inimii." Unde trebuie să se înțeleagă ceea ce a fost spus: „Să nu voiți." Căci voința ca atare e luată drept gură a inimii, așa încât nu ține de gura inimii atunci când, pentru a evita un rău mai mare, mințim fără voie.

Există și un al treilea sens în care poți să interpretezi formula „nu orice [minciună]", anume că ți-ar permite, cu excepția câtorva minciuni, să minți; ca și cum ar spune: „să nu voiți să dați crezare oricărui om", nu sfătuind să nu ne încredem în nici un om, ci să nu ne încredem în toți, doar în unii. Iar ceea ce urmează: „persistența minciunii nu va duce la ceva bun" (Sir. 7.14) sună ca și cum ar interzice nu minciuna în general, ci minciuna perseverentă, adică proferată din obișnuința și plăcerea de a minți. Va coborî, de bună seamă, până acolo oricine fie va socoti că poate abuza chiar de orice fel de minciună (căci astfel nu se va abține nici de la [minciuna] privind învățătura pietății și a religiei – ce ți-ai putea închipui, cu siguranță, mai odios nu doar dintre toate minciunile, ci chiar dintre toate păcatele?), fie își va adapta puterea voinței la orice minciună, oricât de nevinovată, chiar și

exceptis aliquibus mendaciis cetera permittantur, unum hic pro his, quibus mentiri nunquam placet, duo pro illis, qui aliquando putant esse mentiendum, inveniuntur. Sed tamen quod sequitur: *Assiduitas enim eius non proficiet ad bonum,* nescio utrum possit primae harum trium sententiae suffragari, nisi forte ita ut perfectorum praeceptum sit omnino nunquam non solum mentiri, sed vel velle mentiri, assiduitas vero mentiendi nec proficientibus permittatur.

Tamquam si, cum praeciperetur, nunquam prorsus non solum mentiendum, sed nec voluntatem habendam esse mentiendi, contradiceretur exemplis, quod aliqua sunt etiam magna auctoritate approbata mendacia, responderetur autem illa quidem esse proficientium, quae habent secundum hanc vitam qualecumque officium misericordiae, sed usque adeo esse omne mendacium malum et perfectis atque spiritalibus animis omni modo fugiendum, ut nec ipsis proficientibus assiduitas eius permittenda sit. Dictum est enim iam de obstetricibus Aegyptiis, quod de indole ad melius proficiendi mentientes approbatae sunt, quia nonnullus gradus est ad diligendam veram ac sempiternam salutem, cum quisque misericorditer etiam pro alicuius quamvis mortali salute mentitur.

inofensivă, încât să ajungă să mintă nu fără voie, pentru a evita un rău mai mare, ci cu voie și chiar cu plăcere.

Așadar, pentru că în această sentință pot fi înțelese trei lucruri – anume fie „nu doar să nu spui nici o minciună, dar nici să nu vrei să minți“, fie „să nu vrei [să minți], dar să minți chiar fără voie, atunci când trebuie evitat ceva mai grav“, fie „nu orice [minciună], adică, cu excepția unor minciuni, celelalte sunt permise –, unul dintre ele se referă la cei care nu acceptă să mintă în nici o împrejurare, iar două [se referă] la cei care consideră că uneori trebuie să se mintă. Numai că ceea ce urmează [în text] – „persistența minciunii nu va duce la ceva bun“ – nu știu dacă poate admite conținutul primeia dintre cele trei propoziții, asta dacă nu cumva, fiind un precept pentru cei desăvârșiți ca nu doar să nu mintă niciodată, ci nici măcar să nu voiască să mintă, perseverența de a minți nu le este totuși îngăduită nici chiar celor care cresc încă [spre desăvârșire].

Ca și cum, dacă – atunci când [mincinoșilor] li s-ar pune în vedere nu doar că nu se cade să mintă niciodată, ci și că nu trebuie să aibă nici voința de a minți – [acest punct de vedere] ar fi contrazis prin exemple ce arată că există unele minciuni care au fost chiar aprobate de o mare autoritate, ar trebui răspuns că acelea sunt într-adevăr [minciuni] spuse de oameni care cresc încă [spre desăvârșire], care au, potrivit acestui mod de viață, o oarecare datorie de a face milostenie. Și totuși, orice minciună e un rău atât de mare și care trebuie evitat cu orice chip de sufletele desăvârșite și spirituale,[xliii] încât nici măcar celor încă nedesăvârșiți nu trebuie să li se îngăduie perseverarea în ea. Căci am spus deja despre moașele egiptene că, atunci când au mințit, minciunile le-au fost îngăduite în virtutea

35. Item quod scriptum est: *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, alius dicit nullum hic exceptum esse mendacium, sed omne damnatum, alius dicit: Ita vero, sed qui loquuntur ex corde mendacium secundum superiorem disputationem. Nam veritatem loquitur in corde, qui odit mentiendi necessitatem, quam poenam huius vitae mortalis intellegit. Alius dicit: Omnes quidem perdet Deus, qui loquuntur mendacium, sed non omne mendacium. Est enim aliquod mendacium, quod tunc insinuabat propheta, in quo nulli parcatur; id est si peccata sua quisque confiteri detrectans defendat ea potius et nolit agere paenitentiam, ut parum sit quia operatur iniquitatem, nisi etiam iustus videri volens medicinae confessionis non succumbat, ut et ipsa verborum distinctio non aliud intimare videatur: *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem* – sed non perdes, si paenitendo in confessione veritatem loquantur, ut faciendo istam veritatem veniant ad lucem, sicut in evangelio secundum Iohannem dicitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem* –, *perdes* autem *omnes, qui* non solum operantur quod odisti, sed etiam *loquuntur mendacium* falsam iustitiam praetendendo nec in paenitentia confitendo peccata.

promisiunii de a crește spre mai bine și spre desăvârșire; căci există o treaptă spre a prețui mântuirea adevărată și veșnică a [sufletului], atunci când cineva chiar minte[xliv] din milă pentru salvarea vieții, fie ea muritoare, a altuia.

Interpretare corectă a Psalmului 5.7

35. La fel, în legătură cu ceea ce s-a scris: „Pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuna“ (Ps. 5.7), unul spune că aici nici o minciună nu este exceptată, ci toate sunt condamnate; altul zice: „Așa e, ce-i drept, dar [aici e vorba despre] cei care spun o minciună din inimă, conform discuției de mai înainte; căci rostește adevărul în inima lui cel căruia îi repugnă nevoia de a minți, pe care o înțelege drept pedeapsă în această viață trecătoare.“ Un al treilea spune: „Cu siguranță, Domnul îi va nimici pe toți cei care spun o minciună“, dar nu orice minciună; căci există un tip de minciună la care făcea atunci aluzie Profetul și pentru care nimeni nu va fi cruțat. Anume dacă cineva, refuzând să-și recunoască păcatele sale, mai curând le-ar lua apărarea și ar refuza să facă penitență, așa încât pentru el ar fi prea puțin doar să comită o nedreptate, dacă nu ar refuza și să accepte leacul mărturisirii, voind chiar să pară un om drept; după cum chiar diferența dintre termeni pare să implice întocmai: „Urăști pe toți cei ce lucrează fără de lege“ (Ps. 5.6), dar nu-i vei da pierzării [pe mincinoși] dacă ei, căindu-se, în mărturisire spun adevărul, încât, înfăptuind acest adevăr, vin la lumină, așa cum se spune în Evanghelia după Ioan: „Dar cel ce face adevărul vine la Lumină“ (Io. 3.21). Îi vei da, în schimb, pierzării pe toți cei care nu numai că săvârșesc ceea ce Tu urăști, dar chiar spun o minciună, invocând o falsă dreptate și nemărturisindu-și păcatele la spovedanie.

36. Nam de falso testimonio, quod in decem praeceptis legis positum est, nullo modo quidem contendi potest dilectionem veritatis in corde servandam et proferendum falsum ad eum, apud quem dicitur testimonium – cum enim Deo tantum dicitur, tunc tantum in corde veritas amplectenda est. Cum autem homini dicitur, etiam ore corporis verum proferendum est, quia homo non est cordis inspector –, sed plane de ipso testimonio non absurde quaeritur, apud quem quisque testis sit. Non enim apud quoscumque loquimur, testes sumus, sed apud eos, quibus expedit et debetur per nos cognoscere aut credere veritatem, sicuti est iudex, ne in iudicando erret, aut qui docetur doctrina religionis, ne erret in fide aut in ipsa doctoris auctoritate dubius fluctuet. Cum autem ille te interrogat aut vult ex te aliquid nosse, qui eam rem quaerit, quae non ad eum pertineat aut quam ei nosse non expedit, non testem, sed proditorem requirit. Itaque si ei mentiaris, a falso fortasse testimonio alienus eris, sed a mendacio profecto non eris.

XVIII. Salvo igitur eo, quod falsum testimonium dicere nunquam licet, quaeritur, utrum liceat aliquando mentiri. Aut si falsum testimonium est omne mendacium, videndum est, utrum admittat compensationem, ut dicatur vitandi maioris peccati gratia, sicut illud quod scriptum

Cum trebuie înțeleasă porunca ce interzice mărturia falsă

36. Cât despre mărturia strâmbă, care a fost așezată între cele zece porunci ale Legii,[xlv] nicicum nu se poate pretinde că dragostea de adevăr trebuie păstrată în inimă și că, în schimb, mărturia falsă trebuie proferată în fața celui împotriva căruia se depune. Fiindcă, atunci când îi este adresat numai lui Dumnezeu, adevărul trebuie îmbrățișat doar în inimă; când însă îi este adresat omului, adevărul trebuie exprimat și prin gura trupului, căci omul nu poate scruta inima.[xlvi] Dar atunci, despre mărturia însăși, nu e nepotrivit să întrebăm pentru cine e martor fiecare dintre noi. Căci nu suntem martori pentru toți cei cu care stăm de vorbă, ci [doar] pentru cei cărora le e de folos și li se cuvine ca, prin noi, să cunoască sau să creadă adevărul: de pildă judecătorul, ca să nu comită greșeli când judecă, sau cineva care primește educație religioasă, ca să nu greșească în privința credinței sau să nu șovăie îndoindu-se tocmai de autoritatea mentorului său. Când însă [cineva] îți pune întrebări ori vrea să afle de la tine ceva ce nu-l privește sau a cărui cunoaștere nu-i e de folos, acela nu caută un martor, ci un delator. Dacă l-ai minți, așadar, pe unul ca acesta, poate că vei fi absolvit de [acuzația de] mărturie falsă, dar, cu siguranță, nu [vei scăpa] de [acuzația de] minciună.

În ce fel trebuie înțeles un alt pasaj din Scriptură

XVIII. Fiind, așadar, stabilit că niciodată nu e permis să depui mărturie strâmbă, se pune întrebarea dacă este îngăduit să minți în unele cazuri. Sau, dacă orice minciună reprezintă o mărturie falsă, trebuie văzut dacă se admite drept compensație ca ea să fie rostită pentru a se

est: *Honora patrem et matrem*, rapiente officio potiore contemnitur; unde ultimum sepulturae honorem patri prohibetur exsolvere, qui ab ipso Domino ad regnum Dei adnuntiandum vocatur.

37. Item quod scriptum est: *Verbum custodiens filius a perditione longe aberit; excipiens autem excipit illud sibi, et nihil falsi de ore ipsius procedit,* dicit aliquis, non aliud hic accipiendum esse, quod positum est: *excipiens verbum filius,* nisi verbum Dei, quod est veritas. Ergo *excipiens veritatem filius a perditione longe aberit* refertur ad illud, quod dictum est: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Quod vero sequitur: *Excipiens autem excipit illud sibi,* quid aliud insinuat, nisi quod apostolus dicit: *Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semet ipso habebit gloriam et non in altero*? Qui enim excipit verbum, id est veritatem, non sibi, sed ut hominibus placeat, non eam custodit, cum eis videt placeri posse mendacio. Qui autem excipit sibi, nihil falsum de ore ipsius procedit, quia etiam cum placet hominibus mendacium, non mentitur ille, qui veritatem, non de qua illis, sed de qua Deo placeret, excepit sibi. Itaque non est, cur hic dicatur: Omnes quidem perdet, qui loquuntur mendacium, sed non omne mendacium, quando universaliter omnia mendacia circumcisa sunt in eo, quod dictum est: *Et nihil falsi de ore ipsius procedit.*

Sed dicit alius ita esse accipiendum, sicut accepit apostolus Paulus, quod ait Dominus: *Ego autem dico vobis*

evita un păcat mai mare, de vreme ce ceea ce a fost scris: „cinstește pe tatăl tău și pe mama ta“ (Ex. 20.12; Mt. 15.4) e trecut, de pildă, cu vederea sub presiunea vreunei îndatoriri mai importante. De unde și faptul că Domnul însuși îl oprește pe cel chemat să anunțe împărăția lui Dumnezeu să se achite de cea de pe urmă cinstire a înmormântării tatălui lui (Mt. 8.21–22).

Înțelegere corectă a unui pasaj din Proverbe

37. Și, la fel, [în legătură] cu ceea ce s-a scris: „Fiul primind cuvântul va scăpa de departe de pieire, dar primindu-l îl primește pentru sine și nimic fals nu iese din gura lui“ (Prv. 29.27),[xlvii] zice careva: ceea ce s-a arătat aici – „fiul primind cuvântul“ – nu trebuie luat altfel decât drept cuvântul Domnului, care este adevărul. Prin urmare, [propoziția] „fiul primind adevărul, va fi foarte departe de pieire“ se raportează la ceea ce s-a spus: „Îi vei pierde pe toți cei care spun minciuni“. Cât despre ceea ce urmează – „însă cel care îl primește pentru el îl primește“ –, ce altceva vrea să spună, dacă nu ce spune Apostolul: „Dar fiecare să-și cerceteze propria sa faptă și doar atunci se va lăuda numai față de sine însuși, și nu față de altul“ (Gal. 6.4). Căci cel care primește cuvântul, adică adevărul, nu pentru sine, ci ca să fie pe plac oamenilor nu-l păstrează de îndată ce vede că se poate face plăcut în fața lor prin minciună. Și, dimpotrivă, nimic fals nu iese din gura celui care-l primește pentru sine, deoarece, chiar dacă oamenilor le-ar fi pe plac minciuna, de fapt nu minte acela care pentru sine a acceptat adevărul, nu pentru a le fi pe plac lor, ci pentru a-I fi pe plac Domnului. Nu există, așadar, temei pentru care să se spună aici: Îi va duce la pieire pe toți cei care spun o

non iurare omnino. Nam et hic omnis iuratio circumcisa est, sed ab ore cordis, ut numquam voluntatis approbatione fieret, sed necessitate infirmitatis alterius, id est a malo alterius, cui non aliter videtur persuaderi posse, quod dicitur, nisi iurando fides fiat, aut ab illo malo nostro, quod huius mortalitatis adhuc pellibus involuti cor nostrum non valemus ostendere; quod utique si valeremus, iuratione opus non esset.

Quamquam etiam in hac tota sententia, si quod dictum est: *Excipiens verbum filius a perditione longe aberit,* de ipsa dictum est veritate, per quam facta sunt omnia, quae incommutabilis semper manet, quoniam doctrina religionis ad eam contemplandam perducere nititur, potest videri ad hoc esse dictum: *Et nihil falsi de ore ipsius procedit,* ut nihil falsi, quod ad doctrinam pertinet, dicat. Quod mendacii genus nulla omnino compensatione subeundum penitusque ac praecipue devitandum est. Aut si quod dictum est *nihil falsi,* absurde accipitur, si non ad omne mendacium referatur, quod dictum est, *de ore ipsius,* secundum superiorem disputationem os cordis accipiendum esse contendit, qui aliquando putat esse mentiendum.

minciună, dar nu orice minciună, de vreme ce toate minciunile au fost integral excluse prin ceea ce s-a spus: „Și nimic fals nu iese din gura lui".

Dar un altul zice că [acest text] trebuie înțeles așa cum a înțeles Apostolul Pavel ce spune Domnul: „Eu însă vă spun: să nu te juri nicicum" (Mt. 5.34). Căci, și aici, orice jurământ a fost exclus, dar din gura inimii, așa încât niciodată să nu fie făcut cu aprobarea voinței, ci constrâns de slăbiciunea altuia, adică de răul altuia – când pare că acela nu poate fi convins să creadă ceea ce se spune altfel decât obținând încrederea printr-un jurământ – sau de la acel rău al nostru – anume că, încă înfășurați în învelișul stării noastre de muritori, nu suntem în stare să ne dezvăluim inima; lucru după care, dacă l-am putea face, n-am mai avea nevoie de jurământ.

Deși, chiar luând în considerare textul acesta în ansamblu, dacă formula „primind cuvântul, fiul se va depărta mult de la pierzanie" (Prv. 29.27) face referire la însuși Adevărul prin care toate s-au săvârșit și care rămâne neschimbat în veci, atunci, fiindcă învățătura religioasă se străduiește să conducă la contemplarea acelui [Adevăr], poate părea că în acest scop s-a spus: „și nimic fals nu iese din gura lui", anume pentru ca el să nu rostească nimic fals în ce privește învățătura. Acest gen de minciună nu trebuie cu nici un chip gândit ca un fel de compensație și trebuie evitat cu totul și înainte de orice. Sau, dacă formula „nimic fals" e luată drept lipsită de sens dacă nu s-ar referi la orice minciună, formula „din gura lui" ar trebui, potrivit discuției de mai înainte, să fie luată drept făcând referire la gura inimii, în opinia celui care socotește că uneori e permis să minți.

38. Haec certe omnis disputatio quamvis alternet aliis asserentibus nunquam esse mentiendum et ad hoc divina testimonia recitantibus, aliis contradicentibus et inter ipsa verba divinorum testimoniorum mendacio locum quaerentibus, nemo tamen potest dicere hoc se aut in exemplo aut in verbo scripturarum invenire, ut diligendum vel non odio habendum ullum mendacium videatur, sed interdum mentiendo faciendum esse quod oderis, ut quod amplius detestandum est devitetur.

Sed in hoc errant homines, quod subdunt pretiosa vilioribus. Cum enim concesseris admittendum esse aliquod malum, ne aliud gravius admittatur, non ex regula veritatis, sed ex sua quisque cupiditate atque consuetudine metitur malum et id putat gravius, quod ipse amplius exhorrescit, non quod amplius revera fugiendum est. Hoc totum ab amoris perversitate gignitur vitium. Cum enim duae sint vitae nostrae, una sempiterna, quae divinitus promittitur, altera temporalis, in qua nunc sumus, cum quisque istam temporalem amplius diligere coeperit quam illam sempiternam, propter hanc, quam diligit, putat esse omnia facienda nec ulla aestimat graviora peccata, quam quae huic vitae faciunt iniuriam et vel ei commoditatis aliquid inique et illicite auferunt aut eam penitus illata morte adimunt. Itaque fures et raptores et contumeliosos et tortores atque interfectores magis oderunt quam lascivos, ebriosos, luxuriosos, si nulli molesti sunt.

Non enim intellegunt aut omnino curant, quod isti Deo faciant iniuriam non quidem in illius aliquod incommodum, sed in suam magnam perniciem, cum dona eius in se corrumpunt, etiam temporalia, atque ipsis

Minciună și viața veșnică

38. Cu siguranță, deși toată această dezbatere e susținută cu afirmații contradictorii, unii declarând că nu se cuvine să se mintă niciodată și citând, în acest sens, mărturii divine, alții afirmând contrariul și căutând în chiar cuvintele mărturiilor divine vreun pasaj în apărarea minciunii, totuși nimeni nu poate spune că a găsit fie în vreun exemplu, fie în vreun cuvânt al Scripturilor [ceva] din care să rezulte că orice minciună ar trebui iubită sau privită fără ură; dar uneori ești silit ca, mințind, să faci ceea ce de fapt urăști, pentru ca astfel să poți evita ceea ce în mai mare măsură e demn de ură.

Oamenii se înșală însă câtă vreme subordonează cele ce sunt de preț lucrurilor lipsite de valoare. Căci, admițând că trebuie îngăduit un anume rău pentru a nu permite unul mai mare, fiecare măsoară răul nu după regula adevărului, ci după pofta și obișnuința proprii și consideră că este mai grav răul de care se îngrozește el însuși, nu acela care, de fapt, trebuie evitat în mai mare măsură. Toată această atitudine greșită se naște din strâmbătatea dragostei.[xlviii] Căci avem două vieți: una veșnică, făgăduită nouă de Dumnezeu, și alta trecătoare, în care ne aflăm în prezent, când cineva începe să îndrăgească mai mult această viață trecătoare decât pe cea veșnică, de dragul celei pe care o îndrăgește, crede că-i sunt îngăduite toate faptele și socotește că nu există păcate mai grave decât cele care dăunează acestei vieți și care fie că-i răpesc pe nedrept și necinstit ceva din bunăstare, fie că-l lipsesc de ea cu totul, provocându-i moartea. Și astfel, ei îi urăsc mai mult pe tâlhari, pe răpitori, pe cei care insultă, pe călăi și pe asasini decât pe cei lipsiți de rușine,

corruptionibus aversantur aeterna, maxime si iam templum Dei esse coeperunt, quod christianis omnibus apostolus ita dicit: *Nescitis quia templum Dei estis et spiritus Dei habitat in vobis? Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

39. Et omnia quidem ista peccata, sive quibus iniuria fit hominibus in ipsis vitae huius commodis, sive quibus se ipsi homines corrumpunt et nulli invito nocent, omnia ergo ista peccata, etiamsi huic temporali vitae ad aliquam delectationem vel utilitatem videntur consulere – nam nullus aliquid horum alio proposito ac fine committit – tamen ad illam vitam, quae sempiterna est, implicatos omnibus modis impediunt.

Horum autem alia sunt, quae solos facientes impediunt, alia, quae eos etiam, in quibus fiunt. Nam illa, quae utilitatis ad hanc vitam pertinentis gratia servantur, cum auferuntur ab iniuriosis, illi soli peccant et a vita aeterna impediuntur, qui ea faciunt, non ii quibus faciunt. Itaque etiamsi ea sibi auferri quisque consentiat, vel ne faciat aliquid mali vel ne in his ipsis maius aliquid incommodi

pe bețivi și pe desfrânați, dacă aceștia din urmă nu fac rău nimănui.

De fapt, [oamenii] nu înțeleg sau nu sunt deloc preocupați că toți aceștia comit un ultraj față de Dumnezeu, într-adevăr, nu printr-o atingere anume adusă Lui, ci printr-o mare daună, având în vedere că ei prăpădesc darurile primite de la El, chiar și pe cele trecătoare, și astfel, prin înseși faptele lor de stricăciune, le resping pe cele veșnice, mai ales dacă au început să devină deja templul lui Dumnezeu, căci așa le spune tuturor creștinilor Apostolul: „Nu știți oare că voi sunteți templul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi? De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl strică pe el Dumnezeu, pentru că sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteți voi“ (I Cor. 3.16–17).

Păcate mai mici permise și păcate nepermise

39. Și, într-adevăr, toate aceste păcate, fie cele care îi privează pe oameni de înseși binefacerile acestei vieți, fie cele prin care ei înșiși se fac de ocară fără a produce altcuiva fără voie un neajuns, așadar toate aceste păcate, chiar dacă par să contribuie la o anume desfătare sau utilitate în această viață trecătoare – căci nimeni nu comite vreunul dintre aceste [păcate] cu altă intenție sau finalitate –, le pun totuși piedici în fel și chip celor ce se angajează [să acceadă] la viața cea veșnică.

Unele dintre aceste păcate le pun însă piedici doar celor care le săvârșesc, altele – chiar și celor asupra cărora se comit. Căci, odată ce lucrurile de care oamenii se îngrijesc spre folosul acestei vieți le sunt luate cu forța de cei mai nedrepți, păcătuiesc doar cei ce fac asemenea lucruri și lor li se refuză viața cea veșnică, nu celor împotriva

patiatur, non solum non peccat, sed illud fortiter et laudabiliter, hoc utiliter et inculpabiliter facit. Quae autem sanctitatis religionisque causa servantur, cum haec violare iniuriosi voluerint, etiam peccatis minoribus, non tamen iniuriis aliorum, si conditio proponitur et facultas datur, redimenda sunt. Et tunc iam illa desinunt esse peccata, quae propter graviora vitanda suscipiuntur. Sicut enim in rebus utilibus, velut in pecunia aliove aliquo commodo corporali, non vocatur damnum, quod propter maius lucrum amittitur, sic et in rebus sanctis non vocatur peccatum, quod, ne gravius admittatur, admittitur. Aut si et illud damnum dicitur, quod aliquis perdit, ne amplius perdat, vocetur et hoc peccatum, dum tamen suscipiendum esse, ut amplius evitetur, ita nemo dubitet, sicut nemo dubitat cavendi maioris damni causa patiendum esse, quod minus est.

XIX. 40. Ista sunt autem, quae sanctitatis causa servanda sunt: pudicitia corporis et castitas animae et veritas doctrinae. Pudicitiam corporis, non consentiente ac permittente anima nemo violat. Quidquid enim nobis

cărora [le-au făcut]. Și astfel, chiar dacă cineva ar consimți să fie privat de aceste bunuri, fie pentru a nu comite vreun rău, fie pentru a nu suferi un neajuns mai mare [legat chiar de posesia] acelor bunuri, nu numai că nu păcătuiește, dar în primul caz acționează curajos și demn de laudă, iar în al doilea face un lucru folositor și fără cusur. Cele care sunt însă păstrate de dragul sfințeniei și al religiei trebuie apărate ori de câte ori cei nedrepți vor voi să le profaneze, iar asta chiar cu prețul unor păcate mai mici, totuși fără a le dăuna altora, dacă există vreo ocazie și se ivește posibilitatea. Și atunci încetează să fie păcate faptele care sunt asumate pentru a se evita păcate mai grave. Căci așa cum, în cazul unor lucruri profitabile sau al banilor sau al oricărui alt bun material, nu se consideră daună ceea ce se sacrifică în vederea unui profit mai mare, tot astfel nici în cazul lucrurilor sfinte nu se socotește păcat ceea ce se face pentru a evita un păcat și mai grav. Sau, dacă se numește daună și ceea ce sacrifică cineva pentru a nu pierde ceva mai mult, atunci să se cheme și asta păcat, câtă vreme totuși de necesitatea de a-l asuma pentru a evita un păcat mai mare nu se mai îndoiește nimeni, după cum nimeni nu se îndoiește că trebuie să suporți o daună mai mică pentru a evita o pierdere mai mare.

Trei lucruri trebuie păzite de dragul sfințeniei: neprihănirea trupului, puritatea sufletului și adevărul învățăturii

XIX. 40. Iată însă cele ce se cuvin păstrate de dragul sfințeniei: neprihănirea trupului, puritatea sufletului și adevărul învățăturii. Nimeni nu aduce atingere neprihănirii trupului, dacă sufletul nu acceptă și nu îngăduie, căci nu

invitis nullamque tribuentibus potestatem maiore vi contingit in nostro corpore, nulla impudicitia est. Sed permittendi potest esse aliqua ratio, consentiendi autem nulla. Tunc enim consentimus, cum approbamus et volumus. Permittimus autem etiam non volentes evitandae alicuius maioris turpitudinis gratia.

Consensio sane ad impudicitiam corporalem etiam castitatem animi violat. Animi quippe castitas est in bona voluntate et sincera dilectione, quae non corrumpitur, nisi cum amamus atque appetimus, quod amandum atque appetendum non esse veritas docet. Custodienda est ergo sinceritas dilectionis Dei et proximi. In hac enim castitas animi sanctificatur, et agendum quibus possumus viribus et pia supplicatione, ut cum violanda appetitur pudicitia corporis nostri, nec ipse animae sensus extremus, qui carne implicatus est, aliqua delectatione tangatur. Si autem hoc non potest, vel mentis in non consentiendo castitas conservetur. Custodienda est autem in animi castitate, quod ad dilectionem proximi pertinet, innocentia et benevolentia, quod autem ad Dei, pietas. Innocentia est, qua nulli nocemus, benevolentia, qua etiam prosumus, cui possumus, pietas, qua colimus Deum.

Veritas autem doctrinae, religionis atque pietatis, nonnisi mendacio violatur, cum ipsa summa atque intima veritas, cuius est ista doctrina, nullo modo possit violari. Ad quam pervenire atque in illa omni modo manere eique penitus inhaerere non licebit, nisi cum *corruptibile hoc induerit incorruptionem et mortale hoc induerit immortalitatem*. Sed quia omnis in hac vita pietas exercitatio est, qua in illam tenditur, cui exercitationi ducatum praebet ista doctrina, quae humanis verbis et corporeorum

constituie lipsă de castitate ceea ce se face asupra trupului nostru printr-o forță mai mare, fără voia noastră și fără ca noi să dăm împuternicire. Ar putea însă exista o motivare pentru a da permisiunea, însă nicidecum una pentru a consimți. Fiindcă atunci consimțim, când suntem de acord și dorim acel lucru; îngăduim însă chiar și fără voia noastră, doar pentru a evita o altă rușine mai mare.

Cu siguranță, încuviințarea la lipsa de pudoare trupească aduce atingere și castității sufletului. Deoarece castitatea sufletului rezidă în voința corectă și dragostea sinceră, care nu este alterată decât atunci când iubim și dorim ceea ce adevărul ne învață că nu trebuie iubit și dorit. Prin urmare, trebuie păzită dragostea cea sinceră față de Dumnezeu și față de aproapele nostru, căci în această dragoste se sfințește puritatea sufletului și trebuie să intervenim cu câtă putere suntem în stare și prin pioasă rugăciune, ori de câte ori se dorește pângărirea castității trupului, pentru ca nici chiar simțul cel mai dinafară al sufletului nostru, cel care este înlănțuit de corp, să nu fie atins cu vreo plăcere. Dacă însă nu e în stare de așa ceva, cel puțin castitatea minții să fie păstrată, refuzând consimțământul. În plus, în castitatea sufletului trebuie păstrate curățenia morală și bunăvoința, care țin de dragostea pentru aproapele, și pietatea, care ține de Dumnezeu. Curățenia morală este cea prin care nu aducem vătămare nimănui, bunăvoința – cea prin care suntem chiar de folos oricui putem, iar pietatea – cea prin care-L cinstim pe Dumnezeu.

Dar adevărul învățăturii, al religiei și al pietății e maculat doar prin minciună. În vreme ce adevărului suprem și fundamental, care este obiectul acestei învățături, nu

sacramentorum signaculis ipsam insinuat atque intimat veritatem, propterea et haec, quae per mendacium corrumpi potest, maxime incorrupta servanda est, ut, si quid in illa castitate animi fuerit violatum, habeat unde reparetur. Corrupta enim auctoritate doctrinae nullus aut cursus aut recursus esse ad castitatem animi potest.

41. Conficitur ergo ex his omnibus haec sententia, ut mendacium quod non violat doctrinam pietatis neque ipsam pietatem neque innocentiam neque benevolentiam, pro pudicitia corporis admittendum sit. Et tamen, si quisquam proponeret sibi sic amandam veritatem, non tantum quae in contemplando est, sed etiam in vero enuntiando, quod in suo quoque rerum genere verum est, et non aliter proferendam ore corporis sententiam, quam in animo concepta atque conspecta est, ut fidei veridicam pulchritudinem non solum auro et argento et gemmis et amoenis praediis, sed et ipsi universae temporali vitae omnique corporis bono praeponeret, nescio utrum sapienter a quoquam errare diceretur et, si hoc suis omnibus talibus rebus recte anteferret plurisque penderet,

i se poate aduce atingere în nici un fel. A ajunge la el și a rămâne la el cu orice chip și a ne atașa de el cu totul nu ne va fi îngăduit decât dacă „acest [trup] supus putrezirii se va îmbrăca în nestricăciune și acest [trup] muritor se va îmbrăca în nemurire“ (I Cor. 15.54). Dar, întrucât în această viață orice fel de pietate este un exercițiu prin care tindem către acea viață pentru a cărei exercitare oferă un ghid această învățătură care, prin cuvinte omenești și prin mici semne ale sacramentelor corporale, pătrunde și dă de înțeles Adevărul însuși. De aceea și ea, care poate fi coruptă prin minciună, trebuie păstrată neatinsă în cel mai înalt grad, așa încât, dacă ceva din castitatea sufletului ar fi fost pângărit, să aibă prin ce să poată fi reparat. Căci, odată coruptă autoritatea învățăturii, n-ar mai putea exista nici un fel de evoluție sau întremare pentru castitatea sufletului.[xlix]

Puritatea sufletului și castitatea trupului

41. Din toate acestea rezultă, așadar, concluzia că, în vederea salvării neprihănirii trupului, ar trebui acceptată o minciună ce nu aduce atingere nici principiilor pietății, nici pietății înseși, nici curăției și nici bunăvoinței. Și totuși, dacă oricine ar trebui să-și propună să iubească astfel adevărul, nu numai pe cel care constă în contemplație, ci chiar și pe cel care constă în rostirea lucrului adevărat care, în fiecare tip de situații în parte, reprezintă adevărul, și să formuleze prin gura trupească o părere nu altfel decât a fost ea concepută și însemnată în suflet, așa încât să pună frumusețea onestității de a spune mereu adevărul mai presus nu doar de aur, de argint, de pietre prețioase și de moșii încântătoare, ci chiar și de întreaga viață trecătoare și de orice bun corporal, atunci nu știu

recte etiam temporalibus rebus aliorum hominum, quos innocentia benevolentiaque sua servare atque adiuvare deberet.

Amaret enim perfectam fidem non solum bene credendi ea, quae sibi excellenti et fide digna auctoritate dicerentur, sed etiam fideliter enuntiandi, quae ipse dicenda iudicaret ac diceret. Fides enim appellata est in Latina lingua ex eo, quia fit quod dicitur; quam manifestum est non exhibere mentientem. Quae etsi minus violatur, cum ita quisque mentitur, ut ei nullo incommodo nullaque pernicie credatur addita etiam intentione vel salutis tuendae vel pudicitiae corporalis, violatur tamen, et res violatur in animi castitate atque sanctitate servanda. Unde cogimur non opinione hominum, quae plerumque in errore est, sed ipsa quae omnibus supereminet atque una invictissima est veritate etiam pudicitiae corporis perfectam fidem anteponere.

Est enim animi castitas amor ordinatus non subdens maiora minoribus. Minus est autem, quidquid in corpore, quam quidquid in animo violari potest. Certe enim, cum pro pudicitia corporali quisque mentitur, videt quidem corrumpendo corpori suo non suam, sed alienam imminere libidinem, cavet tamen, ne saltem permittendo sit particeps. Permissio vero illa ubi nisi in animo est? Etiam corporalis ergo pudicitia corrumpi nisi in animo non potest; quo non consentiente neque permittente nullo modo recte dicitur violari pudicitia corporalis, quidquid in corpore fuerit aliena libidine perpetratum. Unde colligitur multo magis animi castitatem servandam esse in animo, in quo tutela est pudicitiae corporalis.

dacă cineva ar putea sau nu să afirme în mod înțelept despre acel om că greșește. Și, dacă ar trebui, în mod justificat, să pună adevărul mai presus de toate lucrurile sale de acest fel și să-l prețuiască mai mult, pe drept l-ar prefera atunci și bunurilor trecătoare aparținând altor oameni, pe care ar trebui să-i păzească și să-i ajute prin curăția și bunăvoința sa.

Căci ar iubi credința deplină nu numai dând sincer crezare lucrurilor care i-ar fi spuse de o autoritate superioară și demnă de încredere, ci chiar formulând cu fidelitate cele pe care ar considera că trebuie să le spună și le-ar spune. Într-adevăr, în limba latină *fides* „credință" vine de la *fit* [< *fio*], pentru că se face ceea ce se spune,[1] ceea ce, e evident, nu se întâmplă la unul care minte. Chiar dacă [Credința] este mai puțin încălcată în cazul în care cineva minte în așa fel încât este crezut fără a produce vreo neplăcere sau vreo daună, minciuna lui având chiar intenția de a proteja fie sănătatea, fie castitatea trupului, totuși [credința] este încălcată, și este încălcat tocmai ceva ce trebuia protejat prin castitatea sufletului și prin sfințenia [minții]. De aceea, suntem siliți – nu după opinia oamenilor, care, în majoritatea cazurilor, este greșită, ci prin adevărul însuși, care e mai presus de toate și singurul întru totul de neînvins – să punem credința desăvârșită mai presus chiar și de castitatea trupului.

Căci castitatea sufletului reprezintă o dragoste bine rânduită, care nu le subordonează pe cele mai mari celor mai mici. Și tot ce poate fi pângărit în trup e mai mic decât orice poate fi pângărit în suflet. Pentru că, în mod sigur, când cineva minte pentru a-și proteja pudoarea trupului, el vede într-adevăr că trupul său e amenințat să

Quamobrem quod in nobis est, utrumque sanctis moribus et conversatione muniendum est atque sepiendum, ne aliunde violetur. Cum autem utrumque non potest, quid pro quo sit contemnendum quis non videat, cum videat, quid cui sit praeponendum, animus corpori an corpus animo, animi castitas pudicitiae corporis, an pudicitia corporis castitati animi, et quid magis in peccatis cavendum, permissio facti alieni an commissio facti tui.

42. Elucet itaque discussis omnibus nihil aliud illa testimonia scripturarum monere nisi nunquam esse omnino mentiendum, quandoquidem nec ulla exempla mendaciorum imitatione digna in moribus factisque sanctorum inveniantur, quod ad eas attinet scripturas, quae ad nullam figuratam significationem referuntur, sicuti sunt res

fie pângărit nu prin propria patimă, ci prin patima altcuiva, și totuși are grijă ca cel puțin să nu devină complice, permițând-o. Și unde se află oare această îngăduință, dacă nu în suflet? Așadar, castitatea trupească nu poate fi compromisă decât în suflet. Iar dacă acesta nici nu consimte și nici nu îngăduie, cu nici un chip nu se poate afirma pe drept că este pângărită neprihănirea trupească, orice s-ar săvârși asupra trupului prin pofta altcuiva. Reiese de aici că, în mult mai mare măsură, castitatea sufletească se cuvine protejată în suflet, în care își află apărătorul neprihănirea trupească.

De aceea, ceea ce se află în noi, [adică] și una, și alta, trebuie păzite și protejate printr-o conduită respectabilă în raporturile cu ceilalți, ca nu cumva să se poată atenta la ele din vreo direcție. Însă, dacă nu e cu putință să fie salvate amândouă, cine nu și-ar da oare seama care din ele ar trebui sacrificată, când înțelege care [din ele] ar fi de preferat față de care: sufletul față de trup, sau trupul față de suflet? Castitatea sufletului față de pudoarea trupului, sau pudoarea trupului față de castitatea sufletului?[li] Și de care dintre greșeli trebuie să ne ferim mai mult: a arăta îngăduință față de fapta altuia, sau a comite tu însuți fapta?

Epilog la cele spuse anterior. Interpretări de minciuni consemnate în Scripturi. Treptele minciunii

42. Din toate cele discutate reiese clar că mărturiile Scripturilor ne recomandă doar că niciodată, în nici o împrejurare, nu trebuie să se mintă, din moment ce în felul de a fi și în faptele sfinților nu se află nici un exemplu de minciună potrivit a fi imitat; cel puțin nu în textele Scripturilor care nu conțin nici un sens figurat, cum

gestae in actibus apostolorum. Nam Domini omnia in evangelio, quae imperitioribus mendacia videntur, figuratae significationes sunt. Et quod ait apostolus: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem,* non eum mentiendo, sed compatiendo fecisse recte intellegitur, ut tanta caritate cum eis liberandis ageret, ac si ipse in eo malo esset, a quo illos sanare cupiebat.

Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis. Magnum enim scelus est et primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est iniuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius iniuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere propter mendacii libidinem, quae per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas fine placendi hominibus enuntianda est, quanto minus mendacium, quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est.

Non est mentiendum sexto genere. Neque enim recte etiam testimonii veritas pro cuiusquam temporali commodo ac salute corrumpitur. Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus ad bonos mores convertendus est, quia, si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conversus facere erga alios atque ita non ad bonos, sed ad malos mores convertitur, cum hoc ei praebetur imitandum converso, quod ei praestitum est convertendo.

Neque septimo genere mentiendum est. Non enim cuiusquam commoditas aut salus temporalis perficiendae fidei praeferenda est. Nec si quisquam in recte factis nostris tam male movetur, ut fiat etiam animo deterior

sunt bunăoară cele relatate în Faptele apostolilor. Căci în Evanghelie toate cuvintele Domnului, care ignoranților li se par minciuni, au sens figurat. Cât despre ceea ce zice Apostolul: „Tuturor toate m-am făcut, pentru ca în orice chip să-i câștig pe toți“ (I Cor. 9.22), prin asta se înțelege, pe bună dreptate, că nu a făcut aceasta mințind, ci cu compasiune, așa încât a acționat cu atât de multă iubire față de ei pentru a-i elibera, de parcă El însuși era atins de acea suferință de care voia să-i vindece.

Nu se cade, așadar, să se mintă în învățătura pietății, căci așa ceva este o mare nelegiuire și reprezintă primul fel de minciună detestabilă; nu trebuie mințit nici în al doilea fel, pentru că nimănui nu trebuie să i se facă nedreptăți; nici în al treilea fel nu trebuie mințit, pentru că nu trebuie să-i faci un serviciu cuiva nedreptățind pe altcineva; nu trebuie mințit nici în al patrulea fel, de dragul plăcerii de a minți, care este un viciu în sine; nu trebuie mințit nici în al cincilea fel, pentru că nici măcar adevărul nu trebuie enunțat ca să te faci plăcut oamenilor, și cu atât mai puțin minciuna, care, prin ea însăși, tocmai fiindcă este minciună, oricum este ceva rușinos.

Nu trebuie mințit nici în al șaselea fel, căci, pe bună dreptate, nici chiar adevărul unei mărturii nu se falsifică pentru vreun avantaj trecător sau pentru salvarea cuiva. Într-adevăr, nimeni nu trebuie condus spre mântuirea cea veșnică cu ajutorul minciunii. Căci nimeni nu trebuie convertit la bunele obiceiuri prin relele năravuri ale celor care-l convertesc; întrucât, dacă așa trebuie procedat față de el, și el, odată convertit, trebuie la rându-i să procedeze la fel față de alții; și, în felul acesta, el nu este convertit la obiceiurile bune, ci la cele rele, câtă vreme,

longeque a pietate remotior, propterea recte facta deserenda sunt, cum id nobis praecipue tenendum sit, quo vocare atque invitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus. Fortissimoque animo bibenda est apostolica illa sententia: *Aliis quidem sumus odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et ad haec quis idoneus?*

Nec octavo genere mentiendum est, quia et in bonis castitas animi pudicitia corporis et in malis id, quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus, maius est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat, cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius, quanto devergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit, putaverit, decipiet se ipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

43. Tanta porro caecitas hominum animos occupavit, ut eis parum sit, si dicamus quaedam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse,

odată convertit, i se oferă spre a imita modelul care i s-a oferit pentru a-l converti.

Nu trebuie mințit nici în al șaptelea fel, căci avantajul sau salvarea trecătoare ale cuiva nu trebuie puse mai presus de desăvârșirea credinței. Nici chiar dacă cineva este, pe bună dreptate, atât de neplăcut impresionat de faptele noastre, încât ajunge mai slab sufletește și mult mai departe de pietate, noi n-ar trebui, pe bună dreptate, să renunțăm, din acest motiv, la cele săvârșite, pentru că, înainte de toate, trebuie să respectăm principiul că trebuie să-i chemăm și să-i atragem pe cei pe care-i iubim ca pe noi înșine. Trebuie să ne adăpăm, cu multă îndrăzneală, din acest gând exprimat de Apostol: „[Suntem] unora mireasmă a morții spre moarte, iar altora mireasmă a vieții spre viață. Și pentru aceasta cine este vrednic?" (II Cor. 2.16).

Nu trebuie mințit nici în al optulea fel, căci, printre lucrurile bune, castitatea sufletului e mai presus de pudoarea trupului, iar printre cele rele, cele pe care noi înșine le făptuim sunt mai grave decât cele pe care le îndurăm să ni se facă. Totuși, în aceste opt tipuri [de minciună], cineva păcătuiește cu atât mai puțin când minte, cu cât se apropie mai mult de cel de-al optulea [tip] și cu atât mai mult, cu cât se apropie de cel dintâi [tip]. Oricine s-ar gândi însă că există vreun fel de minciună care să nu fie păcat s-ar înșela pe sine în mod rușinos, închipuindu-și că-i onest înșelându-i pe alții.

Poziția Apostolului Pavel față de comportarea lui Petru

43. În plus, o atât de mare orbire a pus stăpânire pe sufletele oamenilor, încât li se pare prea puțin lucru să spunem că unele minciuni nu sunt păcate, asta dacă nu

si mendacium recusemus, eoque perducti sunt defendendo mendacium, ut etiam primo illo genere, quod est omnium sceleratissimum, dicant usum fuisse apostolum Paulum. Nam in epistola ad Galatas, quae utique sicut ceterae ad doctrinam religionis pietatisque conscripta est, illo loco dicunt eum esse mentitum, ubi ait de Petro et Barnaba: *Cum vidissem, quia non recte ingrediuntur ad veritatem evangelii.* Cum enim volunt Petrum ab errore atque ab illa, in quam inciderat, viae pravitate defendere, ipsam religionis viam, in qua salus est omnibus, confracta et comminuta scripturarum auctoritate conantur evertere. In quo non vident non solum mendacii crimen, sed etiam periurii se obicere apostolo in ipsa doctrina pietatis, hoc est in epistola, in qua praedicat evangelium. Ibi quippe ait, priusquam ista narraret: *Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.*

Sed iam sit huius disputationis modus, in cuius totius consideratione et pertractatione nihil prae ceteris cogitandum atque orandum est quam illud, quod idem apostolus dicit: *Fidelis Deus, qui non vos sinet tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum ut possitis sustinere.*

zic chiar că, în unele cazuri, comitem un păcat dacă refuzăm să spunem o minciună. Și până într-atât sunt absorbiți apărând minciuna, încât au ajuns să pretindă că Apostolul Pavel s-a folosit de acel prim tip de minciună, care este cea mai ticăloasă dintre toate. Căci ei spun că, în Epistola către Galateni – care, de altfel, ca și celelalte, a fost scrisă pentru [a expune] învățătura religiei și a pietății –, el a mințit în pasajul în care vorbește despre Petru și Barnaba: „Dar când eu am văzut că nu calcă drept, după adevărul Evangheliei“ (Gal. 2.14); căci, vrând să-l apere pe Petru de eroare și de nesăbuința drumului pe care se abătuse, ei tind să nimicească însăși calea religiei, în care se află salvarea tuturor, distrugând și slăbind autoritatea Scripturilor.[lii] Iar în acest fapt ei nu-și dau seama că pun pe umerii Apostolului nu doar păcatul minciunii, ci chiar nelegiuirea sperjurului în materie de învățătură religioasă – anume într-o Epistolă în care predică Evanghelia, având în vedere că el spune acolo, înainte să intre în subiect: „iar în cele ce vă scriu, iată, o spun înaintea lui Dumnezeu că nu mint“ (Gal. 1.20).

Aceasta să fie însă modalitatea acestei dispute, ale cărei considerații și întreagă cercetare nu se cuvine să aibă în cugetul și în rugăciunea noastră, înainte de toate, altă concluzie decât ceea ce spune însuși Apostolul: „Dar credincios este Dumnezeu, Care nu va îngădui să fiți ispitiți mai mult decât vă stă în putere, ci odată cu ispita vă va aduce și calea de a ieși din ea ca să o puteți răbda“ (I Cor. 10.13).

NOTE

[i] *Honesto et officioso ac misericordi mendacio* – minciuna folosită „pentru o cauză onestă, din datorie sau din milostenie“ reprezintă punctul de plecare și tema principală ale acestui tratat. Sintagma *mendacium officiosum* „minciuna impusă de datorie“ pare să fie creată de Augustin (v. „Studiul introductiv“, pp. 15–16 și 23). Sunt avute în vedere, în primul rând, minciunile bine intenționate și aparent folositoare oamenilor, dar și exemple de înșelăciuni și minciuni consemnate în Sfintele Scripturi.

[ii] Aluzia este la exegeții textelor biblice, precum Ieronim, autorul unor comentarii la epistolele pauline (v., în special, interpretarea sa de factură origenistă la Gal. 2.11–14). Cu el, Augustin a intrat în corespondență – începând din anul 395, când a fost scrisă și lucrarea *De mendacio* – pentru a dezbate inclusiv problema minciunii și a înșelătoriei.

[iii] Aceeași formulă, *cavernosi anfractus*, e folosită de Augustin când îi compară pe eretici cu vulpile, animale a căror viclenie este proverbială: *Vulpes insidiosos maximeque haereticos significant; dolosos, fraudulentos, cavernosis anfractibus latentes et decipientes, odore etiam tetro putentes* „vulpile îi simbolizează pe oamenii vicleni, în special pe eretici: șireți, înșelători, care amăgesc și se ascund prin văgăuni întortocheate, răspândind chiar o duhoare îngrozitoare“ (*Enar. in Ps*. 80.14, PL 37, col. 1040). Cf. *Sol*. 2.16: *fallendi appetitum* […] *tamquam in vulpecula* „dorința de a înșela […] ca la o vulpișoară“, dar și Horațiu, *Ars poetica* 437: *numquam te fallent animi sub volpe latentes* „nu te-amăgească simțiri ce-s ascunse în piele de vulpe“ (trad. rom. de Ionel Marinescu).

[iv] În versiunea Vulgata: *et cognoscetis veritatem et veritas liberabit vos* „și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi“ (I Io. 8.32).

[v] Cf. *De doctr. Christ.* praef. 2.

[vi] Totuși, cu alte ocazii, Augustin pare să susțină contrariul, socotind glumele tot un fel de minciuni: *nam et mimi et comoediae et multa poemata mendaciorum plena sunt, delectandi potius quam fallendi voluntate, et omnes fere, qui iocantur, mentiuntur* „căci și mimii, și comediile, și multe creații literare sunt pline de minciuni, mai degrabă din dorința de a face plăcere decât de a înșela, și aproape toți cei care glumesc mint“ (*Sol.* 2.16); [...] *in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa* „[...] care n-au mare vină, totuși nu sunt lipsite de vină“ (*Enar. in Ps.* 5.7). Aici, Augustin alege să excludă din rândul minciunilor glumele și ficțiunile artistice, subliniind că autorii lor, chiar dacă nu spun adevărul, în mod evident nu vor să înșele, ci să delecteze.

[vii] Aceste „suflete desăvârșite“ (*perfecti animi*, *cf.* cap. 34: *perfecti et spiritales animi*) sunt „bărbații și femeile plini de curaj, de credință și iubitori ai adevărului“ (cap. 25), adică oamenii care au înaintat pe drumul desăvârșirii spirituale și care se feresc de multe dintre păcatele acestei lumi, inclusiv de orice formă de minciună.

[viii] De remarcat că Augustin pare să se refere aici nu numai la minciunile exprimate prin viu grai, ci la orice fel de semnificare (*significatio*) a minciunii, inclusiv la tăcere, care poate uneori să însemne ascundere a adevărului și să aibă același efect ca minciuna propriu-zisă, *cf.* cap. 5. Alteori însă, Augustin afirmă explicit că acțiunile nonverbale și tăcerea (ca refuz al vorbirii) nu trebuie considerate minciuni: *Non est ergo mendacium, cum silendo absconditur verum, sed cum loquendo promitur falsum* „Nu este, așadar, minciună când, prin tăcere, se ascunde adevărul, ci când, prin vorbire, se exprimă ceva fals“ (*Contra mend.* 23). *Cf.* Paul J. Griffiths, *Lying: An Augustinian Theology of Duplicity*, Wipf & Stock, Eugene, Oregon, 2010, pp. 25–39. Despre valențele tăcerii ca act de limbaj, v. și Lucia Wald, „A vorbi și a tăcea – cu exemple

din limba latină“, în: Ana-Cristina Halichias și Maria Luiza Dumitru Oancea (eds), *Ianua. Lumea greco-romană în studii și articole*, seria „Limbi, culturi, identități“, Editura Universității din București, 2009, pp. 384–389.

[xi] *Duplex cor* (literal) „inimă dublă“. Pentru antici, inima era și sediul gândirii, nu numai al afectelor, *cf.* în Vulgata: *multitudinis autem credentium erat cor et anima una* „iar mulțimea credincioșilor era o inimă și un suflet“ (Act. 4.32). Mai departe, Augustin vorbește despre ce înseamnă „a minți din inimă“, deosebind între o gură a trupului și una a inimii (v. cap. 31).

[x] Augustin precizează ulterior că trebuie făcută diferența între *mentiens* „cel care spune minciuni“ și *mendax* „mincinosul“, tocmai în funcție de voința (sau dorința) de a minți (*voluntas* sau *cupiditas fallendi*; *delectatio mentiendi*) a celui care minte: *mentiens est etiam, qui mentitur invitus. Mendax vero amat mentiri atque habitat animo in delectatione mentiendi* „cel dintâi minte uneori chiar fără voia lui; pe când mincinosului îi place să mintă și se desfată în mintea lui cu plăcerea de a minți“ (v. cap. 18).

[xi] În ciuda aparențelor, *mendācium* „minciună“ și *mentīrī* „a minți“ nu sunt înrudite din punct de vedere etimologic, cel puțin la nivelul limbii latine. *Mendācium* are la origine cuvântul *mendum*, cu sensul special de „defect, greșeală de scriere (sau de vorbire)“ (*cf.* verbul *emendare* „a corecta“), de unde a fost derivat adjectivul *mendāx*, care inițial se referea la cineva „care nu se exprimă corect“. *Mentīrī*, în schimb, provine din *mens* „minte“ și, la origine, trebuie să fi însemnat „a plăsmui ceva în minte, a-și imagina“. De altfel, spre deosebire de Augustin în textul de față, P. Nigidius (*apud* Gell. 11.11.1) face deosebire între *mendacium dicere* „a spune un lucru fals“ și *mentiri* „a minți (conștient)“: *qui mentitur, ipse non fallitur, alterum fallere conatur; qui mendacium dicit, ipse fallitur* „cine minte nu se înșală pe sine însuși, ci caută să înșele pe altul; cine spune un lucru fals se înșală pe sine însuși“. Pentru întreaga discuție, vezi A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine: histoire des mots*, quatrième édition,

revue et corrigée, Klincksieck, Paris, 2001; Michiel De Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*, Brill, Leiden–Boston, 2008. În română, cuvântul *minciună* provine din lat. *mentiōnem* (< *mentiō*).

[xii] În *Ench.* 17, Augustin povestește cum o dată a scăpat nevătămat tocmai pentru că, la o răspântie, s-a înșelat: în loc s-o apuce pe drumul unde, fără știrea lui, o bandă de sectanți donatiști îi întinsese o capcană, a luat-o pe celălalt drum, cel greșit. Drept urmare, el recunoaște că „sunt unele lucruri pe care este mai bine să nu le știi decât să le știi“ (*sunt enim quaedam quae nescire quam scire sit melius*) și că uneori greșeala poate fi de folos – dar la drum, nu în morală (*sed in via pedum non in via morum*).

[xiii] Această definiție a minciunii a devenit celebră, fiind preluată în Catehismul Bisericii Catolice: „«Minciuna constă în a spune ceva fals cu intenția de a înșela.» Domnul denunță minciuna ca pe o lucrare diabolică: «Voi sunteți ai tatălui vostru, diavolul; […] în el nu este adevăr: când spune minciuna, vorbește dintru ale sale, pentru că este mincinos și tatăl minciunii» (Io. 8.44)“ (*Catehismul Bisericii Catolice*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 1993, pct. 2482). De remarcat totuși că definiția respectivă este introdusă de Augustin într-o propoziție condițională; este vorba mai mult de o ipoteză de lucru decât de o afirmație categorică.

[xiv] Augustin se referă probabil la autori precum Origene și Ieronim, nu la priscillianiști, a căror erezie nu-i era cunoscută în momentul elaborării acestui tratat (395). Împotriva sectei priscillianiste – care admitea utilitatea minciunii și chiar a sperjurului în chestiuni de credință – Augustin scrie cealaltă lucrare a sa despre minciună, *Contra mendacium*, dar abia în anul 422.

[xv] „Mărturia falsă“ (*falsum testimonium*) este o sintagmă din limbajul juridic roman, care aici include, alteori se confundă cu minciuna (*mendacium*). Vezi cap. 21, unde Augustin afirmă că „mărturia falsă este, în fond, tot o minciună“ (*falsum testimonium esse mendacium*).

[xvi] În opoziție cu cărțile Vechiului Testament, care sunt animate de spirit profetic, Noul Testament reprezintă adevăr destăinuit (cf. *Contra mend.* 26). Profeții care L-au precedat pe Christos nu pot fi puși în rând cu sfinții care I-au urmat Lui. Așadar, disimularea lui Petru nu trebuie interpretată în mod figurat, fiindcă viețile sfinților de după Christos, adică de după momentul când Adevărul S-a arătat limpede pe Sine, au fost date oamenilor ca model de urmat, nu ca taină de interpretat: *valeant ad exempla intellegendarum scripturarum, quae in praeceptis digesta sunt* „ne pot servi drept pilde pentru a înțelege Scripturile, lucruri care au fost tâlcuite în precepte“ (cap. 26).

[xvii] Antitezele sunt frecvente la Augustin, aici opoziția fiind marcată numai printr-un prefix: *prodesse* „a aduce folos“ – *obesse* „a aduce prejudiciu“.

[xviii] *Signaculum* este un cuvânt pe care Augustin îl folosește ca ecou la Rm. 4.11, acolo unde el corespunde lui σφραγίς „pecete“ (*cf.* cap. 40: *corporeorum sacramentorum signaculis* „mici semne ale sacramentelor corporale“); la fel, Tertullian utilizează sintagma *signaculum corporis* (*Apol.* 21) referitor la circumcizie. În schimb, Ieronim scrie: *crebro signaculo crucis munias frontem tuam* „să-ți întărești fruntea, făcând deseori semnul crucii“ (*Epist.* 133.9).

[xix] „Falși frați“ (gr. ψευδάδελφοι, lat. *falsi fratres*) – adică cei care se pretind a fi frați întru credință, dar nu sunt cu adevărat creștini – este termenul pe care Pavel îl utilizează (Gal. 2.4) referitor la cei care susțineau că circumcizia era condiție obligatorie pentru toți bărbații creștini, inclusiv neiudei. Ar putea fi vorba despre același grup de evrei care îi învăța pe „frații“ (ἀδελφοί) din Antiohia că nu pot fi mântuiți dacă nu sunt circumciși (Act. 15.1). Titus, însoțitorul lui Pavel, era grec (Ἕλλην, *gentilis*).

[xx] Atitudinea duplicitară a lui Petru față de impunerea tradițiilor iudaice este caracterizată de Pavel, de Ieronim și de Augustin prin cuvântul *simulatio* (gr. ὑπόκρισις) „prefăcătorie, disimulare“. Ea – spune Augustin – nu poate fi comparată, adică echivalată, cu „atitudinea liberă“ (*libertas*) ce caracterizează cuvintele și faptele

lui Pavel. Este adevărat că și Pavel a practicat unele obiceiuri iudaice (inclusiv – sau mai ales – circumcizia), dar a făcut-o prin exercitarea libertății sale absolute de acțiune, pentru a arăta că acestea nu sunt de folos păgânilor și nici nu aduc vreun prejudiciu iudeilor. Comportamentul lui Petru putea să-i facă pe păgâni să creadă că mântuirea lor depinde de circumcizie; dimpotrivă, poziția lui Pavel a fost lipsită de orice echivoc: „Iată, eu, Pavel, vă spun vouă că, de vă veți tăia împrejur, Christos nu vă va folosi la nimic“ (Gal. 5.2).

[xxi] Sf. Pavel.

[xxii] *Cf.* Act. 15.7–29.

[xxiii] Exemplul acesta, extras probabil din manualele de retorică ale vremii, este reluat de Augustin într-una dintre scrisorile sale: *Nec tamen omnis, qui causa alienae mortis est, reus est. Quid, si enim quisquam stuprum petat seseque, si non impetrarit, interimat?* „Totuși, nu oricine care este cauza morții cuiva se face vinovat [de aceasta]. Ce s-ar întâmpla dacă cineva ne-ar pretinde să comitem un desfrâu, amenințând că, în caz contrar, se sinucide?“ (*Epist.* 153.17). Exact aceleași cuvinte apar în *Decretum Gratiani* (C. XIX, începutul secolului al XII-lea), colecție de legi și edicte care se află la baza dreptului canonic romano-catolic.

[xxiv] Adică cei care nu admit folosirea minciunii în nici o situație.

[xxv] Pretinsa superioritate a trupului bărbătesc în raport cu cel femeiesc trebuie interpretată din perspectiva mai largă a ororii pe care Augustin o simțea în privința oricărui act de pângărire trupească. „A fi violat ca o femeie“ (*muliebria pati*, cap. 15) echivalează cu „fără rușine și josnic“ (*impudice ac turpiter*, cap. 24). Până într-acolo merge repulsia lui Augustin față de sodomie și de alte „pângăriri“ (*immunditia*), încât el consideră, în mod cu totul excepțional, că minciunile care au ca scop evitarea acestora „nici nu ar trebui numite păcate“ (*nec peccata dicenda sint*, cap. 15). Este una dintre foarte puținele concesii pe care Augustin le face minciunilor.

[xxvi] Vezi cap. 9.

[xxvii] Pentru Augustin, credința este o condiție preliminară și necesară a înțelegerii. Celebră a rămas formula *crede ut intelligas* „crede ca să poți înțelege“ (cf. *Sermon*. 43.7, *Tract. Ev. Io*. 29.6), care nu reprezintă însă o atitudine antiintelectuală; dimpotrivă, ea reflectă convingerea lui Augustin că „învățătura mântuirii“ (*doctrina salutaris*) este inteligibilă și, odată cu venirea lui Christos, accesibilă tuturor. Numai că intelectul uman este limitat și supus erorii (deseori, prin păcatul mândriei) și, de aceea, pentru a ajunge la adevărul cel veșnic, trebuie să se smerească și să accepte harul lui Dumnezeu.

[xxviii] Principiul de drept civil *nulla iniuria est, quae in volentem fiat* (sau *volenti non fit iniuria*) „nu se comite nedreptate împotriva celui care o consimte“, atribuit lui Ulpian (cca 200 p.Chr.), își are originea în etica aristotelică: περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον „este evident că suportarea nedreptății nu este un act voluntar“ (Arstt. *EN* 1136 b 13).

[xxix] Augustin admite că unele lucruri pot fi trecute sub tăcere chiar și în materie de învățătură, dar „la momentul cuvenit“ (*in tempore*) și numai din necesități care privesc tehnica discursului, a predicii sau a povestirii, nu pentru a ascunde adevărul. De observat, din punct de vedere stilistic, seria sinonimică (cu homoioteleuton) *dissertori ac disputatori atque praedicatori* […] *vel narratori vel pronuntiatori*, construită pe opoziția dintre lucrurile trecătoare și cele veșnice.

[xxx] *Suāviloquium* este un cuvânt rar în latină, atestat pentru prima dată la Augustin; face parte dintr-o serie de neologisme cu valoare stilistică (alături de celebrul *sōliloquium*, creat tot de Augustin). Cf. *De anima et eius origine* 2.6.10 (PL 44): *subrepsit tibi falsiloquium per suaviloquium*.

[xxxi] În fond, nu există minciuni care să nu dăuneze nimănui. Minciunile aduc totdeauna vătămare celui care le rostește; din moment ce mincinosul acționează împotriva adevărului, el păcătuiește. Întrebarea este dacă, punând ca într-o balanță pe de o parte paguba și pe de alta folosul, se poate realiza un fel de compensație

(*compensatio*), care să anuleze efectul nociv al minciunii. Raționamentul lui Augustin este următorul: dacă printr-o minciună care folosește cuiva mincinosul nu-și aduce vătămare sieși, ar trebui ca, invers, printr-o minciună care nu dăunează nimănui să-și fie de folos lui însuși. Pentru că acest lucru e însă absurd, rămâne concluzia că folosul adus altuia nu poate egala dauna pricinuită sieși.

[xxxii] De observat modul în care Augustin utilizează o varietate de figuri retorice pentru a-și susține ideile, în ciuda propriilor afirmații de la începutul tratatului (*eloquium noli quaerere* „să nu cauți elocință", v. cap. 1); aici, în climax: *fingit* [...] *tegit* [...] *obest* „scornește [...] trece sub tăcere [...] provoacă daune".

[xxxiii] Această afirmație este reluată cuvânt cu cuvânt în cap. 25, fiind, de aceea, considerată probabil un citat, *cf.* Alfons Städele, *De Mendacio. Die Lüge*, Schöningh, Paderborn, München–Wien–Zürich, 2013, pp. 107–108, nota 46.

[xxxiv] Joc de cuvinte: Firmus, numele episcopului din Thagaste, înseamnă, ca adjectiv, „ferm, tare". Thagaste, situată în provincia Numidia din nordul Africii, este localitatea în care s-a născut Augustin (în anul 354).

[xxxv] Probabil este vorba despre împăratul Maxențiu (306–312), fiul lui Maximian, a cărui împărăție includea Italia, Africa, Sardinia și Corsica, și despre persecuția care a avut loc între anii 303 și 313.

[xxxvi] *Articulus* înseamnă propriu-zis „articulație, încheietură, nod (la plante), cot". Aici, Augustin folosește un sens figurat, „cotitură, moment de cumpănă, situație critică", *cf.* Ieronim, *Epist.* 22: *ego qui in tanto constrictus articulo* „eu, care, aflat într-o asemenea situație critică...".

[xxxvii] „Ultima minciună", adică ultimul tip de minciună din clasificarea pe care Augustin o prezintă în capitolul imediat următor.

[xxxviii] Propoziția „toate aceste [tipuri de minciună] care trebuie cu totul evitate și respinse" (*his omnibus penitus evitatis atque reiectis*) împarte tipurile de minciună în două categorii: a) minciunile de

la 1 la 5, asupra cărora nu există nici un dubiu că trebuie respinse și care trebuie evitate de toată lumea, și b) minciunile de la 6 la 8, în privința cărora autorul pare să nu arate aceeași severitate; din moment ce el consideră că nu dăunează nimănui, ele trebuie evitate mai ales de către „bărbații și femeile plini de curaj, de credință și iubitori ai adevărului". În special al optulea tip de minciună – cea „care nici nu dăunează nimănui, și este și de folos cuiva pentru a-l feri de pângărirea trupească" – îi creează lui Augustin dificultăți atât de mari, încât este înclinat să nu le considere cu adevărat păcate (*cf.* cap. 15). De altfel, douăzeci și cinci de ani mai târziu, când reia discuția despre minciunile de acest tip, Augustin spune: *fateor me nondum esse in eorum numero, quos compensativa peccata non turbant* „mărturisesc că încă nu mă aflu în rândul celor pe care nu-i tulbură minciunile compensatorii" (*Contra mend.* 36).

[xxxix] Augustin a fost deosebit de preocupat să distingă între sensul propriu și cel figurat al faptelor și al expresiilor din Sfintele Scripturi, căutând să stabilească reguli și avertizând, în special, asupra riscului de a fi interpretată literal o expresie figurată: „În ce privește însă ambiguitățile rezultate din cuvintele cu sens figurat [...], grija și atenția pe care le pretind nu sunt dintre cele mai mici. Căci, ca regulă, trebuie să eviți să iei în sens literal o locuțiune cu sens figurat; în fond, la acest lucru se referă Apostolul când spune: *Littera occidit, spiritus autem vivificat* «litera ucide, spiritul însă dă viață» (II Cor. 3.6); căci, atunci când o expresie figurată este acceptată ca și cum ar avea sens propriu, înțelegerea este una materială, și nimic nu este mai potrivit numit «moarte spirituală» decât atunci când partea spiritului ce ne ridică deasupra animalelor – mă refer la capacitatea de înțelegere – este supusă trupului, urmând litera" (cf. *De doct. Chr.* 3.20, trad. rom. de Marian Ciucă).

[xl] *Paries dealbate* (gr. τοῖχε κεκονιαμένε). Sensul precis al acestei imagini nu este cunoscut, dar „peretele văruit" poate ilustra ipocrizia, precum în Mt. 23.27, referitor la practica văruirii

mormintelor – frumoase pe dinafară, dar pline de oase pe dinăuntru. E posibil însă ca Pavel să fi avut în minte Ez. 13.10–16, unde este tencuit un zid care stă să cadă.

[xli] Pavel jură că nimic din ceea ce spune (sau scrie) nu este minciună, luându-i drept martori pe Dumnezeu și pe Christos.

[xlii] Afirmația categorică „gura care minte ucide sufletul" (*Sap*. 1.11), pe care Augustin o citează în mai multe locuri (v. cap. 9), ar putea duce la concluzia că orice minciună duce la pierderea sufletului. Totuși, Augustin preferă să distingă între o „gură a trupului" (*os corporis*) și o „gură a inimii" (*os cordis*), ceea ce-i permite să-și nuanțeze poziția: trebuie evitate mai ales minciunile spuse din inimă, cu plăcere, cele care riscă să devină obișnuință și care nu sunt însoțite de remușcare. Cf. *Contra mend*. 13: *Quis ita vanescat, ut existimet apostolum Petrum hoc habuisse in corde quod in ore, quando Christum negavit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat et foras mendacium proferebat. Cur ergo lacrimis diluit, quod ore negaverat, si saluti sufficiebat, quod corde credebat?* „Cine este atât de nătâng să creadă că Apostolul Petru a avut același lucru în inimă ca în gură, atunci când L-a tăgăduit pe Christos? Nu, în acea tăgadă el ținea înlăuntru adevărul și afară rostea minciuna. Or, de ce a îndoit cu lacrimi ceea ce tăgăduise cu gura, dacă pentru mântuire ar fi fost de ajuns ceea ce credea în inima sa?"

[xliii] Așa cum minciunile sunt diferite, unele mai grave și altele mai puțin grave, tot astfel oamenii sunt mai mult sau mai puțin desăvârșiți cu cât se țin mai departe de minciună și mai aproape de adevăr. Există în această lume, într-adevăr, o anumită necesitate a minciunii (v. cap. 35: *poena huius vitae mortalis*), dar este un atribut al sufletelor desăvârșite și spirituale (*perfectis atque spiritalibus animis*) să nu mintă în nici o situație.

[xliv] *Misericorditer* „cu milă, (în chip) îndurător" este un cuvânt târziu și rar în limba latină. La Augustin, e atestat și superlativul *misericordissime* (*De catech. rud*. 25 § 48).

[xlv] A opta dintre cele zece porunci date de Dumnezeu poporului Său este: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium* „Să nu spui împotriva aproapelui tău mărturie mincinoasă“ (Ex. 20.16). Augustin se întreabă dacă această „mărturie mincinoasă“ trebuie identificată sau nu cu minciuna. În prima situație, orice minciună ar fi interzisă; în a doua, ar putea fi admise minciunile compensatorii (adică spuse pentru a fi evitat un rău mai mare). Pentru Augustin, această interdicție nu se referă la vorbirea comună, ci la mărturiile date în fața unui judecător sau la cele care privesc educația religioasă.

[xlvi] Numai Dumnezeu este *cordis scrutator* (*cf.* Vulg. Sap. 1.6), nefiindu-i ascunse nici unul dintre adevărurile care se găsesc în inima omului.

[xlvii] Prima parte a citatului (*verbum custodiens filius extra perditionem erit*) se regăsește în versiunea Clementina a Vulgatei și corespunde, în Septuaginta, lui λόγον φυλασσόμενος υἱὸς ἀπωλείας ἐκτὸς ἔσται δεχόμενος δὲ ἐδέξατο αὐτόν (LXX Prv. 24.22 a). Sursa cuvintelor din final (*et nihil falsi de ore ipsius procedit*) nu este cunoscută. Cf. *Contra mend.* 33.

[xlviii] Dragostea este pentru Augustin reper și criteriu absolut (cf. *De doct. Christ.* 3.54); aceasta e „regula adevărului“ (*regula veritatis*) și în funcție de ea trebuie măsurat orice rău. „Strâmbătatea dragostei“ (*perversitas amoris*), „pofta“ (*cupiditas*) și „obișnuința“ (*consuetudo*) îi fac pe oameni să îndrăgească mai mult viața lumească decât pe cea veșnică, făgăduită de Dumnezeu. Da, minciuna poate fi admisă dacă ea duce la evitarea unui rău mai mare, dar nu există rău mai mare decât pierderea veșniciei.

[xlix] Augustin operează cu o distincție ternară: trup, suflet și adevăr. Trupul se supune sufletului tot așa cum sufletul se supune adevărului. Adevărul învățăturii este ultima și cea mai importantă redută a omului în lupta sa pentru dobândirea sfințeniei; dar adevărul nu poate fi apărat fără să se aibă în vedere că „lipsa de pudoare trupească aduce atingere înseși castității sufletului“, iar pângărirea sufletului poate duce la vătămarea credinței, moment din

care orice șansă de îndreptare a sufletului este pierdută. De aceea, atât cât îi stă în putință, omul trebuie să-și păstreze întâi castitatea trupului, apoi puritatea sufletului, dar mai cu seamă adevărul învățăturii.

[l] Exemplu de etimologie stoică (și falsă), prin care se încearcă recuperarea „sensului adevărat" al unui cuvânt pornind de la originea lui, luat de Augustin probabil de la Cicero, cf. *De republica* 4.7 (*Fides enim nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur* „Căci însuși numele de credință îmi pare a veni de la faptul că se face ceea ce se zice") și *De officiis* 1.23. Împotriva acestui tip de etimologie s-a pronunțat chiar Augustin în *De dialectica* (v., în special, cap. 6).

[li] Exprimare chiastică, menită să argumenteze de ce este mai importantă păstrarea purității sufletești decât a celei trupești. Castitatea (*castitas*) corespunde pudorii (*pudor*), dar sufletul (*animus*) este superior trupului (*corpus*), deci castitatea sufletului trebuie preferată pudorii trupului.

[lii] Autoritatea Scripturilor este pentru Augustin de necontestat. Ele vin de la Dumnezeu, care este Adevărul, și, prin urmare, nu pot cuprinde nici un lucru neadevărat. Scripturile reprezintă sursa adevărului și temelia credinței pentru toți creștinii: *hoc ad quaestionem quam suscepi, maxime pertinet; ut veritas divinarum Scripturarum, ad nostram fidem aedificandam memoriae commendata, non a quibuslibet, sed ab ipsis Apostolis, ac per hoc in canonicum auctoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atque indubitanda persistat* „în cercetarea pe care mi-am asumat-o, acest lucru este cel mai important: trebuie ca adevărul Scripturilor dumnezeiești, care, pentru a ne clădi credința, ne-au fost transmise nu de oricine, ci de înșiși apostolii, dobândind prin aceasta cea mai înaltă autoritate canonică, să rămână adevărat în orice punct și mai presus de orice îndoială" (*Epist.* 82.7).

CUPRINS